

KORRUPCIÓS KOCKÁZATOK
AZ ÜZLETI SEKTORBAN

KUTATÁSI HÁTTÉRTANULMÁNYOK

Szerkesztette:

SZÁNTÓ ZOLTÁN és TÓTH ISTVÁN JÁNOS

A kiadvány támogatói:

MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet
Antalis Map Merchant Hungaria Kft.
Gazdasági Versenyhivatal
Transparency International Titkárság

A Transparency International Magyarország gyémánt fokozatú támogatója 2008-ban:

Trust for Civil Society in Central & Eastern Europe

A Transparency International Magyarország arany fokozatú támogatói 2008-ban:

antalis^{EM}

GTS Datonet

KORRUPCIÓS KOCKÁZATOK AZ ÜZLETI SZÉKTORBAN

KUTATÁSI HÁTTÉRTANULMÁNYOK

Szerkesztette:

SZÁNTÓ ZOLTÁN és TÓTH ISTVÁN JÁNOS

A kutatást a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézet Korrupciókutató-központja végezte a Transparency International Magyarország Alapítvány megbízásából.

A kutatás eredményeinek felhasználásával jelent meg 2008 júniusában a *Korrupciós kockázatok az üzleti életben. Nemzeti integritás tanulmány. Második rész. Magyarország 2008*, illetve a *Corruption risks in the business sector. National integrity system country study. Part two. Hungary 2008* című kötet magyar, illetve angol nyelven.

Kutatásvezetők:

Szántó Zoltán, Ph.D., egyetemi tanár, intézetigazgató, BCE

Tóth István János, Ph.D., egyetemi magántanár, BCE – tudományos főmunkatárs, MTA KTI

A kutatócsoport tagjai:

Cserpes Tünde, egyetemi hallgató, ELTE

Nagy Zita Éva, doktorandusz, BCE – egyetemi tanársegéd, DE

Pálinkó Éva, doktorandusz, BCE

A kutatásban részt vettek:

Balázs Hilda Kinga, egyetemi hallgató, BCE

Bartis Kinga, egyetemi hallgató, BCE

Fülöp Márk Tamás, egyetemi hallgató, BCE

Márkus Annamária, egyetemi hallgató, BCE

Lukácsné Gergely, egyetemi hallgató, BCE

Varga Szabolcs, szociológus

© BCE Szociológia és Társadalompolitika Intézet
Korrupciókutató-központ
1093 Budapest, Közraktár utca 4-6.

Társadalomtudományi Kar
Szociológia és Társadalompolitika Intézet
Korrupciókutató-központ

© Transparency International Magyarország Alapítvány
1076 Budapest
Garay u. 29-31.
www.transparency.hu

A kézirat lezárva: 2008. április 22.

A tanulmányban megjelent adatok és állítások hitelességét a lehető legszélesebb körben ellenőriztük. Mindazonáltal a Transparency International nem vállal felelősséget a jelentésben található információk egyéb célra vagy más kontextusban való felhasználásáért.

Kiadja a Nyitott Könyvműhely
Felelős kiadó: Halmos Ádám
Olvasószerkesztő: Patkós Anna
Nyomdai előkészítés: Kebok
Borítóterv: Tóth Norbert
Nyomdai munkák: Séd Nyomda
Felelős vezető: Katona Szivlia
ISBN 978-963-9725-41-6

Tartalom

<i>Bevezetés</i>	7
Nagy Zita Éva - Szántó Zoltán - Tóth István János:	9
Kutatási eredmények a magyarországi korrupcióról. A szakirodalom áttekintése	
<i>Bevezetés</i>	10
<i>A bűnügyi statisztika néhány adata</i>	11
<i>Kutatási eredmények</i>	12
Lakossági adatfelvételek	13
<i>Komplex vizsgálatok</i>	13
<i>Egydimenziós megközelítések</i>	15
<i>Eredmények</i>	16
Vállalati adatfelvételek	22
<i>A tanulmányban feldolgozott vállalati adatfelvételek</i>	22
<i>Eredmények</i>	23
Egyéb vizsgálatok	27
<i>Fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálat</i>	27
<i>Önkormányzatok önképe és lakossági megítélése</i>	29
<i>Korrupciós indexek</i>	30
A Transparency International korrupcióérzékelési indexe	30
A Gallup globális korrupciós indexe	31
<i>Irodalom</i>	31
Honlapok	32
Függelék	33
Pálinkó Éva - Szántó Zoltán - Tóth István János:	35
Üzleti korrupció Magyarországon - vállalatvezetők szemszögéből. Interjúelemzés	
<i>Bevezetés</i>	36
<i>A korrupció fogalmának meghatározása</i>	36
<i>A korrupció magyarországi elterjedtsége és területei</i>	37
Elterjedtség	37
Területek	38
<i>A korrupció mértéke</i>	38
<i>A korrupció hatásai</i>	39
Negatív hatások	39
<i>Negatív gazdasági hatások</i>	39
<i>Negatív morális hatások</i>	40
Pozitív hatások	40
<i>A korrupciónak kedvező tipikus helyzetek</i>	41
Tipikus területek	41
Tipikus esetek és mechanizmusok	42
<i>A korrupciós helyzetek tipikus szereplői</i>	43
<i>Az utóbbi öt-tíz év korrupciós tendenciái Magyarországon</i>	43
<i>A magyarországi korrupció megítélése nemzetközi összehasonlításban</i>	44

6 Korrupciós kockázatok az üzleti szektorban – kutatási háttér tanulmányok

<i>Személyes tapasztalatok</i>	46
Hallomásból ismert esetek	46
Saját esetek	47
<i>A korrupció visszaszorítása</i>	49
A korrupció okai	49
Javasolt módszerek a korrupció csökkentésére	50
<i>A korrupció csökkentésének kezdeményezői és szereplői</i>	52
<i>Sikeres nemzetközi példák a korrupció visszaszorítására</i>	52
<i>Függelék – Az interjú vezérfonala</i>	53
Cserpes Tünde – Szántó Zoltán – Tóth István János:	55
Korrupciógyanús esetek a médiában. Tartalomelemzés és a korrupció típusai	
<i>Bevezetés</i>	56
<i>A korrupció fogalma és típusai</i>	56
Típusok a szereplők alapján	57
Típusok a megvesztegetési díj és az előny alapján	58
Típusok földrajzi szempontok alapján	58
Típusok egyéb szempontok alapján	59
<i>A minta és a módszer</i>	60
<i>Eredmények</i>	63
A cikkek információtartalma	63
A szereplők jellemzése	63
A korrupciós szituációk jellemzése	64
<i>Függelék</i>	66
A tartalomelemzés során képzett változók	66
A tartalomelemzés során elemzett esetek megoszlása a képzett változók szerint	69
Zoltán Szántó – István János Tóth:	75
Business corruption in Hungary: From various angles. Research summary	
<i>Introduction</i>	77
1. <i>The concept of corruption and its types</i>	78
2. <i>Subfield research results</i>	81
2.1. <i>Lessons from reviewing the literature</i>	81
<i>Criminal statistics</i>	82
<i>Research results</i>	82
<i>Corruption indices</i>	85
2.2. <i>Main lessons from interview analysis</i>	85
2.3. <i>Main lessons from the media content analysis</i>	91
3. <i>Conclusions, proposals for further research directions</i>	97
<i>References and sources</i>	99

Bevezetés

Jelen kötet a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézetének Korrupció-kutató-központja és a Transparency International Magyarország Alapítvány együttműködésében 2008 március-április során lebonyolított empirikus vizsgálat eredményeiről számol be. A lezajlott vizsgálat egy hosszabb távú kutatási program első fázisának (*pilot research*) tekinthető, melynek keretében

1. összefoglaló és elemző tanulmányt készítettünk az üzleti életben tapasztalható korrupciós jelenségekkel kapcsolatos hazai empirikus vizsgálatokról. Ennek során kritikai módon összegeztük az eddigi kutatások főbb eredményeit, módszertani sajátosságait és esetleges hiányosságait (lásd a kötetben: Nagy Zita Éva – Szántó Zoltán – Tóth István János: Kutatási eredmények a magyarországi korrupcióról. A szakirodalom áttekintése);
2. tíz strukturált mélyinterjút bonyolítottunk le vállalatvezetőkkel, s az interjúkról összefoglaló kvalitatív elemzést készítettünk (lásd a kötetben: Pálinkó Éva – Szántó Zoltán – Tóth István János: Üzleti korrupció Magyarországon – vállalatvezetők szemszögéből. Interjúelemzés);
3. teljeskörűen összegyűjtöttük nyolc on-line napilap és hetilap korrupcióval kapcsolatos írásait, cikkeiket a 2006. és 2007. évre vonatkozóan. A kódolt cikkek alapján részletes tartalomelemzést készítettünk, s kvantitatív eszközökkel jellemeztük a korrupció különböző típusait (lásd a kötetben: Cserpes Tünde – Szántó Zoltán – Tóth István János: Korrupciógyanús esetek a médiában. Tartalomelemzés és a korrupció típusai.). (Ennek a kutatási területnek az előkészítését már 2007-ben elkezdtük az intézetben, előzetes koncepcióalkotás és adatfelvétel formájában. Az így felhalmozott tapasztalatokat jól tudtuk hasznosítani a mostani elemzések során.);
4. a kutatás fontosabb eredményeit zárótanulmányban összegeztük, mely a fenti három tanulmány alapján készült el. Ezt jelen kötetben angol nyelven közöljük: Zoltán Szántó – István János Tóth: Business Corruption in Hungary – from various angles. Research Summary.

A kutatás átfogó célja, hogy hozzájáruljon az üzleti korrupció alaposabb feltárásához, valamint mélyebb megértéséhez és magyarázatához. Ehhez a kutatás során a hangsúlyt *a konkrét korrupciós helyzetek és mechanizmusok megismerésére*, nem pedig a korrupció észlelésére vagy a korrupcióról kialakított vélemények felmérésére helyeztük. Meggyőződésünk, hogy akár az interjúk készítése, akár a médiában megjelent korrupciógyanús esetek feldolgozása során lehetőség kínálkozik tipikus korrupciós szituációk, tipikus korrupciós szereplők és a szereplők tipikus motívumainak feltárására. Ezek aprólékos elemzése és típusokba sorolása pedig elengedhetetlen feltétele annak, hogy további empirikus kutatások (célzott kérdőíves felmérések, esettanulmányok stb.) során átfogó képet kapjunk a különböző korrupciós jelenségek finomabb szerkezetéről és tényleges elterjedtségéről. A korrupcióra vonatkozó korábbi kutatásokhoz képest ezt a célt tekinthetjük kutatásunk új elemének, s meg vagyunk róla győződve, hogy megalapozott korrupcióellenes intézkedések meghozatalának (pl. a szabályozási vagy az intézményi környezet megváltoztatásának) nélkülözhetetlen előfeltétele a konkrét helyzettípusok és mechanizmustípusok alapos ismerete.

A korrupció viszonylagos állandósága és elterjedtsége ellenére elég szerény empirikus kutatási eredményeket tudnak felmutatni a vele foglalkozó társadalomkutatók. Sokszor még a korrupció definiálása is vitákhoz vezet, nemigen találunk általánosan elfogadott elméleti modelleket, s szinte alig áll rendelkezésünkre megbízható, érvényes, pontos és reprezentatív kutatási eredmény a korrupcióról. Ez persze részben a jelenség természetéből adódik: nehezen megfigyelhető, az érintettek mindent megtesznek az elleplezése érdekében. A rendelkezésre álló adatok ráadásul többnyire leíró jellegűek, s azon belül elsősorban *a korrupció percepciójára* vonatkoznak. A hagyományos szociológiai kutatási módszerek (kérdőíves adatfelvétel, interjú, fókuszcsoport, dokumentumelemzés, sajtóelemzés stb.) önmagukban sokszor nem vezetnek kielégítő eredményhez. Ezért meggyőződésünk szerint a korrupció empirikus vizsgálata során a különböző kutatási módszerek ötvözésére van szükség: *a kvantitatív és kvalitatív módszerek együttes alkalmazása* nagyobb esélyt kínál a korrupciós mechanizmusok feltárására

8 Korruptió kockázatok az üzleti szektorban – kutatási háttér tanulmányok

és tényleges elterjedtségük becslésére. Már kutatásunk jelen szakaszában is megkíséreltük ötvözni egymással a kvalitatív (fogalomelemzés, mélyinterjú) és a kvantitatív (tartalomelemzés) módszereket, s erre törekszünk majd a későbbi kutatások során is (kérdőív, esettanulmány, szituációelemzés, tartalomelemzés időbeni kiterjesztése stb.).

NAGY ZITA ÉVA – SZÁNTÓ ZOLTÁN – TÓTH ISTVÁN JÁNOS:

Kutatási eredmények a magyarországi korrupcióról
A szakirodalom áttekintése

Bevezetés

Jelen tanulmány célja az üzleti élettel kapcsolatos korrupciós jelenségekre vonatkozó hazai vagy hazánkat is érintő, az ezredforduló óta született empirikus kutatási eredmények áttekintése. Az írás összegzi és kritikai módon elemzi a szóban forgó vizsgálatok főbb eredményeit, módszertani sajátosságait és esetleges hiányosságait.

A korrupcióra vonatkozó empirikus kutatásokat *a priori* két csoportba sorolhatjuk: az elsőbe a megfigyelő-leíró kutatások (*a*), a másodikba pedig a magyarázó-megértő elemzések (*b*) tartoznak. Az első típusba sorolt kutatások két alcsoportját különböztetjük meg: *a korrupcióval kapcsolatos vélemény-felméréseket (a1)* és *a korrupciós tapasztalatokra koncentráló vizsgálatokat (a2)*.

Az elsónél a kutatások középpontjában a megkérdezettek *korrupcióról alkotott véleménye*, a korrupciós jelenségek elfogadottsága, elutasíthatósága, illetve a korrupció különböző intézményeknél vagy helyzetekben előforduló, *vél*t gyakorisága áll. Ezek a kutatások így inkább nyújtanak információkat a megkérdezettek (általában a lakosság vagy a vállalkozások) korrupcióról alkotott véleményéről, *a korrupció percepciójáról*, mint a ténylegesen megtörténő korrupciós jelenségekről. Ennek megfelelően ezek a kutatások – bár kimondott céljuk többször ez – nem képesek információt adni a korrupció valós mértékéről, a különböző korrupciós helyzetek előfordulásának gyakoriságáról, hanem csupán arra derítenek fényt, hogy a korrupcióval kapcsolatban milyen *sztereotip vélemények* élnek a kérdezettek körében. A második alcsoportba sorolhatók (*a2*) azok a vizsgálatok, amelyek a megkérdezettek korrupcióval kapcsolatos személyes tapasztalataira összpontosítanak, és e tapasztalatok elterjedtségét, összetevőit és intézményi feltételeit mérik fel. Így – ha a kutatási szabályoknak megfelelően alkalmazzák a mintavételi módszereket – ezek a kutatások már módot adnak arra, hogy megbecsüljük a korrupció előre meghatározott típusainak tényleges mértékét.

Az üzleti korrupció magyarországi megjelenését vizsgáló empirikus kutatásokat áttekintve egyetlen oksági magyarázó vizsgálatot (*b*) sem találtunk – így ilyen kutatások elemzése ebben a tanulmányban nem szerepel. A felderítő-leíró vizsgálatok között túlsúlyban vannak *a korrupcióval kapcsolatos véleményfelmérések (a1)*, és csak elvétve találkozhatunk *a tényleges korrupciós tapasztalatokat felderítő vizsgálatokkal (a2)*.

A kutatási eredmények összegyűjtésekor arra törekedtünk, hogy a nyilvánosság számára elérhető, tehát interneten, tanulmánykötetekben, napilapokban és folyóiratokban megjelent sajtó- és szakmai közleményeket, dokumentumokat tekintsünk át és elemezzünk. Ez a módszer lehetővé teszi, hogy láthatóvá váljék az az információhalmaz, amely a témában az elmúlt évek során a közvélemény rendelkezésére állt.

A tanulmány első részében a bűnügyi statisztikákból rendelkezésre álló adatokat ismertetjük, amelyet a konkrét kutatási eredményeket bemutató fejezet követi. A rendelkezésre álló vizsgálatok leggyakoribb célcsoportjait – lakosság, vállalatok és egyéb szereplők – követve vizsgáljuk a kutatások vonatkozó adatait. Az egyes fejezetek elején a kutatások rövid módszertani bemutatására is sort kerítünk. A tanulmány utolsó fejezetében röviden ismertetünk két jelentős nemzetközi korrupciós indexet. A Függelék a vizsgált kutatások főbb sajátosságait összegzi táblázatos formában.

A bűnügyi statisztika néhány adata

A korrupciós bűncselekmények – így a vesztegetés, a befolyással üzérkedés, a közérdekű bejelentés üldözése, valamint a nemzetközi közélet elleni bűncselekmények – szabályozása a Büntető Törvénykönyvről szóló (többször módosított) 1978. évi IV. törvény XV. fejezetében található.¹

A bűnözés – így a korrupciós bűncselekmények – jellemzőit mutató statisztikai adatok a 2003. évtől kezdve az interneten bárki számára elérhetők Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikából (ERÜBS).² Az azt megelőző évek statisztikai adatsorai részben a KSH elemzéseiben, a bűnüldözés szerveinek, illetve az illetékes minisztériumok adatgyűjtéseiben, illetve szakértői elemzésekben találhatóak meg.

A felderített korrupciós esetekre vonatkozó adatsorok természetes módon nem adhatnak, és nem is adnak pontos képet a korrupció valódi szintjéről (Kó, 2001). Az adatsorokat áttekintve, szembevetve, hogy a felderített korrupciós bűncselekmények száma nagy ingadozást mutat, több esetben egyik évről a másikra felére csökken vagy duplájára nő az ilyen esetek száma. Az 1972 óta eltelt időszakban 1990-ben volt a legalacsonyabb (338 darab), 1979-ben a legmagasabb (1353 darab) ez a szám (lásd az 1. táblázatot). Kó (2001) a korrupciós bűncselekményeket elemző tanulmányában feltételezi: hogy „a korrupciónak van valamilyen, a szokásos viszonyok között létező, viszonylagos stabilitással jellemezhető szintje, amely jelen van az adott társadalomban, s amelyből egyes esetek felszínre kerülnek, a rendőrség tudomására jutnak és elindul az eljárás. Ezen elindult eljárásoknak a száma azonban, különösen egy-egy kiragadott évben, nem jellemzi hűen az ország *korrupciós állapotát*. Sokkal inkább a rendőrség aktivitásával, vagy egyéb társadalmi folyamatokkal hozható összefüggésbe.”

A korrupciós bűncselekmények adatsorainak korlátozott voltát más megfontolások is indokolják (Alexa-Kósa, 2007):

- nem tartalmazzák a korrupt módon elkövetett kihágásokat (pl. a bizalommal való visszaélést vagy a hivatali kötelezettségek megszegését);
- a jelenséget rendkívüli rejtettség jellemzi, ezért az esetek többsége nem kerül felderítésre;
- az adatsorban bekövetkező „hirtelen megugrások” az alacsony esetszámú statisztikai adatsorok jellemzője – vagyis akár egy ügy, egy felderített sorozatos törvénysértés is érdemben befolyásolhatja az esetszámokat;
- az évenkénti adatok csak azokat a bűncselekményeket tartalmazzák, melyek esetében a büntetőeljárásban valamilyen statisztikával mért esemény történt (pl. büntetőjogi vádemelés).

Nyilvánvalóan igaznak kell tekintenünk Alexa-Kósa-szerzőpáros megállapítását: „Összességében a rendelkezésre álló adatok ilyen korlátozott volta azt sugallja, hogy a felderített korrupciós esetek csupán kis hányadát képviselik a ténylegesen zajló korrupciós gyakorlatoknak, melyek többsége felderítetlen marad”. (Alexa-Kósa, 2007, 9. o.)

1 Idézi Antal (2001).

2 Lásd <http://crimestat.b-m.hu/KulsoLekerdezo.aspx>.

12 Korrupciós kockázatok az üzleti szektorban – kutatási háttér tanulmányok

1. táblázat: A felderített vesztegetési és befolyással való üzérkedési esetek száma, 1972–2007

Év	Felderített vesztegetési, befolyással való üzérkedési és egyéb korrupciós esetek száma	Év	Felderített vesztegetési, befolyással való üzérkedési és egyéb korrupciós esetek száma
1972	811	1990	338
1973	1116	1991	344
1974	657	1992	782
1975	986	1993	464
1976	876	1994	796
1977	471	1995	509
1978	627	1996	968
1979	1353	1997	865
1980	508	1998	903
1981	549	1999	610
1982	662	2000	650
1983	971	2001	836
1984	805	2002	<i>n. a.</i>
1985	844	2003	782
1986	1025	2004	586
1987	939	2005	955
1988	898	2006	480
1989	676	2007	350

Adatok forrása:

1972–1999: Kó (2001).

2000–2001: Nyílt Társadalom Intézet (2002) 92. o.

2003–: Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi statisztika (ERÜBS).

A fentiek figyelembevételével mellett a rendelkezésre álló reáladatok, azaz a felderített korrupciós bűncselekmények száma nagyon fontos adalékul szolgálhat a későbbiekben a korrupció magyarországi formáinak, elterjedtségének és hatásainak elemzésekor. Az egyes felderített bűnesetek bizonyos jellemzőinek összegyűjtése és elemi adatainak nyilvánosságra hozatala lehetővé teszi majd a jövő kutatásai számára, hogy – természetesen az adatvédelmi törvény betartásával – ezeket az adatokat más korrupciós empirikus kutatásokba beemelve, megalapozott oksági elemzésekre is sor kerülhessen ebben a tárgykörben.

Kutatási eredmények

A tanulmányban a 2000 óta eltelt időszakban készült empirikus adatfelvételek elemző bemutatására törekszünk. E kutatások a legtöbb esetben lakossági, illetve vállalati adatfelvételekre épültek. Más (esetlegesen a korrupció által is érintett) célcsoportok megjelenése a felderített kutatásokban szórva: egy fókuszcsoportos vizsgálatot, amely bírák, ügyészek, polgármesterek, újságírók, vállalkozók, multinacionális vállalatok vezetői körében készült, valamint egy önkormányzati dolgozók körében készült adatfelvételt sorolhatunk ide.

Az előzőknek megfelelően az eredmények jellemzően nagymintás, kérdőíves vizsgálatokon alapulnak. A módszerválasztás nem meglepő akkor, ha a készítők szándékait – vagyis a felderített

kutatások korrupció jelenségével kapcsolatos komplexitását – vizsgáljuk. A kutatások egy része nem törekszik ugyanis a korrupció jelenségével kapcsolatos nézetek és vélekedések komplex feltárására, megértésére. Sok esetben egy más témával foglalkozó kérdéssor részeként a korrupció problémáját egydimenziósan – az esetek legnagyobb hányadában az elterjedtség, illetve a probléma súlyosságának lakossági/vállalatvezetői percepciója felől közelítve – vizsgálják. A kutatások másik csoportjába tartoznak azok – a jellemzően – vizsgálatsorozatok, amelyek ezzel a jelenséggel komplexen, több oldalról közelítve foglalkoznak.

A felderítő-leíró vizsgálatok jellemző kérdésvetései – mind a lakossági, mind a vállalati mérések során – a következők voltak:

- a korrupció percepciója (az elterjedtség megítélése, a probléma nagyságának érzékelése);
- a korrupciós jelenségek jellemző területei, szereplői;
- a korrupció elleni harc lehetséges szereplői;
- a korrupcióban való személyes tapasztalatok, érintettség és annak hatásai. E tekintetben a vállalati mérések „némielég bátrabbnak” bizonyultak a lakossági adatfelvételeknél: a vállalati kutatások nagyobb hányadában jelenik meg ez a kérdésvetés;
- a korrupció definíciója. Ez utóbbi szempont háttérbe szorulása elgondolkodtató: tekintve, hogy a kutatások egyik legfontosabb jellemzője éppen az érvényességükre vonatkozik, vagyis arra, hogy valóban arról szólnak, azt mérik, amit mérni szeretnének. A definíciós kérdésvetés jellemző hiánya pedig azt feltételezi, hogy a kutatások során a korrupciónak van valamiféle elfogadott, a válaszadók által is ismert definíciója, hiszen sok esetben nem próbálják megtudni, hogy a válaszadók mit is értenek a fogalmon. Ez kétféleképpen lehetséges: vagy van a korrupciónak valamiféle általánosan elfogadott, közismert meghatározása, vagy a válaszadókkal ismertetik a kutatás során alkalmazott munkadefiníciót. Az előbbiről talán kijelenthető, hogy nem igaz, ez utóbbi esetre pedig a vizsgált kutatások közül csak néhány esetben láttunk példát.

A korrupció jelenségének hazai előfordulását, elterjedtségét, társadalmi-gazdasági hatásait tekintve meglepő, hogy a jelen tanulmányban összegyűjtött kutatások szinte mindegyike vagy nemzetközi nyomásra, vagy nemzetközi vizsgálat részeként készült, jelent meg.

Lakossági adatfelvételek

A korrupció témáját érintő hazai lakossági adatfelvételek között három komplex vizsgálatsorozatot, valamint nyolc, jellemzően egydimenziós megközelítésű kutatás eredményeit mutatjuk be röviden.

Komplex vizsgálatok

A korrupció jelenségével komplex – tehát több szempontot, kérdéskört, összetevőt feltáró – módon három vizsgálatsorozat foglalkozott a tanulmány által vizsgált időszakban.

A) Korrupció Magyarországon: a Magyar Gallup Intézet vizsgálatsorozata

A magyar kormány 1999 nyarán az ENSZ (CICP-UNICRI) globális korrupcióellenes programjához kapcsolódva kötött egyetértési memorandumot, illetve később projektmegállapodást a Drogellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatallal (ODCCP), illetve a Régióközi Kriminálisztikai és Igazságügyi Kutatóintézettel (UNICRI).

A projektmegállapodások célja volt, hogy segítse a kormány munkáját a korrupció megelőzésében, leküzdésében, illetve az átvilágíthatóság és elszámoltathatóság előmozdításában.³ A Magyar Gallup Intézet e megállapodáshoz kapcsolódva 1999 tele és 2000 ősze között – több célcsoportra, így a lakos-

³ A kutatássorozat különböző szakaszairól lásd a <http://monitor.gallup.hu> oldalt.

14 Korrupciós kockázatok az üzleti szektorban – kutatási háttér tanulmányok

ságra, a vállalatokra, az érintett közszereplőkre – kiterjedő vizsgálatot végzett a korrupció témakörében. A kutatás a következő részekből állt.

1. Kérdőíves vizsgálatok

- budapesti lakossági felmérés – 2000. március ($N = 1513$ fő)
- országos lakossági felmérés – 2000. április ($N = 1839$ fő)
- önkormányzatok (lakossági, illetve hivatali dolgozók)
- kis- és középvállalkozók – 2000. április – május ($N = 520$)

2. Fókuszcsoporthoz vizsgálatok

A Magyar Gallup Intézet kutatói fókuszcsoporthoz vizsgálatokat folytattak bírák, ügyészek, polgármesterek, újságírók, vállalkozók, multinacionális vállalatok vezetői körében.

3. Kiegészítő vizsgálatok

A Magyar Gallup Intézet 2003 februárjában újabb felmérést készített az 1999–2000. évi vizsgálat-sorozat folytatásaként budapesti lakossági ($N = 1016$ fő) és országos lakossági ($N = 1009$ fő) mintán. A lakossági adatfelvételek mindkét időszakban véletlen mintavételi eljárással készültek, a minta összetétele a nemek aránya, az életkori csoportok és a településtípus szerint pontosan követte a lakosság összetételét. A budapesti kérdések telefonon, a vidékiek személyesen zajlottak.

Az adatfelvételek során a Gallup alapvetően az ENSZ nemzetközi, standard viktimizációs kérdőívének kérdéseit alkalmazta, amelyet egyrészt saját közszolgáltatásminőség-mérésük idekapcsolódó kérdéscsoportjaival, illetve tényleges korrupciós szituációk regisztrálására vonatkozó kérdésekkel egészítettek ki.

A lakossági kutatások során a korrupció témaköréhez kapcsolódva, foglalkoztak a korrupció fajtáira, fő szereplőire és területeire, érzékelésére és a személyes érintettségre vonatkozó kérdésekkel.

B) Korrupció Európában: a GfK-csoport kutatássorozata

A GfK-csoport a *Transparency International* megbízásából 2001 óta évente készíti el a Korrupció Európában című felmérését. A kutatás legfontosabb kérdései közé tartoznak a korrupció társadalmi elfogadottságának és elterjedtségének, a korrupcióval kapcsolatos lakossági toleranciaküszöbnek, az intézményekkel szembeni bizalmatlanság mértékének, a csúszópénzek szükségességének lakossági megítélése.

A kelet-közép-európai térség 11 országának (köztük Magyarországnak) felnőtt lakosságát – jellemzően 1000–1000 fős, Oroszországban 2000 fős mintákkal – a legfontosabb szociodemográfiai jellemzőik szerint reprezentálta a 2001. évi adatfelvétel. 2004-ben 14 közép-kelet-európai országban vizsgálták újra – a 2001. évi vizsgálattal megegyező kiválasztási eljárást alkalmazva – a korrupcióval kapcsolatos vélekedéseket.⁴ A 2006-ban lezajlott vizsgálat már 21 ország mintegy 22 000 lakosának megkérdezésével történt, a korábbiakhoz hasonló mintavételi módszerrel.⁵

C) Társadalompolitikai attitűdök Magyarországon a felnőtt lakosság körében – a Tárki kutatása

A Tárki 2000. júliusi vizsgálata nem kimondottan a korrupciót állította középpontba, de a korrupció jelenségét több oldalról, elterjedtség, okok, jövőbeni kilátások elemezte. Az adatfelvétel a Tárki Omnibusz-kutatása keretében 1524 fő bevonásával készült többlépcsős, arányosan rétegzett, valószínűségi mintavétellel. A minta nem, kor, iskolai végzettség, településtípus szerint reprezentálja a felnőtt magyar népességet.

4 Lásd: GfK Piackutató Intézet (2004) <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>.

5 Lásd: GfK Piackutató Intézet (2006) <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>.

Egydimenziós megközelítések

A korrupció jelenségét, témáját egy-két kérdés erejéig több kutatás is érintette a vizsgált időszakban. A kérdések jellemzően a korrupció súlyosságának, elterjedtségének *percepciójára* vonatkoztak.

A) A GfK-csoport kutatásai

1999 novemberében három – akkor még – tagjelölt országban (Magyarországon, Csehországban, Lengyelországban) készített felmérést a GfK-csoport különböző társadalmi jelenségek, így a korrupció, megítéléséről.⁶ Az adatközlők szerint a kutatás 1000–1000 fős mintája bizonyos szempontok szerint reprezentálta a három ország felnőtt lakosságát.

A 2004-ben az Európai Unió tagjává vált országokban harmadik alkalommal végzett kutatást 2007-ben a GfK-csoport arról, hogy miként befolyásolta a lakosság életkörülményeit a csatlakozás.⁷ Sajnálatos azonban, hogy a kutatás módszertanáról az idézett forrásban nem található adatok. A kutatásban vizsgálták azt is, hogyan változott a helyzet a korrupció terén a lakosság percepciója szerint.

B) A Magyar Gallup Intézet kutatásai

A Magyar Gallup Intézet 2004-ben az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) felkérésére az Eurobarometer keretében 13 tagjelölt országban összesen 12 165 főt kérdezett meg arról, hogy miként vélekednek az Európai Unió költségvetése elleni bűncselekményekről és a szükséges lépésekről, szereplőkről.⁸

A minta a súlyozást követően a nemek aránya, az életkori csoportok, a régiók, a településtípus, a képzettségi szint és a családi állapot szerint megegyezik az egyes országok 15 éven felüli lakosságának összetételével. A kutatás során alapvetően 14-féle pénzügyi bűncselekményről érdeklődtek – ezek egyike volt a korrupció.

C) A Tárki kutatásai

A Tárki 2001. novemberi Omnibusz-adatfelvételében a kutatók néhány kérdés erejéig vizsgálták a korrupció elterjedtségének percepcióját és a rendőri korrupció jelenségét (Medgyesi-Tóth, 2005). A 4508 fő megkeresésével készült felmérés mintája az ország felnőtt lakosságra reprezentatív, többlépcsős, arányosan rétegzett kiválasztással készült valószínűségi véletlen minta.

A Tárki 2004. decemberi Omnibusz-vizsgálatában 1035 főt kérdeztek meg az előbbiekhöz hasonló mintavételi eljárással (Medgyesi-Tóth, 2005). A kérdések között szerepeltek a korrupció percepciójára vonatkozó kérdéscsoportok is.

Egy másik vizsgálatra az Európai Társadalmak Összehasonlító elemzésének (ESS) keretében került sor, amelynek célja „az európai társadalmak monitoringkutatása szociológiai és politikatudományi szempontok szerint”. Az ESS-adatfelvételekre két évente kerül sor – a 2005. évi kutatás során 24 országban (köztük Magyarországon mintegy 1500 válaszadó részvételével) arra is kíváncsiak voltak a kutatók, hogy a lakosság mennyire és milyen (akár korrupciós) tapasztalatok nyomán bízik a szakemberekben, a pénzügyi intézetek képviselőiben, illetve az állami/önkormányzati hivatalnokokban (Sik, 2008).

A Tárki 2007 novemberében végzett Társadalmi klíma elnevezésű kutatásának (melynek során 1000 fő 18 év feletti magyar állampolgárt kérdeztek meg; az adatok nem, kor, iskolai végzettség és lakóhely szerint reprezentálják a magyar felnőtt lakosságot) aktuális témája a hálapénz volt – a kutatásban kérdésként fogalmazódott meg az is, hogy vajon korrupciónak tekinthető-e hálapénz a jelensége.⁹

6 Lásd: GfK Piackutató Intézet (2000) <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>.

7 Lásd: GfK Piackutató Intézet (2007) <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>.

8 Lásd: Magyar Gallup Intézet (2004) http://monitor.gallup.hu/kutatas/040116_cceb_fraud.htm.

9 Lásd: Tárki (2007) <http://www.tarki.hu/hu/news/2007/kitekint/20071220.doc>

Eredmények

A korrupció fogalmát adótnak véve, az áttekintett adatfelvételek közül mindössze egyben törekedtek arra, hogy megismerjék: vajon a vizsgálattal érintett társadalmi csoportok számára mit is jelent a korrupció fogalma?

A Magyar Gallup Intézet 2000–2003-ban végzett kérdőíves adatfelvételei során egységes korrupciós definíciót alkalmaztak kutatók, amelyet a kérdéskör elején ismertettek az interjúalanyokkal: „a korrupció az, ha az állampolgár egy neki törvény szerint járó szolgáltatás igénybevételéért az eljárás során, vagy hogy segítséget kapjon, pénzt vagy ajándékot ajánl fel, vagy kell hogy felajánljon”.¹⁰

A korrupció definíciója alapján a válaszadóknak különböző helyzetekről kellett eldönteniük, hogy korrupciónak tekintik-e azokat, vagy sem. Az 1839 reprezentatív kiválasztott magyarországi válaszadó több mint fele korrupciónak tekintett minden olyan tevékenységet, amikor tisztviselők vagy politikusok jutalék/hálapénz ellenében eltúrik a szervezett bűnözés létét, intézik az ügyeket, állásbetöltéseknél, állami-városi megrendeléseknél a korrumpáló (adott esetben családtag, ismerős) javára döntenek; a közlekedési rendőrnek bírság helyett számla nélkül juttatnak a kezébe pénzüsszeget (lásd a 2. táblázatot).

2. táblázat: Korrupciónak tekintett események, esetek
(a lakosság százalékában, országos vizsgálat, 2000, N = 1839)

Esemény	Azon válaszadók százalékban, akik egyértelműen korrupciónak tekintik az adott szituációt
Ha a tisztségviselők vagy politikusok megfelelő jutalék ellenében eltúrik a szervezett bűnözés működését	94
Ha állásbetöltéseknél, állami-városi megrendeléseknél, szerződéskötéseknél az nyer, aki megvesztegeti azokat, akik a döntést hozzák	93
Ha a tisztviselő csak hálapénz, kenőpénz ellenében intézi el az ügyeket	92
Ha a közlekedési rendőrnek a bírság helyett, számla nélkül a kezébe ad pénzüsszeget	82
Ha állásbetöltéseknél, állami-városi megrendeléseknél, szerződéskötéseknél uram-bátyám kapcsolatok érvényesülnek	81
Ha az emberek összeköttetésekre, „keresztapákra” szorulnak, amikor el akarják intézni dolgaikat	75
Ha a köztisztviselő, hivatalnok apróbb szabálytalanságokat követ el családtagjai javára	63
Ha a köztisztviselő, hivatalnok apróbb ajándékokat fogad el ügyfeleitől	45
Az orvosi hálapénz	28
A borra valóadás	20

Adatok forrása: http://monitor.gallup.hu/kutatas/001106_2kozint.html#def

Ennél sokkal szűkebb területre koncentrálva, de ugyancsak definíciós kérdéssel foglalkozott a Tárki 2007 novemberében végzett Társadalmi klíma elnevezésű kutatásának hálapénzzel foglalkozó egyik kérdése, amely arról szólt, hogy az emberek korrupciónak tekintik-e a hálapénzt. Az eredmények az mutatják, hogy az

„emberek 40 százaléka szerint a hálapénz nem tekinthető megvesztegetésnek, 30 százaléka szerint a hálapénz korrupciónak minősül (ez gyakorlatilag megegyezik az előbbieken ismertetett Gallupos kutatási eredmény 28 százalékos értékével), bármikor is adják azt, s 27 százalékuk véli úgy, hogy csak az előre adott hálapénz korrupció. Az, hogy mindössze a megkérdezettek 3 százaléka nem választotta egyik felkínált válasz-alternatívát sem arra utal, hogy a társadalomnak határozott, de láthatóan eltérő elképzelése van a kérdéstről.”¹¹

10 Lásd: http://monitor.gallup.hu/kutatas/001106_2kozint.html#def

11 Lásd: Tárki (2007) <http://www.tarki.hu/hu/news/2007/kitekint/20071220.doc> 7. o.

A korrupciós jelenségek jellemző területei, szereplői

Az előző pontban említett két komplex vizsgálatosorozatban (a Magyar Gallup Intézet és a GfK Hungária kutatásairól van szó) azzal a – valójában a definíciós problémához köthető – kérdéssel is foglalkoztak, hogy vajon melyek a korrupció jellemző területei, és kik a korrupció tipikus szereplői a megkérdezettek szerint.

A Magyar Gallup Intézet 2000. évi vizsgálatában a budapesti lakosság legalább harmada úgy gondolta, hogy az orvosoknak, nővéreknek (70 százalék), az üzleti és privát szektorban (58 százalék), a rendőröknek (49 százalék), a vámhivatalnokoknak (40 százalék), az ellenőröknek (39 százalék), az önkormányzati tisztviselőknek (38 százalék), a választott önkormányzati képviselőknek (37 százalék), a parlamenti képviselőknek (36 százalék) és a minisztériumi tisztviselőknek (35 százalék) az ügyintézés során „valószínű, hogy ajándékot, szívességet kell felajánlani”. 2003-ra öt csoport – az orvosok, nővérek (78 százalék), az üzleti, privát szektor (65 százalék), a vámhivatalnokok (47 százalék), a választott önkormányzati képviselők (40 százalék), illetve a parlamenti képviselők (41 százalék) vonatkozásában növekedett a megvesztegetés igénylésének gúnyúja.¹²

A GfK 2001. évi vizsgálatában megkérdezettek véleménye egybeesik ezzel. Szerintük is a korrupció leginkább az egészségügyben terjedt el (Magyarország: 25 százalék, átlagosan: 24 százalék), ezt a területet az adatok tanulsága szerint 10 százalék feletti említéssel a rendőrség (15 százalék), a minisztériumok (15 százalék) és a közhivatalok (12 százalék) követik¹³.

Nem tudjuk azonban, hogy ezek a vélemények mennyiben támaszkodnak személyes tapasztalatokra, mivel a kutatási eredmények ismertetése a legtöbb esetben nélkülözi a kérdőívek vagy a vonatkozó kérdések és válaszlehetőségek közlését. Így az adatok értelmezése nem minden esetben lehetséges, és inkább tekinthetjük őket sztereotip vélekedések megjelenésének, mint tényleges tapasztalatok lecsapódásának, tapasztalatokon alapuló eredményeknek.

A korrupció okai

A korrupció vélt okainak feltárására mindössze egy vizsgálat során vállalkoztak a kutatók: a Tárki 2000. évi vizsgálatában a válaszadóknak 13 lehetséges okot felvonultató listából három szempontot kellett választaniuk (lásd Gábos, 2000). Hozzá kell tennünk ehhez, hogy ez a kutatás sem sorolható azonban az általunk vizsgált oksági-magyarázó elemzések közé. Itt is a válaszadók véleményének felmérése volt az elsődleges cél: milyen okokra vezetik vissza ők a korrupciós jelenségeket?

3. táblázat: A megvesztegethetőség okai a rendszerváltás előtthöz képest, 2000 (százalék, N = 1526)

A megvesztegethetőség okai a rendszerváltás előtti helyzethez képest	A válaszadók százalékában, akik az adott okot megjelölték
Több pénz kell az életszínvonal fenntartásához	44
Alacsonyok a tisztviselői fizetések	41
A hatóságok tekintélye csökkent, mert túri a korrupciót	27
Az emberek elnézők a korrupcióval szemben	22
A hatóságok nem biztos, hogy igazságosak	21
A hatóságoknak nincs elég embere és pénze	19
A privatizáció	18
A kommunizmus öröksége	10
Bizalmatlanság a hatósággal szemben	10
A piacosság	9
Anómia (nem tudni, hogy mi büntetendő)	8
Versenyszellem a politikában	6
A Nyugat hatása	5

Forrás: Gábos (2000).

12 Lásd: Magyar Gallup Intézet (2000) http://monitor.gallup.hu/kutatas/001106_5fokusz.html.

13 Lásd: GfK Piackutató Intézet (2001) <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>.

Az adatok tanulsága szerint a lakosság a korrupciót három legfőbb okra vezeti vissza: több pénz kell az életszínvonal fenntartásához (44 százalék); alacsonyak a köztisztviselői fizetések (41 százalék); illetve hogy a hatóságoknak nincs tekintélye (27 százalék). Mindemellett kevesen gondolták úgy, hogy a korrupciót a politikai verseny (6 százalék) vagy a Nyugat hatása (5 százalék) okozná.

A korrupció percepciója és megítélése

Gyakorlatilag valamennyi áttekintett adatfelvétel tartalmazott a korrupció nagyságának, elterjedtségének, súlyosságának *szubjektív megítélésére* vonatkozó kérdéseket. Ezt a kérdéskört a vizsgálatok során jellemzően két irányból közelítették meg:

- a korrupció jelensége elterjedtségének „önmagában értékelt” súlyossága a válaszadó szerint;
- a korrupció jelensége viszonylagos súlyossága (vagyis más bűncselekményekhez/jelenségekhez a korrupció elterjedtsége hogyan viszonyul).

Az alkalmazott skálák, valamint az, hogy valójában mire is vonatkozik a kérdés, a különböző kutatásokban, jellemzően rendkívül eltérnek egymástól. Ez a tény sok esetben lehetetlenné teszi az eredmények összehasonlítását. A korrupció jelensége „önmagában értékelt” elterjedtségének, súlyosságának megítélését tekintve a következő eredmények olvashatók.

A Tárki 2000. évi 1524 fő bevonásával készült kutatásának adatait idézi 2002. évi tanulmányában Sik Endre:

„A megkérdezettek között szinte teljes a konszenzus, hogy az elmúlt tíz évben nőtt a megvesztegethető hivatalnokok száma (82 százalék vélekedett így), több mint kétharmaduk szerint (73 százalék) a korrupt hivatalnokok száma manapság is növekszik, és szinte egyöntetűen vallják, hogy a megvesztegetésre szánt pénzeszegek értéke is nőtt 1989 óta (92 százalékuk ért egyet ezzel az állítással).

A korrupció elterjedtségének növekedését vagy változatlanóságát véelő nézetek magas értékét két tényezőre vezethetjük vissza. Részben arra, hogy sokan vannak, akik szerint a korrupció elkerülhetetlen, részben arra, hogy sokak szerint az állam nem képes (vagy/és akar) tenni a korrupció ellen. Egyfelől, a megkérdezettek közel fele (48 százaléka) szerint a korrupció elkerülhetetlen, és harmaduk szerint (34 százalék) jó is. Másfelől, noha a kormány tekintélyét a korrupció a megkérdezettek kétharmada szerint (67 százalék) nagymértékben aláássa, ennek ellenére a lakosság meggyőződése egyöntetű (a megkérdezettek 87 százaléka) a tekintetben, hogy a hivatalok nem tesznek eleget a korrupció megakadályozásáért.” (Sik, 2002.)

A megkérdezetteknek a korrupció jövőjére vonatkozó várakozásait illetően sem igazán volt derűs a kép. A megkérdezettek több mint fele (55 százalék) szerint a megvesztegethető hivatalnokok aránya a jövőben is növekedni fog, és további harmaduk (34 százalék) vélte úgy, hogy a korrupció akkori szintje nem változik a jövőben sem.

A Tárki 2004. decemberi Omnibusz-vizsgálatában a hivatali korrupció lakossági percepciójára vonatkozóan a következő kérdés szerepelt a kérdőívben: *„Véleménye szerint, mennyire elterjedt a korrupció (kenőpénz elfogadása) a közigazgatásban Magyarországon?”* Az adatok tanulsága szerint a legtöbben a „közepesen sok ember korrupt” választ adták (37 százalék). A megkérdezettek 40 százaléka szerint nagyon sokan, vagy szinte mindenki fogad el kenőpénzt, 22 százalék úgy vélekedik, hogy csak néhányan korruptak, míg az 1 százalékot sem éri el azok aránya, akik nem feltételeznek korrupciót ezen a területen.

A Gallup vizsgálatsorozata során megkérdezték a válaszadókat arról is, hogy mennyire tekintik problémának a korrupciót. 2003-ban a magyarországi válaszadók közel kilenc-tizede (87 százalék) komoly problémának nevezte a korrupciót, és mindössze 7 százalék volt azok aránya, akik szerint ez nem nagyon komoly, 1 százalék szerint pedig egyáltalán nem gond.

A GfK-csoport 2001. évi adatfelvétele eredményeinek tanulsága szerint a *„korrupciót a magyarok többsége nem tartja normális dolognak, hasonlóan a többi kelet-közép-európaihoz”*.¹⁴ A magyarországi válaszadók

14 Lásd: GfK Piackutató Intézet (2001) <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>.

közel kétharmada gondolta úgy, hogy korrupciós országban él (ez kicsit alacsonyabb a 11 ország 68 százalékos átlagánál; jóval magasabb, 80 százalék feletti, értékek figyelhetők meg Ukrajnában, Oroszországban, Szlovákiában és Horvátországban). A magyarok negyede azt mondta, hogy a korrupció az élet természetes velejárója és ugyancsak közel negyedük vélekedett úgy, hogy „a kenőpénz teljesen szükségtelen, az ember bármit elérhet törvényes úton is”.

A kutatás szerint 2004-ben a három évvel korábbi eredményekhez képest kismértékben növekedett azok aránya, akik szerint a kenőpénz az élet természetes része, és azt muszáj adni (27 százalék); és érdemben csökkent azonban azok hányada, akik a kenőpénz szükségtelensége mellett foglaltak állást (15 százalék).¹⁵ 2006-ban az előző évek adatfelvételeinek eredményeihez képest némi javulás figyelhető meg abban a tekintetben, hogy a válaszadók mekkora hányada gondolja azt, hogy a kenőpénz természetes része az életnek: a 2004. évi értékkel szemben 2006-ban arányuk 23 százalékot tett ki [ezzel az állítással az EU 25 tagállamában 14 százalék (!), Nyugat-Európában 8 százalék (!), Közép-Kelet Európában 23 százaléka ért egyet]. A magyarországi válaszadók 45 százaléka vélekedett úgy, hogy növekedett a megvesztegethetőség mértéke a kutatást megelőző három évben.¹⁶

A GfK-csoport 2007. évi kutatásában vizsgálták azt is, hogy a lakosság percepciója szerint a korrupció terén hogyan változott a helyzet. A 2005-ben mért 36 százalékkal szemben 2006-ban 49%, 2007-ben 54% gondolta úgy, hogy az elmúlt években egyértelműen súlyosbodás figyelhető meg.¹⁷

A korrupciós jelenségek elterjedtsége és súlyossága

A vizsgálatok során a korrupció egyes formáinak elterjedtségéről és súlyosságáról is kérdezték a kutatók a lakosságot. Ezzel kapcsolatban az alábbi eredmények születtek.

A GfK-csoport 1999. évi adatfelvételében a korrupció erkölcsi-morális megítéléséről érdeklődtek a kutatók. A magyar és a cseh válaszadók a felsorolt jelenségek közül (hűtlenség, gyermekek testi fenyegetése, halálbüntetés, abortusz, faji megkülönböztetés, adófizetés megtagadása, vagyongyűjtés, luxuscikkek használata, korrupció) egyértelműen a korrupciót tartották a leginkább erkölcstelennek (míg a lengyelek esetében kis arányban ugyan, de ezt megelőzte a hűtlenség és a faji megkülönböztetés szempontja). A korrupciót abszolút erkölcstelennek a magyarok 51, erkölcstelennek 36 százaléka tartotta. A jelenséget összességében negatívan megítélők aránya mind a három országban 80–90 százalék közé esett.¹⁸

A Tárki 2001. évi vizsgálata során arra kérték a válaszadókat, hogy tíz felsorolt gazdasági-társadalmi probléma közül (munkanélküliség, egészségügyi ellátás problémái, szegénység, alacsony keresetek, nyugdíjak, áremelkedések, korrupció, közbiztonság, magas adók, környezetszennyezés, a hivatali ügyintézés problémái) válasszák ki azt a hármat, amelyet a legsúlyosabbnak ítélnék. Az említettség arányát tekintve, a korrupció a hatodik a rangsorban – a válaszadók 30 százaléka jelölte ezt meg. A korrupció problémáját az átlagosnál többen ítélték súlyosnak a férfiak, a 30 év felettek, a legalább érettségizettek, a nagyobb városokban élők, az alkalmazottak és a vállalkozók körében.

Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) felkérésére a Magyar Gallup Intézet által elvégzett kutatás során megkérdezték a válaszadókat arról, hogy a 14 felsorolt bűncselekményfajta közül melyik aggasztja őket a leginkább: mind Magyarországon (75 százalék), mind a tagjelölt országok körében (69 százalék), mind az Európai Unió tagországaiban (55 százalék) a korrupció állt az első helyen. [Magyarországon emellett a válaszadók legalább fele választotta a kormány, a helyi önkormányzatok és intézmények berkeiben előforduló pénzügyi visszaéléseket (61 százalék), az élelmiszerek minőségével és a mezőgazdasági termékekkel kapcsolatos csalásokat (59 százalék), a pénzmosást (57 százalék), valamint a kereskedelmi csalást (ár, súly, termékcsalás stb.) (55 százalék)].

15 Lásd: GfK Piackutató Intézet (2004) <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>

16 Lásd: GfK Piackutató Intézet (2006) <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>.

17 Lásd: GfK Piackutató Intézet (2007) <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>.

18 Lásd: GfK Piackutató Intézet (2000) <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>.

Személyes korrupciós tapasztalatok, érintettség és annak hatásai

A Magyar Gallup Intézet kutatássorozata során részletesen vizsgálták, hogy a válaszadók mekkora hányada érzékelt személyesen, érintettként korrupciós helyzetet: mind 2000-ben, mind 2003-ban közel tizedük (9, illetve 10 százalék) említette, hogy az előző évben előfordult vele, hogy köztisztviselő vagy közalkalmazott csúszópénzt várt tőle. Mindkét vizsgálat során az egészségügyet és a rendőrséget említették a leggyakrabban.

4. táblázat: Korrupciós esetek, 2003 (fő, illetve az ügyfelek százalékában, országos vizsgálat, N = 1009)

	Az érintettek/ ügyfelek száma a mintában	Azoknak a száma, akik ér- zékeltek, hogy csúszópénzt várnak el	Azoknak az aránya, akik éreztek, hogy csúszópénzt várnak el, az ügyfelek százalé- kában	Azoknak a száma, akik azt mondták, hogy fizettek	Azoknak az aránya, akik azt mondták, hogy fizettek, az ügyfelek százalékában
Rendőrség – közleke- dés rendészet	99	11	11,1	6	6
APEH	152	6	3,9	4	2,6
Közlekedés Felügye- let/Főfelügyelet	36	2	5,5	4	11,1
Önkormányzat – műszaki osztály	42	5	11,9	2	4,7
Társadalombiztosító	132	4	3	2	1,5
Közterület Felügyelet	27	4	14,8	2	7,4
ÁNTSZ	42	2	4,7	2	4,7
Rendőrség – más terület	73	1	1,4	1	1,4
Önkormányzat – vagyonosi osztály	36	0	-	1	2,7
Piacfelügyelet	3	1	33,3	1	33,3
N	642	36	5,6	25	3,9

Forrás: <http://monitor.gallup.hu>

„Az orvosi hálapénzt nem számítva, 10 közhivatali és közszolgálati terület 640 ügyfele (vagy az ügyfél családtagja) közül 25 – az érintettek 4 százaléka – mondta azt, hogy adott csúszópénzt, különjuttatást – ez az intézményekkel kapcsolatba került családok (de nem az ügyesetek!) 4 százaléka. Tehát a közszféra nem egészségügyi részében minden 25. ügyfél esetében, aki vagy akinek családtagja az előző évben legalább egyszer ügyfélkapcsolatba került közintézménnyel, ténylegesen sor került korrupcióra (a tényleges ügyfélkapcsolatok számához viszonyítva az arány természetesen kisebb).”¹⁹

A GfK vizsgálat sorozatában azt kérdezték a válaszadóktól, hogy szoktak-e kenőpénzt adni. 2001-ben a megkérdezettek fele nyilatkozott úgy, hogy sohasem ad kenőpénzt. 2004-re a három évvel korábbi vizsgálathoz képest jelentősen csökkent azoknak a lakosoknak az aránya, akik sohasem korrumpálnak senkit (44 százalék) – ez mintegy 10 százalékponttal elmarad a 14 ország átlagától –, vagyis a magyarok az adatok tanulsága szerint „a közép- és kelet-európai átlagnál gyakrabban élnek a kenőpénz lehetőségével”. 2006-ban a magyar válaszadók 47 százaléka nyilatkozott úgy, hogy sohasem ad kenőpénzt (ez némileg jobb arány a 2004-ben mért 44 százaléknál, és némileg kedvezőtlenebb a 2001. évi 51 százaléknál). Lényegesen elmarad azonban az EU 25 tagállamában átlagosan megfigyelhető 76 százalékos (!) és a közép-kelet-európai országokban mért 67 százalékos (!) értékeknél.

A Tárki 2005. évi eredményei a megvalósult hivatali korrupció mértékéről nyújtanak információkat: megkérdezték, hogy „Az elmúlt öt évben gyakran vagy legalább egyszer előfordult-e, hogy egy állami/önkormányzati hivatalnok egy szolgáltatásért cserébe szívességet vagy kenőpénzt kért Öntől?” Az adatok tanulsága

19 Forrás: <http://monitor.gallup.hu>

szerint legalább egyszer a magyar lakosság 5, gyakran 1 százaléka fordult elő ilyen eset. Ezzel az átlagosnál alacsonyabb értékkel Magyarország a 9. a kutatásban szereplő nemzetközi rangsorban. A vizsgált országok között a megvalósult korrupció aránya Ukrajnában és Szlovákiában a legmagasabb.

Mit tenne/tesz a lakosság korrupciós helyzetben?

A két nagy vizsgálat során megkérdezték a válaszadókat arról is, hogy mit tennének/tesznek, ha korrupció helyzetet érzékelnek.

A Magyar Gallup Intézet 2003. évi vizsgálata tanulsága szerint a budapesti válaszadók kevesebb mint fele (43 százalék) tudta egyáltalán, hogy hol lehet feljelentést tenni. Mindemellet az országos vizsgálat során a lakosság közel kétharmada (62 százalék) nyilatkozott úgy, hogy ha korrupciót érzékel, hajlandó volna bejelentést tenni: nagyobb részük névvel (37 százalék), kisebb részük (25 százalék) anonim módon tenné ezt. A lakosság közel ötöde (22 százalék) nem tenne feljelentést.

Annak ellenére, hogy a lakosság nagy hányada lenne elvileg hajlandó bejelentést tenni, a valós adatok messze elmaradnak ettől: 2003-ban az 1016 megkérdezett közül 101 budapesti említette, hogy érzékelt korrupciós helyzetet, azonban feljelentést mindössze négyen tettek. A többiek jellemzően azzal indokolták passzivitásukat, hogy „nem érte meg bejelentést tenni” (az érintettek 36 százaléka), „rendőr volt az, aki megvesztegetett” (16 százalék), „nem merete, mert félt a szóban forgó hivatalnok megtorlásától” (14 százalék), „meg tudta oldani a problémát” (12 százalék).

A GfK 2001. évi kutatásban azt kérdezték, hogy vajon a válaszadó mit tenne, ha szemtanúja lenne, hogy valaki megveszteget egy köztisztviselőt. A magyarországi válaszadók 15 százaléka névtelenül, 8 százaléka névvel bejelentést tette a rendőrségen – ez a vizsgált országokban tapasztalhatóhoz képest nagyon előkelő arány: ennél többen mindössze a szlovénok (és a kontrollcsoportként megfigyelt) osztrákok fordulnának a rendőrséghez.

A korrupció elleni harc és lehetséges szereplői

A korrupció elleni küzdelem fontosságával, legfontosabb letéteményeseivel foglalkozó kérdéseket a GfK-csoport vizsgálat sorozata, illetve közvetve a Magyar Gallup Intézet 2004. évi felmérése érintették.

A GfK 2001. évi adatainak tanulsága szerint a többség látta értelmét a korrupció elleni harcnak. Gyakorlatilag egyöntetű volt a vélemény a vizsgált országokban a tekintetben, hogy a harc legfőbb letéteményesének az államnak kell lennie (Magyarország: 74 százalék, átlagosan: 79 százalék), bár egy utcai tüntetésben is viszonylag sokan vettek volna részt (30 százalék). 2004-re némileg csökkent a korrupcióellenes küzdelemben való személyes részvétel hajlandósága: utcai tüntetésen ekkoriban 26 százalék vett volna részt szívesen. 2006-ban Magyarországon a válaszadók abszolút többsége (55 százaléka) meg volt győződve arról, hogy a korrupció elleni harc értelmetlen, míg ezt a véleményt a nyugat-európai országokban a lakosság átlagosan csak 37 százaléka osztja, Közép-Kelet-Európában pedig 49 százalék. Ez az érték mintegy 12 százalékponttal magasabb a 2001-ben megfigyelhetőnél. 2001 óta folyamatosan növekedett azok hányada is, akik szerint a korrupció elleni harc az állam, feladata és nem az egyéné (2006: 82 százalék, 2004: 79 százalék, 2001: 74 százalék). Mindemellet az állami szerepvállalást hangsúlyozók aránya megegyezik a 25 EU-tagállam átlagával, és alacsonyabb az egykori szocialista blokk országainak átlagos értékénél (86 százalék).

A 2004-ben az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) felkérésére a Magyar Gallup Intézet által készített kutatás során kíváncsiak voltak az Európai Unió költségvetése elleni bűncselekmények megelőzésének, feltárásának lehetséges szereplőivel kapcsolatos lakossági megítélésekre is. A következő kérdést tették fel: „Kiben bízik a legjobban, hogy hatékonyan részt vesz az Európai Unió és az uniós költségvetés megkárosítása ellen folytatott küzdelemben?” Hazákban azok voltak a legnagyobb arányban, akik senkiben sem bízunk (18 százalék), „a nemzeti kormányban és az Európai Unióban bízók aránya Magyarországon – az erre a kérdésre adott válaszok alapján – lényegesen magasabb, mint az uniós or-

szágok átlagában. A bíróságokban, az igazságszolgáltatásban Magyarországon körülbelül ugyanolyan arányú a bizalom, mint a jelenlegi uniós tagországokban (13, illetve 14 százalék, és ez magasabb, mint általában a tagjelöltekénél. A magyarok jóval kevésbé bíznak abban, hogy a sajtó hatékonyan fellép az uniós költségvetés megkárosításával szemben, mint amennyire az uniós polgárok bíznak benne (2 százalék szemben a 6 százalékkal), holott a 2004-ben csatlakozók átlagában a sajtóba vetett bizalom általában jóval magasabb (12 százalék).

Vállalati adatfelvételek

A tanulmányban feldolgozott vállalati adatfelvételek

A következőkben három, a korruptió témakörét is érintő, de egyik esetben sem kizárólag azzal foglalkozó vizsgálat sorozat eredményeit dolgozzuk fel.

A) Üzleti környezet és vállalati teljesítmény vizsgálat – BEEP

Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank és a Világbank először 1999-ben végzett *Üzleti környezet és vállalati teljesítmény* címmel felmérést 17 átmeneti gazdaságú ország mintegy 3000 vállalkozásának vezetői körében. A kutatás során a korruptióval kapcsolatosan két fő területet vizsgáltak:

- „korruptió a közigazgatásban: ez a mutató azt méri, hogy milyen mértékben befolyásolják a vállalatok informális pénzügyi juttatásokkal a hivatalos szabályok érvényesítését;
- milyen mértékben vesznek részt a vállalatok az állami szférában zajló megvesztegetésben, illetve milyen mértékben befolyásolja őket az állami szférában zajló megvesztegetés, avagy milyen mértékű a döntéshozók lekötözése, az „állam foglyul ejtése” (state capture), aminek a meghatározása a következő: „az állami, illetve a magánszférában működő egyének, csoportok vagy vállalatok tevékenysége, amelynek célja a törvények, szabályozások, rendeletek, illetve egyéb kormánypolitikák megalkotásának saját előnyükre történő befolyásolása a köztisztviselőknek juttatott jogtalan és nem átlátható magánjellegű pénzügyi juttatások révén.”

A kutatás bizonyos kérdéseit 2000-ben felmérték az EU akkori tagországaiban is (The World Business Environment Survey – WBES). A teljes vizsgálatot 2002-ben és 2005-ben is megismételték.²⁰

B) A MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézetének vizsgálatai

Az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézete (GVI), a Figyelő, valamint a Volksbank Zrt. 2005 januárjában indított a hazai kis- és közepes vállalkozások üzleti helyzetének, kilátásainak feltárását, valamint az azt befolyásoló gazdasági és intézményi tényezők felmérését célzó, negyedévente ismétlődő kutatást. A kutatásban részt vevő cégek a mintavételi eljárásnak köszönhetően gazdasági súlyuk, illetve a foglalkoztatásban játszott szerepük alapján reprezentálják a szektort alkotó résztvevőket; ez lehetővé teszi az eredmények adott szektorra vonatkozó általánosítását. A 2005–2007. októberi vizsgálatokban esetenként 300 cégvezetőt kérdeztek meg a vállalkozásaik gazdasági és politikai környezetéről és ezen belül a korruptió jelenségek előfordulásáról (lásd Makó, 2008a).

A MKIK GVI félévente készül – az Eurochambres 14 millió európai vállalatra kiterjedő vizsgálatához tartozó vállalatikonjunktura-felmérésében 2007 októberében 1240 magyarországi cég vezetője vett részt. A kutatásban a magyar vállalkozások pályázati aktivitását is vizsgálták, különös hangsúlyt fektetve a távolmaradás feltételezett okai között a korruptió jelenségére (lásd Makó, 2008b).

C) A PricewaterhouseCoopers adatai – Globális gazdasági bűncselekmények felmérése

A PricewaterhouseCoopers 2001 óta – némileg változó mintán – két évente készíti el és publikálja a *Globális gazdasági bűncselekmények* elnevezésű felmérését. A kutatásra két lépésben került sor. Az első

²⁰ Lásd: www.worldbank.org

lépésben az érintett országok ezer legnagyobb cége közül választanak ki vállalatokat véletlenszerűen: ekkor azt kérdezik, hogy részesei voltak-e gazdasági bűncselekménynek a kutatást megelőző két évben – ennek segítségével állapítják meg a gazdasági bűnözés mértékét. A második lépésben a részletes felmérésben való részvételre ugyancsak véletlenszerűen választják ki a vállalatokat, és az egyes országokban megfigyelhető esetszámokat az adott ország GDP-je alapján határozzák meg. Mindegyik országban megkérdezznek gazdasági bűncselekmény áldozatául esett vállalatokat, valamint olyanokat is, amelyek eddig nem kerültek ilyen helyzetbe.

2003-ban 50 országból 3623 – jellemzően – vállalatvezető vett részt a felmérésben. A globális adatok között 25 magyar cég szerepelt – mindemellett a magyarországi képviselő összesen 108 szervezetet vizsgált, és az eredményeket e körre vonatkozóan hozta nyilvánosságra.

A 2005. évi *Globális gazdasági bűncselekmények* felmérés során 34 ország több mint 3600 vállalatának cégvezetőit kérdezték meg, köztük 75 magyarországi piacvezető vállalat irányítóját. 2007-ben már 40 ország több mint 5400 vállalata – köztük 77 piacvezető magyar cég – vett részt a kutatásban.

2007 novemberében a PricewaterhouseCoopers *Szemtől szemben a korrupcióval. Üzleti terv a sikeres korrupcióellenes programért* címmel készített felmérést, melyben a vállalatok korrupciós kockázattal szembeni tevékenységét vizsgálták. A kutatás során on-line kérdőíves vizsgálattal 70 ország 390 cégvezetőjét kérdezték, amelyet 14 ország 36 vezetőjével és 14 korrupcióellenes szakemberével készített interjúkkal egészítettek ki. (A viszonylag alacsony esetszám nem teszi lehetővé az országokénti bontást – a 2007. évi *Globális gazdasági bűncselekmények* felmérés adataival való összehasonlítást azonban igen.)

D) A Magyar Gallup Intézet vizsgálatai

A Magyar Gallup Intézet az 1999 tele és 2000 ősze között az ENSZ felkérésére zajlott vizsgálatosorozat részeként 520 véletlenszerűen kiválasztott budapesti kis- és középvállalkozás vezetőjével készített kérdőíves felmérést gazdasági bűncselekményekről, így a korrupcióról is (a kutatásról bővebben lásd a következő alfejezetet).

Eredmények

A korrupciós jelenségek jellemző területei, szereplői

A korrupció jellemző területeire vonatkozóan az *Üzleti környezet és vállalati teljesítmény* elnevezésű vizsgálatosorozatban, valamint a Gallup kis- és középvállalkozásokkal foglalkozó felméréseiben találhatunk adatokat.

A BEEP 1999. évi válaszadóinak tapasztalatai szerint a közigazgatási korrupció leggyakoribb területe a bizonyos engedélyek megszerzési eljárása (25 százalék szerint néha, gyakran, többnyire vagy mindig kell fizetni ilyen esetekben). A vizsgált cégek 8 százalékában úgy vélekedtek, hogy új jogszabályok, törvények és rendeletek befolyásolásáért is fizetni kell. 2002-ben a válaszadó szervezetek legalább tizede a kormányzati megrendelések megszerzése, valamint a vám- és importügyintézés (11 százalék) esetében feltételezett gyakori korrupciót; 2005-re ez két további területtel – az egészségügyi és biztonsági vizsgálatokkal (a 2002. évi 5 százalékkal szemben 2005-ben 12 százalék) bővült.

A Magyar Gallup Intézet felmérésében a megkérdezett cégvezetők legalább harmada úgy vélte, hogy nagymértékű a korrupció az állami beruházások (53 százalék), a közbeszerzések (53 százalék), a járművek állapotát igazoló papírok beszerzése (46 százalék), az önkormányzati engedélyek megszerzése (38 százalék), az áruk vámolása (37 százalék), a termékek és szolgáltatások kormánytól való megszerzése (36 százalék) területein. A külföldi multinacionális cégek gyakorlatát illetően 38 százalékuk gondolta azt, hogy „majdnem mindig” és „rendszeresen” vesznek részt korrupciós ügyekben politikusokkal, míg ugyanezek az arányok az állami adminisztráció estében 39 százalék, a belföldi vállalatokkal kapcsolatban pedig 32 százalék.

A korrupció percepciója

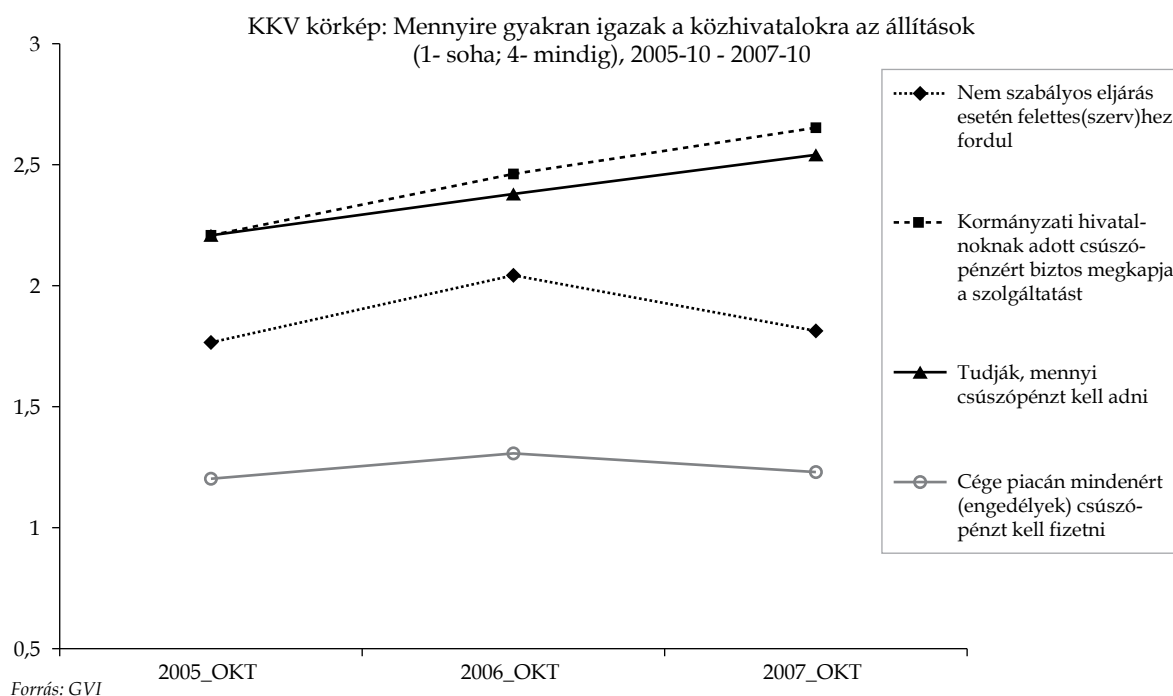
A korrupció elterjedtségének, nagyságának, súlyosságának, fenyegető voltának érzékelésére vonatkozóan gyakorlatilag valamennyi feldolgozott kutatásban találhatunk adatokat.

A BEEP 1999. évi magyarországi válaszadói között – hasonlóan a legtöbb vizsgált országhoz – nem volt olyan, aki úgy vélekedett, hogy az övéhez hasonló vállalatok egyáltalán nem fordítanak pénzt köztisztviselők részére történő illegális kifizetésre. A WBES kutatás eredményei szerint a tagjelölt és a már tagországok adatai érdemi eltéréseket mutattak a közigazgatási korrupció terén. Így például a vizsgált EU-tagországok válaszadóinak 84 százaléka nyilatkozott úgy, hogy a sajátjukhoz hasonló cégek esetében egyáltalán nem történnek illegális kifizetések. „Ezenkívül, az EU-tagállamokban található, a felmérésben részt vevő vállalatoknak átlagosan 67 százaléka mondta azt, hogy saját tevékenységi körében akkor sem kerül sor jogtalan kifizetésekre, amikor a vállalatok a kormánnyal kötnek üzletet – a tagjelölt országokban ugyanez az adat a vállalatoknak átlagosan 8,5 százalékát foglalja magában.”

A Gallup ugyanerre a problémára vonatkozó kérdése esetében a saját üzletág területén „nagyon általánosnak” a válaszadók 10 százaléka, „eléggé általánosnak” 19 százaléka tekintette a megvesztegetést, ez utóbbi érték a szolgáltatással foglalkozók esetén 23 százalék.

A GVI 2007. évi adatainak tanulsága szerint: „a korrupció az utóbbi két év során terjedt a kis- és közepes vállalkozások körében. Úgy tűnik, a kkv-k vezetői egyre biztosabbak abban, hogy a kormányzati hivatalokban csúszópénz segítségével érhetik el céljukat, illetve rutinosabbá váltak a lefizetésben.” 2005 óta érdemben növekedett a cégvezetők egyetértése azokkal az állításokkal, miszerint „Ha egy cég csúszópénzt fizet egy kormányzati hivatalnoknak, akkor biztos hogy megkapja a kért szolgáltatást.” (1–4-es skálán átlagosan 2,2-ről 2,6-ra), illetve „A cégek előre tudják, hogy mennyi csúszópénzt kell adni.” (1–4-es skálán átlagosan 2,2-ről 2,5-re). Mindemellett továbbra is viszonylag kevesen vannak azok, akik úgy vélekednek, hogy a cégük piacán mindenért csúszópénzt kell fizetni (1–4-es skálán átlagosan 1,2) – a korrupció területei a válaszok alapján tehát behatároltnak tűnnek (lásd az 1. ábrát).

1. ábra: A közhivatalokban előforduló korrupciós helyzetekről alkotott vélemények, 2005–2007
(a válaszadók által adott átlagos osztályzatok, országos vizsgálat, N = 900)

Forrás: Makó (2008a), <http://www.gvi.hu>

A *Globális gazdasági bűncselekmények* elnevezésű felmérésekben megkérdezték a válaszadókat arról is, hogy melyik gazdasági bűncselekménytípust érzik a legfenyegetőbbnek. Mindhárom alkalommal a korrupciót érezték a vállalat és a gazdaság működésére a legveszélyesebbnek: így 2003-ban a vállalatvezetők 58 százaléka, 2007-ben 31 százalékuk említette legfőbb problémaként.

A probléma súlyosságára vonatkozó értékeléseket mérték úgy is, hogy megkérdezték: a válaszadók szerint mennyire gyakori a korrupció mint bűncselekmény. 2005-ben és 2007-ben egyaránt a valóságosnál jóval több esetet feltételeztek (2005: a valós 7 százalékos esetszámmal szemben 27 százalékos arányt vélelmeztek), míg ugyanebben az évben a két leggyakoribb bűncselekménytípusnál éppen ennek az ellenkezője figyelhető meg (csalás: valójában 38, vélelmezten 20százalék; lopás és hűtlen kezelés valójában 38, vélelmezten 24százalék). A kutatók egyértelmű feltételezése, hogy a „*korrupció és megvesztegetés esetében a vélt és valós helyzet valószínűleg közelebb áll egymáshoz*”.

A felmérést készítő kutatók véleménye szerint a vélelmezett adatok „igazabbak” a valóságosnál. Megállapítják, hogy a válaszadók „*e gazdasági bűncselekményfajta hazai előfordulását a Transparency International 2006. évi korrupciópercepcióindexéhez (CPI) nagyon hasonlóan ítélik meg*”. Az alacsonyabb említett előfordulási arány – feltételezésük szerint – köszönhető egyrésztől annak,

„hogy sok vállalatvezető ugyan vonakodva szolgáltat adatokat a saját cégén belüli korrupcióról, de reálisan méri fel a korrupció országos szintű kockázatát. Emellett a korrupcióról alkotott véleményüket befolyásolják a semleges megfogalmazásokat alkalmazó definíciók, ezért a korrupciót olyan visszaélésnek tartják, amely az állami szektorra és a kormányra jellemző.”

Korrupciós tapasztalatok, érintettség

A BEEP 1999. évi adatai szerint a magyarországi vállalatok 32 százaléka többnyire, rendszeresen vagy mindig tesz „*szabálytalan kifizetéseket adott dolgok elintézése érdekében*”. A nem hivatalosan kifizetett pénzeszegek nagyságát átlagosan az éves átlagos cégbevétele 1,7 százalékára becsülték a megkérdezettek.

Az „*állam foglyul ejtése*” (*state capture*) típusú korrupció mérése során a vállalatvezetőket arról kérdezték, hogy érinti-e cégüket különféle döntések más cégek, érdekcsoportok általi megvásárlása. Összességében a vizsgált mintegy 3000 vállalat közel 20 százalékának vezetői állították azt, hogy a cégük működésére hatással van a pártfinanszírozásban, illetve a törvényhozásban tapasztalható korrupció.

A magyarországi eredmények gyakorlatilag valamennyi területen a legkedvezőbbnek bizonyultak. Az adott területen megvásárolt döntések által érintett vállalatok százalékos aránya a következőképpen alakult:

- parlamenti döntéshozatal – hazánkban: 12 százalék, a tagjelölt országokban átlagosan: 19 százalék
- elnöki rendeletek – hazánkban: 7 százalék, a tagjelölt országokban átlagosan: 14,4 százalék
- központi bank – hazánkban: 8 százalék, a tagjelölt országokban átlagosan: 14,6 százalék
- büntetőbíróságok – hazánkban: 5 százalék, a tagjelölt országokban átlagosan: 14,3 százalék
- általános bíróságok – hazánkban: 5 százalék, a tagjelölt országokban átlagosan: 14,7 százalék
- a pártok pénzügyi támogatása – hazánkban: 4 százalék, a tagjelölt országokban átlagosan: 18,5 százalék.

Az *Üzleti környezet és vállalati teljesítmény* elnevezésű vizsgálat 2002. évi és 2005. évi méréseiben egyaránt a vállalkozások közel negyede nyilatkozott úgy, hogy a korrupció problémát jelent a cég gazdasági életében. Míg 1999-ben még 32 százaléka, addig 2002-ben a vizsgált szervezetek kicsit több mint ötöde jelezte, hogy gyakran tesz szabálytalan kifizetéseket – ez az érték 2005-re 10 százalékra csökkent.

Az 1999-ben mért 1,7 százalékos értékhez képest 2002-re 1 százalék körülire csökkent a nem hivatalosan kifizetett pénzösszegek nagyságának éves átlagos cégbevételekhez viszonyított arányának becslése, majd ez az érték 2005-re újra kicsivel 1 százalék fölé emelkedett.

Arra a kérdésre, hogy a saját vállalkozás működését mennyire akadályozza a korrupció, a Gallup kutatásában részt vevő válaszadók 34 százaléka válaszolt úgy, hogy „nagy mértékben”, 35 százaléka úgy, hogy „mérsékelten”. Az adatok tanulsága szerint a legkevésbé az igazán kis – 1-2 alkalmazottat foglalkoztató – cégeket és a gyártással foglalkozókat érinti ez a probléma.

A mintában szereplő 520 megkérdezett 31,9 százaléka számolt be arról, hogy már megpróbálták megvesztegetni és/vagy kérték pénzt fizetésére. Az esetek legnagyobb hányadában (85 százalék) a „másik” személy más cégek vezetője, alkalmazottja volt; emellett előfordult vámhivatalnok (13 százalék), rendőrtiszt (12 százalék), önkormányzati tisztviselő (11 százalék), minisztériumi tisztviselő (9 százalék), ellenőr (6 százalék), parlamenti képviselő (4 százalék), adóhivatali, pénzügyőri tisztviselő (4 százalék), választott önkormányzati képviselő (3 százalék), bírósági hivatalnok (1 százalék). A 166 esetből mindössze három esetben történt bejelentés.

A PricewaterhouseCoopers adatai szerint 2003-ban a magyarországi válaszadók 39 százaléka számolt be arról, hogy gazdasági bűncselekmény károsultja volt a felmérést megelőző két évben. Ez a 2001. évi adatokhoz képest mintegy 10 százalékpontos emelkedést jelentett. A leggyakrabban említett bűncselekménynek a hűtlen kezelés bizonyult (51 százalék). A válaszadók 14 százaléka számolt be arról, hogy korrupció vagy megvesztegetés áldozata lett. Magyarországon a megkérdezett vállalatok 7 százalékát érte 1 millió dollárnál nagyobb veszteség.

A válaszok tanulsága szerint a 2005. évi kutatást megelőző két év folyamán a részt vevő magyarországi cégek 25 százaléka vált legalább egy alkalommal gazdasági bűncselekmény áldozatává (átlagosan 8,8 esetről számoltak be). Ez az arány mind a 2003-ban mért értéknél (39 százalék), mind a közép-kelet-európai régió átlagánál (47 százalék) alacsonyabb; a gazdasági bűncselekmények átlagos száma viszont magasabb. Az eltérés okára többféle hipotézis állítottak fel a tanulmány szerzői így pl. az elkövetett visszaélések tényleges csökkenését, a szervezetek alacsony tudatossági szintjét a gazdasági bűncselekményekkel kapcsolatosan stb. De a látszólag szignifikánsnak tekinthető csökkenés oka egyszerűen lehet az alacsony elemszám is. A bűncselekmények között leggyakrabban a csalást (38 százalék), a lopást, illetve hűtlen kezelést (38 százalék) említették, korrupciós esetről 7 százalékuk számolt be.

2007-ben Magyarországon a 2005-ben mért 25 százalékos aránnyal szemben a válaszadók 62 százaléka nyilatkozott úgy, hogy a felmérést megelőző két évben gazdasági bűncselekmény áldozatává vált. Ez óriási növekedést jelző érték érdemben magasabb a valamennyi ország átlagát képező 43, valamint a közép-kelet-európai országokban megfigyelt 50 százaléknál. A leggyakoribb bűncselekmények között továbbra is ott szerepel a lopás és hűtlen kezelés (48 százalék), amelyet – a gyakoriságot tekintve – a szellemi tulajdonnal való visszaélés (26 százalék), illetve a korrupció és megvesztegetés (17 százalék) követ. Ez utóbbi bűnözési forma a vizsgált két évben mintegy 1,4 milliárd forintos veszteséget okozott a hazai cégeknek.

Mindemellett arra a kérdésre ugyanis, hogy előfordult-e a vizsgálatot megelőző két évben, hogy kenőpénzt kértek tőlük, 29 százalék válaszolt igennel.

A korrupció közvetett hatásai

A megfigyelő-leíró kutatások szolgálnak néhány adattal a korrupció kedvezőtlen közvetett vállalati és gazdasági hatásairól is.

A Gallup 2000. évi mérésének adatai arról tanúskodnak, hogy csúszó pénz feltételezett fizetési kötelezettsége miatt a cégvezetők negyede (24 százalék) állt már el valamilyen beruházástól.

A GVI 2007. évi adatai szerint azon cégvezetőknek, akik nem vettek részt GOP-pályázatokon (a teljes minta 85 százaléka), 10 százaléka említette a távolmaradás okaként azt, hogy véleménye szerint „az összeg elnyerése ugyanis csak csúszópénz juttatásával lehetséges”. (Ez az érték a szolgáltatászektorban és az iparban 8, az építőipar területén működő cégeknél 15 százalék). A távolmaradás okaként felsorolt többi lehetséges szempont [kicsi a nyereség lehetősége, túl nagy az önerő, nem felel meg a pályázati kiírásnak (pl. nyereségesség) stb.] értékeihez képest ez viszonylag alacsony arányt jelent – mindemellett mégis jelentősnek tekinthető. Az eredmények tanulsága szerint a csúszópénz léte a cég létszámától függően hat a pályázati aktivitásra: a nagyobb cégek esetében kevésbé bizonyul visszatartó erőnek ez a (feltételezett) jelenség.

A PricewaterhouseCoopers 2007. évi felmérésében a cégvezetők 44 százaléka vélte úgy, hogy elképzelhető, hogy azért estek el üzleti lehetőségektől, mert a konkurens cég megvesztegetéssel élt.

A korrupció elleni harc

A PricewaterhouseCoopers 2007. évi nemzetközi felmérésben megállapították, hogy:

„a vállalkozások többsége már rendelkezik valamilyen tervvel a korrupció elleni harccal kapcsolatban, ezt nyilatkozta a mostani felmérésben részt vevő cégek vezetőinek 80 százaléka (Magyarországon ez a szám mindössze 26 százalék). Azonban csupán 22 százalékuk biztos abban, hogy ez a program hatékonyan működik. Ezért a vezetés az esetek többségében sebezhetőnek érzi magát a korrupcióval szemben, főleg az olyan fejlődő piacokon, mint Kína, India, Oroszország és Dél-Amerika.”

Egyéb vizsgálatok

Fókuszcsoportos vizsgálat

A Magyar Gallup Intézet munkatársai az 1999 tele és 2000 ősze között zajló komplex korrupciós vizsgálat részeként több foglalkozási csoport – így bírák, ügyészek, polgármesterek, újságírók, vállalkozók, multinacionális vállalatok vezetői – körében szerveztek fókuszcsoportos vizsgálatokat. Ez a kvalitatív kutatási módszer lehetővé teszi az eltérő vélemények, nézetek, érdekeltségek ütköztetését, majd azok kompromisszumos szintézisének kialakítását a csoportdinamikára, a csoportpszichológia jelenségeire támaszkodva. Ilyen módon ez a módszer alkalmas a vizsgált jelenség mélyebb összefüggéseinek, okainak, összetevőinek feltárására, semmiképpen sem alkalmas azonban arra, hogy eredményeit az érintett célcsoport véleményének reprezentánsaként tekintsék – de nem is ez a cél.

E vizsgálati forma elfogadott és széles körben alkalmazott a válaszadók nem diszkrét kérdésekről alkotott véleményének, fogalmainak és gondolatmenetének rekonstruálására, de nehezen alkalmazható akkor, amikor személyes, illetve diszkrét kérdések (pl. az erőszak a családban, a homoszexualitás elfogadottsága, adócsalás vagy amilyenek a korrupcióval kapcsolatos személyes tapasztalatok) alkotják a kutatás tárgyát.

A fókuszcsoportos vizsgálatok során első lépésben kísérletet tettek a korrupció fogalmának definiálására – mindez két meghatározáshoz vezetett:

1. *„a korrupció az a tevékenység, amellyel egy adott szabályozási rendszert (a vagyoneelosztás rendszerét) a személyes anyagi nyereség reményében megsértenek”;*
2. *„a korrupció az a tevékenység, amellyel egy állami hivatalnok (vagy más személy, aki helyzetéből adódóan rendelkezhet az állami vagyon vagy közszolgáltatások elosztása fölött) megsérti az állami vagyon elosztására, illetve a közszolgáltatások nyújtására vonatkozó szabályokat, amelyek betartásáért éppen ő a felelős, egy olyan személy érdekeit szolgálva, akitől jutalmat kap a szabályok megsértéséért”.*

A fókuszcsoportok további szakaszában – a többség döntése nyomán – a második definíciót alkalmazták, figyelembe véve azonban annak nagyfokú bírálhatóságát (pl. nem csak a közjavak, közszolgáltatások során lehet korrupció, nem csak az államhivatalnokok lehetnek korruptak stb.).

A helyi önkormányzatok szakemberei a korrupció definíciójának kérdéskörében beszélgettek arról is, hogy vajon hol húzódik a határvonal a korrupció és a „demokratikus manőverezés”, vagyis pontosabban a korrupció és:

- „a demokratikus politika kontextusában kötött megegyezések;
- a polgármesterek által különböző nyomások hatására kötött kompromisszumok;
- a lobbizás;
- a képviselőtestület szavazatainak „megvásárlása” (pl.: új kórház vagy új iskola építésének ígérete) között.”

A polgármesteri magatartással kapcsolatban a következőkben jutottak egyetértésre:

- amennyiben a fenti cselekmények valamelyike segítségével keresi és találja meg a közösség számára legoptimálisabbnak tekinthető megoldást, az nem minősül korrupciónak „a polgármester jól döntött”,
- ha a megoldás ugyan nem optimális, de az előbbiekkal megegyező cél vezérli, az ugyancsak nem korrupció, hanem legfeljebb kudarc,
- amennyiben nemcsak a közösség számára keresi a legjobb megoldást, „hanem személyesen is hasznot húz a dologból, akkor a következő eseteket kell megkülönböztetni:
 - ha a haszon csupán a polgármester népszerűségének fokozását jelenti, akkor ez még mindig megfelel a demokratikus játékszabályoknak;
 - ha a népszerűség növekedésének kérdése aránytalanul nagy szerepet játszik az ügyben (kiváltképp a választások előtti időszakban), akkor az már kezdi a hatalommal való visszaélésnek jellegét felölteni;
 - ha a polgármester személyes anyagi hasznot húz döntéséből, akkor ez a korrupció világos esete, bár enyhítő körülménynek vehetjük, hogy döntése valóban optimális mértékben szolgálta a közösség érdekeit.”

A résztvevők mindazonáltal egyezsége jutottak abban is, hogy a fenti tipológia alkalmazhatóságát nagyban korlátozza az, hogy sok esetben rendkívül nehéz meghatározni, hogy pontosan mik is a közösség érdekei.

A fókuszcsoportok során – a korrupció definíciójához kapcsolódva – heves viták zajlottak arról, hogy e jelenségnek a jogi vagy inkább erkölcsi oldalai a fontosabbak. A többség inkább ez utóbbinak tulajdonított döntő szerepet. Ezzel összefüggésben a megelőzésében kulcsfontosságúnak látták az oktatást és nevelést.

A fókuszcsoportok tagjai – a bűncselekmények társadalmi veszélyességére (így a bűnelkövetők számára, az áldozatok számára, az erőszak jelenlétére vagy hiányára) hivatkozva „sokkal elnézőbben bántak” a korrupcióval, mint más bűncselekményfajtákkal: az „Ön szerint melyik bűncselekmény útján számít súlyosabb bűncselekménynek tízmillió forint megszerzése?” kérdésre válaszolva az alábbi rangsort adták meg: kábítószer-kereskedelelem, fegyveres rablás, zsarolás, vesztegetés elfogadása, sikkasztás.

A korrupció legfontosabb területeit illetően a résztvevők egy része úgy vélekedett, hogy ez a jelenség igazán a helyi szintű politikában jellemző; míg mások úgy gondolták, hogy bár az elterjedtség a helyi szinteken minden bizonnyal nagyobb, „a korrupciós ügyek kapcsán felmerülő pénzösszeg nagysága tekintetében azonban egyértelműen a nemzeti szintű politika és elsősorban a gyors, nagybani privatizációs folyamat vezeti a versenyt”.

A korrupció fő kiváltó okait (és a visszaszorítás lehetséges területeit) a következőkben látták a résztvevők:

- a törvényhozás folyamatának szerepe: a törvénytervezetek a parlamenti viták során – a lobbicssoportok speciális kivételek, eljárások, kikapuk beiktatását eredményező tevékenysége, a szilárd koncepció és erős törvényhozói akarat hiánya miatt – elvesztik konzisztenciájukat; a törvények nem konzisztensek, mindenféle célhoz idomíthatók (=> megoldás: törvényalkotás folyamatának új megközelítése – erősebb törvényhozói akarat, professzionalizmus);

- a politikai elit üzleti érdekeltsége (az üzleti érdekek „mély gyökerei” a politikában) (=> megoldás: új választási törvény, a politikai pártok finanszírozásának megoldása);
- nincs szilárd „törvényalkotói” és „politikai” akarat;
- a törvények érvényre juttatásához az intézmények nem elég erősek és elhivatottak (=> megoldás: törvények végrehajtását garantáló speciális törvények);
- a törvények betartásához szükséges gazdasági és társadalmi feltételek hiánya, a polgárok anyagi létbizonytalansága („Egy szegény ország nem engedheti meg magának a gazdag nyugati országok magas törvényi és erkölcsi fegyelmét.”);
- lassú jogi liberalizáció, túlbürokratizált jogi és közigazgatási rendszer (=> megoldás: radikális jogi liberalizáció a korrupcióellenes küzdelem egyik első lépéseként);
- az elit törvényiszteletének alacsony volta (nem vesznek tudomást törvényekről, bíróságok döntéseiről. Például a kormány nem vett figyelembe legfelsőbb bírósági határozatot, minisztériumok figyelmen kívül hagyták az ÁSZ jelentéseit, korrupciós ügyben vádlottá vált magas rangú köztisztviselők tisztségükről nem mondtak le stb.);
- a bírói kar ki van téve a politikusok felől érkező „lágy nyomásnak” és a „szervezett bűnözés megfélemlítési technikáinak” (=> megoldás: a bírák függetlenségének és személyi biztonságának védelme);
- a köztisztviselői kar karrierlehetőségeinek nem világos megfogalmazása, alacsony szinteken alacsony bérek, pozícióik bizonytalansága (gyakori személycserék, a személycserék ellenőrizetlensége) (=> megoldás: etikai kódex és irányelv, nyitott pályázati rendszer a köztisztviselői posztokra (ilyen rendszer hatékony működésének kiépítése többéves folyamat); a radikális béremelés korrupciócsökkentő hatását nem látták alátámasztottnak).

A fókuszcsoportok során elsősorban az újságíró résztvevők fogalmazták meg azt a véleményt, miszerint a tényfeltáró újságírás a korrupció elleni harc „egyik leghatékonyabb fegyvere lehetne”. Ennek akadályait leginkább a következőkben látják: a tulajdonosok ellenérdekeltsége, ellenérdekelte vállalatok, érintettek, a műfaj időigényes és költséges volta, a kollégák közötti és a társadalmi szolidaritás hiánya, az egyének, vállalkozások és az állam „titkainak” túlzott törvényi védelme, feltárt ügyekben a következmények hiánya, újságírók személyes, egzisztenciális fenyegetettsége.

A beszélgetések alkalmával sor került a nemzetközi közösség szervezetei, intézményei, jelenségei hazai korrupciós helyzetre gyakorolt hatásainak áttekintésére is. A résztvevők úgy vélekedtek, hogy a korrupcióellenes küzdelmet nemcsak segítették, hanem bizonyos területeken hátráltatták is: így a nyugati demokráciákban kibontakozott korrupciós botrányok növelték a hazai szkepticizmust, a nyugati vállalatok „túlságosan is készen mutatkoztak »különleges sikerdíjakat« osztogatni az állami szerződések odaítélésében részt vevő köztisztviselőknek”, jelentősen felverték a korrupciós árakat, és még ezen a területen is előnyt élveznek a hazai versenytársakkal szemben, emellett a pénzen kívül számtalan más eszköz áll rendelkezésükre a döntések befolyásolására (pl. kormánytámogatás stb.).

Mindezek miatt a beszélgetésben részt vevő üzletemberek egy csoportja sokkal inkább egy „konzisztens, hosszabb távú program létrehozását” javasolta, semmint „korrupció elleni keresztes háború” indítását – mert szerintük ez tovább növelné a külföldi cégek versenyelőnyét.

Önkormányzatok önképe és lakossági megítélése

A korrupciós vizsgálatsorozat részeként a Magyar Gallup Intézet öt településen (Békéscsaba, Érd, Kaposvár, Óbuda, Paks) készített felmérést az önkormányzatok munkájáról és a hivatali korrupciós jelenségekről. A kutatás részeként kérdőívvel kérdezték meg 431 köztisztviselőt (a névtelenül kitöltött kérdőíveket gyűjtőládába kellett dobni; bár minden településen 50 százalék feletti volt a válaszadók aránya, a minta az eljárásból adódóan települési szinten sem tekinthető reprezentatívnak, tehát az eredmények nem általánosíthatók). Az érintett településeken a hivatali felméréssel egy időben lakossági telefonos kérdezés is zajlott, 488 és 516 közötti elemszámmal.

Az önkormányzati tisztviselők felmérésében egyaránt szerepeltek kérdések az önkormányzatok működéséről, az önkormányzatról mint munkahelyről, a dolgozói elégedettségről és az alkalmazottak motiváltságáról. A korrupciós jelenségekkel kapcsolatosan a következő eredmények születtek.

- A dolgozók szerint az ügyfelek 61 százaléka keresi a kikapukat az ügyintézés során (pedig a kérelmek elbírálásának háromnegyedében (78 százalék) szerintük csak a hatályos jogszabályok játszanak szerepet, „minden ügyfélnek azonos elbírálást biztosítanak (73 százalék), és részleghajlás nélküli az ügyintézés (72 százalék)”.
- Az ügyek intézésénél a hivatalos forma megkerülésének lehetőségét támasztja alá az is, hogy alkalmazottak szerint az esetek negyedére igaz, hogy a hivatalos eljárást célszerűbb kikerülni, hogy az ügyintézés olajozottan menjen, továbbá, hogy az esetek harmadára jellemző, hogy vannak olyan ügyfelek, akik kedvezőbb elbírálásban részesülnek.
- Az esetek közel felében jellemző (44 százalék), hogy azoknak könnyebb az ügyintézés, akiknek itt dolgoznak ismerőseik.
- A megkérdezett önkormányzati köztisztviselők 78 százaléka szerint az önkormányzatuknál folyó ügyek elintézésekor legalább 80 százalékban „írásban nem rögzített, informális szabályok” érvényesülnek.
- „Az önkormányzat eljárási jogkörébe tartozó esetek ötödében (20 százalék) adnak pénzt az ügyintézésért az önkormányzat dolgozói szerint” – bár ez az érték nagyon eltérő a vizsgált öt önkormányzat esetében.
- A lakossági kérdések eredményeinek tanulsága szerint a válaszadók 6–11 százaléka gondolta úgy, hogy az önkormányzati ügyintézés során van esély arra, hogy az ügyfél „kivételes elbírálásban részesüljön”. A korrupció percepcióját tekintve, elmondható, hogy a települések lakosságának 37–48 százaléka egyetértett azzal az állítással, miszerint a városban meglehetősen nagy a korrupció a hivatalnokok körében. Ennek ellentmond, hogy a válaszadók 4 százaléka érezte, hogy kenőpénzt várnak az önkormányzat dolgozói, de csak 1 százaléka jelezte, hogy valójában fizetett is. „A különböző városok lakói nagyjából egyetértenek abban, hogy leginkább a háziorvosoknak (31 százalék), a gyermekorvosoknak (28 százalék), a forgalomirányító rendőröknek (12 százalék), a rendőrségnek (11 százalék), és a vámhivatalnokoknak (7 százalék) kell kenőpénzt fizetni egy jobb minőségű szolgáltatás elnyeréséért, vagy azért, hogy kiváltságos elbírálásba részesülhessenek az ügyfelek.”

Korrupciós indexek

A következőkben két nemzetközi korrupciós indexről teszünk említést.

A Transparency International korrupcióérzékelési indexe

A Transparency International korrupcióérzékelési indexe – a *Transparency International Corruption Perceptions Index*, TI CPI) – helyi és nemzetközi elemzőknek és üzletembereknek a korrupció közhivatalnokok és politikusok körében tapasztalható súlyosságáról való érzékelésén, vélekedésén alapul. A korrupcióérzékelési index (CPI) – melyet évről évre Passaui Egyetem kutatói készítenek el – 2007-ben már a világ 180 országában vizsgálta a korrupciót a közsférában.

A index 0-tól 10-ig terjedő skálán osztályozza az országokat 14-féle szempont szerint: az alacsony pontszám jelentős, a magas csekély mértékű korrupcióra utal.

„Magyarországot a közép-európai régió volt szocialista országainak többségénél – Észtország és Szlovénia kivételével – valamivel kevésbé korruptnak érzékelték a felmérésekhez megkeresett szakértők és üzletemberek. A négy visegrádi állam közül továbbra is Lengyelországban észlelik legrosszabbnak a helyzetet, Magyarországon pedig a legjobbnak. Magyarország 4,9 és 5,5 határértékek között mozgó érzékelési pontszáma arra utal, hogy a 2007-ben a lista 39. helyén szereplő Magyarország a szakértők megítélése szerint komoly korrupciós problémával küzd.”²¹

A Transparency International korrupcióérzékelési indexe mint felmérések felmérése (*polls of polls*) az egyik legismertebb a világon, de mint percepció index több ponton is problematikusán értelmezhető eredményekhez vezet. Ezek a nehézségek és sajátosságok a korrupcióérzékelési index kialakításának módszereiben, a számítás módjában, az alkalmazott kérdésseltevésekben és a válaszadók kiválasztásának torzítottságában rejlenek (Sik, 1999).

A Gallup globális korrupciós indexe

A Gallup globális korrupciós indexe a világ 101 országában – országonként mintegy 1000 véletlenszerűen kiválasztott felnőtt megkérdezésével 2005-ben, valamint 2006-ban zajlott nemzeti felmérések eredményeiből származik. A korrupciós index számítása a következő két kérdésre adott válaszokból történik:

- Az Ön országában elterjedt-e korrupció a kormányzatban?
- Az Ön országában elterjedt-e a korrupció az üzleti szférában?

Magyarország a 100-as skálán mért 84 pontos átlagával a 78. helyen áll Kirgizisztán társaságában. A lista első helyezettje Finnország 12 pontos, az utolsó Litvánia 94 pontos átlagával.

Irodalom

- Alexa Noémi-Kósa Eszter (szerk.) (2007): Korrupciós kockázatok Magyarországon. Nemzeti Integritás Tanulmány. Első rész. <http://transparency.easyweb.eu/files/p/306/3473282508.pdf> Utolsó módosítás: 2007. 11. 29.
- Antal Kadosa (2001): A korrupció általános jellemzése. december. <http://www.e-lawyer.hu/publication/korrupcio.doc>
- Crabtree, S–N. Naurath (2006): Gallup Launches Worldwide Corruption Index. http://www.hra.am/file/gallup_corruption.htm
- Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi statisztika (ERÜBS). <http://crimestat.b-m.hu/KulsoLekerdezo.aspx>
- Gábos András (szerk.) (2000): Elemzések a gazdasági és társadalompolitikai döntések előkészítéséhez 19. Tárki, Budapest, november. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a026.pdf>
- GfK Piackutató Intézet (2000): Elítéli a korrupciót, tolerálja az abortuszt a többség. Sajtóközlemény, június. GfK Piackutató Intézet, <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>.
- GfK Piackutató Intézet (2001): Érdemes harcolni a korrupció ellen a többség szerint. Ki mit tenne, ha megvesztegetés tanúja lenne? Sajtóközlemény, október. GfK Piackutató Intézet, <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>.
- GfK Piackutató Intézet (2004): Korrupciós klíma Közép- és Kelet-Európában. Kenőpénz nélkül is boldogul a többség. Sajtóközlemény, 2004. április 13. GfK Piackutató Intézet, <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>
- GfK Piackutató Intézet (2006): A korrupció elleni küzdelem nem az egyén feladata. Európa erkölcsstelennek tartja a kenőpénzt. Sajtóközlemény, 2006. szeptember 20. GfK Piackutató Intézet, <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>.
- GfK Piackutató Intézet (2007): EU index: A magyarok az átlagnál is borúlátóbbak. Sajtóközlemény, 2007. február 28. GfK Piackutató Intézet, <http://www.gfk.hu/sajtokoz/fr6.htm>.

21 Lásd Transparency International (2007) www.transparency.org/content/download/24339/363804/file/TI_Hungary_sajtoanyag_CPI2007.doc.

- Kó József (2001): Korruptió bűncselekmények a statisztikai adatok tükrében. http://monitor.gallup.hu/elemzes/001109_2stat.html
- Utolsó módosítás: 2001. 02. 23.
- Magyar Gallup Intézet (2000): Kvalitatív vizsgálat a korruptió jelenségekről. http://monitor.gallup.hu/kutatas/001106_5fokusz.html Utolsó módosítás: 2001. 08. 07.
- Magyar Gallup Intézet (2001a): Budapesti kis- és középvállalkozók a korruptióról. http://monitor.gallup.hu/kutatas/001106_4bpvallalk.html Utolsó módosítás: 2001. 02. 23.
- Magyar Gallup Intézet (2001b): Önkormányzatok önképe és lakossági megítélése. http://monitor.gallup.hu/kutatas/001106_3onkorm.html Utolsó módosítás: 2001. 02. 23.
- Magyar Gallup Intézet (2004): Az uniós pénzekkel kapcsolatos visszaélések a mi egyéni és nemzetgazdasági érdekeinket is sértik – mondja a magyar lakosság közel háromnegyede. http://monitor.gallup.hu/kutatas/040116_cceb_fraud.htm Utolsó módosítás: 2004. 01. 19.
- Makó Ágnes (2008a): KKV-körkép – 2007/október: A kis- és közepes vállalkozások üzleti helyzete és vélemények gazdasági és politikai környezetükről. MKIK GVI. http://www.gvi.hu/letoltes/pdf/kkv_korkep_074_071204.pdf, Utolsó módosítás: 2008. 02. 14.
- Makó Ágnes (2008b): Az uniós pályázatoktól való távolmaradás okai: a feltételezett korruptió (is) visszatartó erő. Elemzés az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet (GVI) 2007. októberi vállalati adatfelvétele alapján. MKIK GVI. http://www.gvi.hu/letoltes/pdf/konj_072_adhoc_080315.pdf Utolsó módosítás: 2008. 02. 14.
- Medgyesi Márton-Tóth István György (szerk.) (2005): Kockázat, bizalom és részvétel a magyar gazdaságban és társadalomban. Tárki, Budapest, április, <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a719.pdf>
- Nyílt Társadalom Intézet (2002): Az EU csatlakozási folyamat nyomán követése: korruptió és korruptióellenes politika. Nyílt Társadalom Intézet, <http://irm.gov.hu/download/eucsatlakozas.pdf> Utolsó módosítás: 2007. 08. 05.
- PricewaterhouseCoopers (2003): Economic Crime Survey, 2003. Hungary. [http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/e5f30d2c54ef8928802570f30036cd44/\\$file/econ_crime_en_2003.pdf](http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/e5f30d2c54ef8928802570f30036cd44/$file/econ_crime_en_2003.pdf)
- PricewaterhouseCoopers (2005): Economic Crime Survey, 2005. Hungary. [http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/e5f30d2c54ef8928802570f30036cd44/\\$file/hungarian_economic_crime_survey_2005.pdf](http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/e5f30d2c54ef8928802570f30036cd44/$file/hungarian_economic_crime_survey_2005.pdf)
- PricewaterhouseCoopers (2007): Gazdasági bűnözés: emberek, kultúrák és korlátok. IV. Globális Gazdasági Bűnözés felmérés. Magyarország. [http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/EE3A2B7A07DF1085802570F50039C266/\\$file/Crime_Survey_HUN_FINAL.pdf](http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/EE3A2B7A07DF1085802570F50039C266/$file/Crime_Survey_HUN_FINAL.pdf)
- PricewaterhouseCoopers (2008): A vállalatok kétharmadát sújtja a korruptió. Sajtóközlemény. <http://www.pwc.com/extweb/ncpressrelease.nsf/docid/447AFFB97D4E5D1D802573FD003D6ECE>
- Sik Endre (1999): *The Bad, the Worse and the Worst – Guestimating the Level of Corruption*. Paper presented at Conference on Corruption, Commissioned by the Princeton University and CEU, Budapest, december, 29. o.
- Sik Endre (2002): „Mindennapi korruptióink”. *Szociológiai Figyelő*, VI. évf. 1–2. sz. 131–145. o. Társadalmi Klíma Riport, 2007. december. <http://www.tarki.hu/hu/news/2007/kitekint/20071220.doc>
- Sik Endre (2008): Bizalmatlanság, nem ok nélkül... <http://209.85.135.104/search?q=cache:SU7w05k7OyUJ:www.tarki.hu/hu/news/2008/kitekint/20080306.html+Bizalmatlans%C3%A1g,+nem+ok+n%C3%A9lk%C3%BCl...&hl=hu&ct=clnk&cd=1&gl=hu> Utolsó módosítás: 2008. 03. 06.
- Tárki (2007): Társadalmi Klíma Riport, 2007. december. <http://www.tarki.hu/hu/news/2007/kitekint/20071220.doc>
- Transparency International (2007): A szegény országok korruptió helyzetén csak globális lépések javíthatnak. Sajtóközlemény. www.transparency.org/content/download/24339/363804/file/TI_Hungary_sajtóanyag_CPI2007.doc Utolsó módosítás: 2007. 09. 26.
- Világbank (2006): Hungary BEEPS-at-a-Glance. <http://siteresources.worldbank.org/INTECAREGTOPANTCOR/Resources/BAAGREV20060208Hungary.pdf>

Honlapok

- A Magyar Gallup Intézet által végzett kutatássorozat összefoglalóinak forrása a <http://monitor.gallup.hu> oldal.
- GfK kutatások: <http://www.gfk.hu>
- PriceWaterhouseCoopers kutatások: <http://www.pwc.com>
- Tárki kutatások: <http://www.tarki.hu>

Függelék

F1. táblázat: A tanulmányban áttekintett lakossági és egyéb adatfelvételek

<p>Korrupció Magyarországon: a Magyar Gallup Intézet vizsgálatsorozata</p>	<p>1. Kérdőíves kérdezések:</p> <ul style="list-style-type: none"> • budapesti lakossági felmérés – 2000. március (N = 1513 fő) • országos lakossági felmérés – 2000. április (N = 1839 fő) • önkormányzatok (lakossági, illetve hivatali dolgozók) • kis- és középvállalkozók – 2000. április – május (N = 520) <p>2. Fókuszcsoportos vizsgálatok (bírák, ügyészek, polgármesterek, újságírók, vállalkozók, multinacionális vállalatok vezetői körében)</p> <p>3. Kiegészítő vizsgálatok</p> <p>A Gallup Intézet 2003 februárjában újabb felmérést készített az 1999–2000. évi vizsgálatsorozat folytatásaként: budapesti lakossági (N = 1016 fő) és országos lakossági kutatást (N = 1009 fő) végeztek. (A lakossági adatfelvételek mindkét időszakban véletlen mintavételi eljárással készültek, a minta összetétele a nemek aránya, az életkori csoportok és a településtípus szerint pontosan követte a lakosság összetételét. A budapesti kérdések telefonon, a vidékiek személyesen zajlottak.)</p>
<p>Eurobarométer – Magyar Gallup Intézet</p>	<p>2004-ben az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) felkérésére a Magyar Gallup Intézet az Eurobarometer keretében 13 tagjelölt országban összesen 12 165 főt kérdezett meg arról, hogy miként vélekednek az Európai Unió költségvetése elleni bűncselekményekről és a szükséges lépésekről, szereplőkről. A minta a súlyozást követően a nemek aránya, az életkori csoportok, a régiók, a településtípus, a képzettségi szint és a családi állapot szerint megegyezik az egyes országok 15 éven felüli lakosságának összetételével.</p>
<p>Korrupció Európában: a GfK-csoport méréssorozata</p>	<p>A kelet-közép-európai térség 11 országának (köztük Magyarországnak) felnőtt lakosságát – jellemzően 1000–1000 fős, Oroszországban 2000 fős mintákkal – a legfontosabb szociodemográfiai jellemzőik szerint reprezentálta 2001. évi adatfelvétel. 2004-ben 14 közép-kelet-európai országban vizsgálták újra – a 2001. évi vizsgálattal megegyező kiválasztási eljárást alkalmazva – a korrupcióval kapcsolatos vélekedéseket. A 2006-ban lezajlott mérés már 21 ország mintegy 22 000 lakosának megkérdezésével történt, ugyancsak a korábbiakhoz hasonló kiválasztási módszerrel.</p>
<p>Társadalmi jelenségek megítélése – GfK-csoport</p>	<p>1999 novemberében három – akkor még – tagjelölt országban (Magyarországon, Csehországban, Lengyelországban) készített felmérést a GfK-csoport különböző társadalmi jelenségek, jellemvonások – így a korrupció – megítéléséről. A kutatás 1000–1000 fős mintája – az adatközlők szerint – reprezentálta a három ország felnőtt lakosságát.</p>
<p>EU-s csatlakozás hatása a lakosságra – GfK-csoport</p>	<p>A 2004-ben az Európai Unió tagjává vált országokban harmadik alkalommal végzett kutatást 2007-ben a GfK-csoport arról, hogy hogyan befolyásolta a lakosság életkörülményeit a csatlakozás (a mérés módszertanáról jelen forrásban nem található adatok).</p>
<p>Társadalmpolitikai attitűdök Magyarországon a felnőtt lakosság körében – a Tárki, Omnibusz, 2000. július</p>	<p>Az adatfelvétel 1524 fő bevonásával készült többlépcsős, arányosan rétegzett, valószínűségi mintavétellel. A minta nem, kor, iskolai végzettség, településtípus szerint reprezentálja a felnőtt magyar népességet.</p>
<p>Társadalmpolitikai attitűdök Magyarországon a felnőtt lakosság körében – Tárki, Omnibusz, 2001. november</p>	<p>A 4508 fő megkeresésével készült felmérés mintája az ország felnőtt lakosságra reprezentatív, többlépcsős, arányosan rétegzett kiválasztással készült valószínűségi véletlen minta.</p>

Társadalompolitikai attitűdök Magyarországon a felnőtt lakosság körében – Tárki, Omnibusz 2004. december	A Tárki 2004. decemberi Omnibusz-vizsgálatában 1035 főt kérdeztek meg az előbbiekhöz hasonló mintavételi eljárással.
Európai társadalmak összehasonlító vizsgálata – Tárki, 2004.	ESS adatfelvételek két évente vannak – a 2005. évi 24 országban (köztük Magyarországon mintegy 1500 válaszadó részvételével) folytatott kutatásban arra is kíváncsiak voltak a kutatók, hogy a lakosság mennyire – és milyen (akár korrupciós) tapasztalatok nyomán – bízik a szakemberekben, a pénzügyintézetek képviselőiben, illetve az állami/önkormányzati hivatalnokokban.
Társadalmi klíma – Tárki, 2007. november	A Tárki 2007 novemberében végzett Társadalmi klíma kutatása során 1000 fő 18 év feletti magyar állampolgárt kérdeztek meg; az adatok nem, kor, iskolai végzettség és lakóhely szerint reprezentálják a magyar felnőtt lakosságot.

F2. táblázat: A tanulmányban áttekintett vállalati adatfelvételek

Üzleti környezet és vállalati teljesítmény vizsgálat – BEEP (Valamint WBES)	Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank és a Világbank 1999-ben <i>Üzleti környezet és vállalati teljesítmény</i> címmel végzett felmérést 17 átmeneti gazdaságú ország mintegy 3000 vállalkozásának vezetői körében. A kutatás bizonyos kérdéseit 2000-ben felmérték az EU akkori tag-országaiiban is (The World Business Environment Survey – WBES). A teljes vizsgálatot 2002-ben és 2005-ben egyaránt megismételték.
KKV-körkép – MKIK GVI	A 2007. október – novemberében zajló kutatásban résztvevő 301 cég – a mintavételi eljárásnak köszönhetően – gazdasági súlya, illetve a foglalkoztatásban játszott szerepe alapján reprezentálja a szektort alkotó résztvevőket; ez lehetővé teszi az eredmények adott szektorra vonatkozó általánosítását.
MKIK GVI	A MKIK GVI fél évente készül – az Eurochambres 14 millió európai vállalatra kiterjedő vizsgálatának részét képező – vállalati konjunktúra felmérésében 2007. októberében 1240 magyarországi cég vezetője vett részt.
Globális gazdasági bűncselekmények felmérés – PricewaterhouseCoopers	A PricewaterhouseCoopers 2001 óta – némileg változó mintán – két évente készíti el és publikálja <i>Globális gazdasági bűncselekmények</i> felmérését. 2003-ban 50 országból 3623 – jellemzően vállalatvezető – vett részt a felmérésben. A globális adatok között 25 magyar cég szerepelt – mindemellett a magyarországi képviselő összesen 108 szervezetet vizsgált és az eredményeket e körre vonatkozóan hozta nyilvánosságra. A 2005. évi <i>Globális gazdasági bűncselekmények</i> felmérés során 34 ország több mint 3600 vállalatának cégvezetőit kérdezték meg – köztük 75 magyarországi piacvezető vállalat irányítóját. 2007-ben már 40 ország több mint 5400 vállalata – köztük 77 piacvezető magyar cég – vett részt a kutatásban.
Szemtől szemben a korrupcióval. Üzleti terv a sikeres korrupcióellenes programért – PricewaterhouseCoopers	A kutatás során online kérdőíves vizsgálattal 70 ország 390 cégvezetőjét kérdezték, melyet 14 ország 36 vezetőjével és 14 korrupció-ellenes szakemberével készített interjúkkal egészítettek ki. (A viszonylag alacsony esetszám nem teszi lehetővé az országonkénti bontást – a 2007. évi <i>Globális gazdasági bűncselekmények</i> felmérés adataival való összehasonlítást azonban igen.)
Korrupció Magyarországon: a Magyar Gallup Intézet vizsgálatsorozata	Kis- és középvállalkozók – 2000. április – május (N = 520)

PÁLINKÓ ÉVA – SZÁNTÓ ZOLTÁN – TÓTH ISTVÁN JÁNOS:

Üzleti korrupció Magyarországon –
vállalatvezetők szemszögéből
Interjúelemzés

Bevezetés

Tanulmányuk annak a tíz mélyinterjúnak az elemző összegzését tartalmazza, amelyet az *Üzleti korrupció Magyarországon* című kutatási projekt keretében készítettünk 2008. március 11–31. között.

Interjúalanyaink közül kilencen hazai és külföldi vállalatok gazdasági vezetői, egyikük pedig egy magyarországi külföldi-magyar gazdasági kamara elnöke volt. Interjúalanyaink közül nyolcan magyar, ketten pedig külföldi állampolgárok. Végzettségüket tekintve négyen közgazdászok, hárman mérnökök, valamint egy jogász, egy politológus és egy nemzetközi kapcsolatok szakértő. Az általuk képviselt cégek közül öt magyar, négy külföldi tulajdonú. A vállalkozások közül hat nagyvállalat, három pedig kisebb vállalkozás (közülük kettő tanácsadó cég).

Az interjúk kezdetén igyekeztünk bemutatni kutatásunk indítékait és célját interjúalanyainknak, akik előzetesen vállalkoztak a beszélgetésre. Törekedtünk továbbá arra, hogy olyan bizalmas légkört teremtsünk az interjú során, amelyben az interjúalanyok őszintén megosztják velünk a korrupcióval kapcsolatos közvetett és közvetlen (személyes) tapasztalataikat, elmesélik saját korrupciós történeteiket. Minden interjú elején biztosítottuk őket arról, hogy az adatokat teljesen bizalmasan kezeljük, számukra teljes anonimitást, az általuk elmondott eseteknek pedig teljes beazonosíthatatlanságot biztosítunk. Erre egyrészt a kutatási téma kényes jellege miatt volt szükség, másrészt azért, mert a kutatás szempontjából nem a konkrét esetek, hanem a konkrét esetekben rejlő általánosítható mechanizmusok, okok és intézményi feltételek az érdekesek. Ezért beszélünk a következő interjúelemzésben *A, B, C* vagy *D* cégről, önkormányzatról, hivatalról vagy minisztériumról, valamint *X, Y* termékekről, projektekről.

Az interjúk feldolgozását az interjú vezérfonalában (lásd a Függelékét) meghatározott témakörökhöz kapcsolódóan végezzük el.

A korrupció fogalmának meghatározása

Az interjúalanyok egyikének sem okoz gondot, hogy viszonylag pontosan és részletesen meghatározza a korrupció fogalmát. Ez is mutatja, hogy a jelenség foglalkoztatja őket, üzleti szókincsük szerves részéhez tartozik a kifejezés. Vegyünk néhány konkrét definíciót, melyek az interjúk során hangzottak el!

A korrupció:

- „nem üzleti jellegű kísérőjelensége egy üzleti tranzakciónak, amikor a sikeres lebonyolítás érdekében a partnert nem üzleti dolgokkal kell megnyerni”;
- „érdekek illegális eszközökkel való elfogadtatása”;
- „jogosulatlan előnyszerzés”.

Tízből hét interjúalany morális kategóriaként, etikai alapon határozza meg a korrupciót, és annak változatos, gyakran elmosódott definícióját adja. Az etikai alapú megközelítésből eredően sokan a korrupció viszonylag tág meghatározásával élnek: olyan jelenségeket is korruptnak minősítenek, amelyeket a törvény nem büntet, de etikai alapon társadalmilag elítélendők. Egyik interjúalanyunk korrupciós cselekvésnek tekinti például az üzleti partnerek közötti vacsorameghívásokat is.

Van, aki árnyalja definícióját a társadalmi-kulturális beágyazottság szempontjával, és hozzáteszi, hogy a korrupció definíciója országonként, társadalmanként változik. Egy másik interjúalany, hasonló elméleti megfontolások alapján azt emeli ki, hogy Magyarországon olyan eseteket sem ítélnék el etikai alapon, melyek más országban bűncselekménynek számítanak. Akad olyan is az interjúalanyok között, aki elsősorban jogi kategóriának tekinti a korrupciót.

Ketten vannak, akik a korrupció kapcsolathálón alapuló megközelítésével élnek: ők egyfajta személyi összefonódást értenek rajta:

„amelynek segítségével egy ügyben nem tiszta, nem átlátható döntés születik. Pénz, kapcsolat, szívesség okozzák ezt a helyzetet”.

A kapcsolathálón alapuló megközelítések szerint a korrupcióban részt vevők valamilyen előnyhöz kívánnak jutni, valamit a szabályok megkerülésével akarnak elérni. Egyikük tulajdonképpen kettős definíciót ad: egyfelől kapcsolatháló-alapon közelíti meg a problémát, és a korrupciót a jó kapcsolatok fenntartásának eszközeként említi, másfelől azonban a médiában nagy zajjal tárgyalt korrupciós/megvesztegetési eseteket sorolja ide.

Az interjúalanyok többnyire az anyagi ellenszolgáltatásért végzett közvetítést, üzletszerzést, az eladó részéről vevőnek adott nem hivatalos, személyes fizetséget vagy a politikai, szervezeti információnyújtást sorolják a korrupciós tevékenységek körébe. Vannak, akik egyértelműen pénzbeli juttatáshoz kötik a korrupciót. Mások nem határozzák meg egyértelműen pénzben, de mindenképpen valamilyen anyagi juttatásban tárgyasuló jelenségként tekintenek rá. Vannak, akik az ajándékba kapott családi üdüléseket, sőt, akár az ebéd- vagy vacsorameghívásokat is a korrupciós jelenségek körébe sorolják.

Egyik interjúalanyunk a definíciójához még azt teszi hozzá: a korrupciós cselekvések közös eleme, hogy ezek során a fizetséget „előre adják, az előre tudott”.

A korrupció fogalmának meghatározása során szinte minden interjúalany inkább negatívan, elítélő módon nyilatkozott. Volt azonban köztük olyan is, aki semlegesen fejtette ki a fogalom definícióját, sőt, egyikük szájából már a fogalom meghatározás során elhangzott olyan mondat, amely a korrupciós cselekvések pozitív hatására utal:

„Korrupció kell ahhoz, hogy a gépezet elinduljon.”

A korrupció magyarországi elterjedtsége és területei

Elterjedtség

Egyik interjúalanyunk szerint korrupció mindig is volt a történelemben, és mindig is lesz, amíg lesznek lassú, nehézkesen működő közhivatalok:

„Ez a fajta hozzáállás létezett az egyiptomi időkben is, létezni fog 200 év múlva is.”

Egy másik interjúalany – némileg hasonlóan – úgy fogalmaz: a korrupció „szerves része életünknek”. Van, aki saját ágazatáról nyilatkozva elmondja, hogy a korrupció 1996-tól mostanáig az XY-ipar „természetes” részévé vált.

Egyikük határozottan állítja:

„Alapvető probléma ma a korrupció Magyarországon.”

Szinte minden interjúalany hangsúlyozza, hogy hazánkban a korrupció meglehetősen elterjedt jelenség. Egyikük így fogalmaz:

„Szerteágazó, mély és mára egy kritikus pontot elért jelenség.”

Területek

Tíz interjúalanyunk közül hatan egybehangzóan állítják, hogy az üzleti és a(z ön)kormányzati szféra közötti korrupció sokkal nagyobb arányú, mint az üzleti életen belüli korrupció. Bár többen hozzáteszik: a kettőt időnként meglehetősen nehéz elválasztani egymástól: ugyanis erősen összefonódnak. Mindössze egyetlen interjúalany mondja azt, hogy az üzleti szférában jelentkező korrupció a súlyosabb probléma. Egyikük sommás ítélete szerint:

„Az önkormányzati szféra velejéig korrupt, a nagy állami közbeszerzések is.”

Egyik interjúalanyunk az üzleti és kormányzati szféra közötti korrupciós esetek két nagyobb csoportját különíti el: az egyik akkor fordul elő, ha nagyobb ügyekben a politikai élet szereplői megjelennek (ez gyakran előfordul szerinte); a másik a napi ügyintézés menetét meggyorsító korrupció, ami ahhoz kell, hogy a dolgok az elvárható módon rendeződjenek.

Egy másik interjúalany elmond egy önkormányzati korrupcióhoz kapcsolódó történetet, amikor Magyarország egyik legnagyobb DEF-cégét vezette. A cég száz ügyféllel állt kapcsolatban, évekig kellett dolgozniuk azon, hogy legyen önkormányzati ügyfelük is (3200 önkormányzat van Magyarországon). Volt, hogy beadtak egy árajánlatot, amelyben jóval a saját áraik alá ígérték, de végül mégsem ők nyertek, hanem két magánszemély, akik az ő áruk 5 százalékát (!) ígérték.

Az önkormányzati-kormányzati korrupciós eseteket említve, többen megjegyzik, hogy ez tulajdonképpen a pártfinanszírozás bevett módja.

Egyetlen olyan interjúalanyunk akad, aki elmondása szerint saját szférájában, az üzleti életben, még sohasem találkozott korrupcióval, és szintén egy, aki azt mondja, ha korrupciót lát, „messzire elfut”.

A korrupció mértéke

A korrupció mértékét interjúalanyaink általában nehezen becsülik meg. Akad, aki szerint a 150 milliárdos közbeszerzések 10-15 százaléka tartozik ebbe a „felárba”. Minisztériumi tapasztalatai alapján egyik interjúalanyunk a következőket mondja:

„a felét a pénznek politikai célokra csomagolták el, az összegek 90 százaléka volt a tenyérbe írva, 10 százalék maradt, és 90 százalék már tenyérbe volt írva, amikor eljöttem”.

Két interjúalany 10-es skálán értékeli a korrupció elterjedtségét: egyikük az üzleti életen belüli korrupciót 3-asra, az üzleti és (ön)kormányzati szféra közötti korrupciót pedig 7-esre osztályozza. Hozzá hasonlóan értékeli a másik: előbbi ő 4-esre, utóbbit 8-9-esre becsüli. A korrupció nagyságára, kiterjedtségére vonatkozó legszélsőségesebb (nyilván durván túlzó) becslés pedig a következő: *„durván a GDP felének kell eltűnnie ilyen módon”.*

Egyes interjúalanyok szerint szektortól függő, mások szerint szektortól független a korrupció mértéke, elterjedtsége. A szektort említő interjúalanyok többsége szerint az építőiparban a legkiterjedtebb a korrupció, de van, aki az energiaszektor, az informatikai területet, a nagykereskedelmi láncokat is említi. Egyikük ezt így indokolja:

„Ezek a területeken vannak ugyanis nagy pénzek, amelyeknek már az 1-2 százaléka is jelentős tétel.”

Ezek mellett problémás szektorként említi még egyikük általánosságban azokat a területeket, ahol *„sok számla nélküli értékesítés van”,* illetve *„ahol nagyobb megrendelések vannak”.*

Az egyik interjúalany említi olyan területet, ahol szerinte nem igazán van korrupció: a bankszektor és a biztosítókát nevezi meg. Állítását a világos belső szabályozás és a kialakult verseny említésén kívül

azzal indokolja, hogy a szektor a korrump embereket kiveti magából: ha valaki „hírbe keveredik”, azzal kiszorul a piacról, mert a többi banknál sem fogják alkalmazni.

A korrupció hatásai

Vannak, akik a korrupciónak kizárólag negatív hatásait említik, vannak, akik negatív és pozitív hatásokra egyaránt utalnak. Sőt, olyan interjúalany is akad, aki nem igazán látja a dolog hátrányait. Ő erről beszélve azt fejtja ki, hogy a korrupció egy „*alapüzletet kiegészítő megállapodás*”, ami mindenkinek előnyös lehet, amittől gördülékenyebben mennek a dolgok.

Negatív hatások

A negatív hatások két nagy csoportja különböztethető meg az interjúalanyok válaszai alapján: az egyikbe a negatív gazdasági hatások, a másikba a negatív morális hatások tartoznak.

Negatív gazdasági hatások

Eltűnő pénz

A negatív gazdasági hatások közül sokan a gazdaságból minden eredmény nélkül eltűnő pénzt említik elsőként: „*iszonyat mennyiségű*” pénz folyik el ilyen módon: olyan források, amelyekre egyébként nagyon nagy szükség lenne. Egyik interjúalanyunk szerint negatív hatása a korrupciónak akkor lesz, ha úgy használjuk, ahogy most: ha ipari szinten, politikai pártokhoz menő hatalmas pénzüsszegek tűnnek el, illetve válnak ellenőrizhetetlenné. A korrupcióval elvont összegek nem növelik a belső fogyasztást, nem gerjesztenek személyi jövedelemadót és forgalmiadó-bevételeket, jelentős pénzüsszegeket vonnak ki a gazdaságból.

A korrupciós költség árdragító hatása

Az eltűnő pénzhez kapcsolódóan négyen említik a korrupció negatívumaként, hogy az rendkívüli módon megdrágítja az üzleti folyamatokat, és tulajdonképpen magát az életet. Az egyik interjúalany szerint a megélhetési költségek (lakás, ház, utazás stb. ára) is alacsonyabb lenne kisebb mértékű korrupció esetén. Egy másik interjúalany elmondja, hogy már beszélgettek arról, hogy ha rendesen megcsinálnák a szabályozást az informatikától a kereskedelemig, akkor ez 10-15 százalékkal olcsóbbá tenné a nagyközönség számára a banki, biztosítási, telefonos vagy akár az egészségügyi szolgáltatások költségeit. Ehhez a problémához szorosan kapcsolódik a korrupciós jutalék kérdése. Egyik interjúalanyunk szerint a korrupciós jutalék, azaz a korrupció árdragító hatása minimálisan 0,5-1 százalék, ennél kevesebbel nem találkozott, de előfordult már 20 százalékos mérték is a praxisában. Magyarországon tapasztalatai szerint a 3-5 százalék a leginkább elterjedt. Egy másik interjúalany szerint a korrupciós jutalék mértéke mindig attól függ, hogy a korrumpálandó milyen régen van az adott pozícióban. Véleménye szerint régebben pozíciókban lévők esetében nagyobb valószínűséggel van korrupció, és nagyobb mértékű. Az egyik interjúalany kifejti: szerinte nem jellemző probléma, hogy a korrupció miatt egy rosszabb minőségű termék vagy szolgáltatás kiütné a jobb minőségűt, hiszen egyrészt bárki nyeri el a megbízást, a „korrupciós kötelezettséget” teljesítenie kell, emellett pedig manapság elég jó a termékek és a szolgáltatások általános színvonala. A veszteség inkább az, hogy drágább lesz a szolgáltatás, termék.

Versenytorzítás

A fentiekén kívül interjúalanyaink negatív gazdasági hatásként említik – az általánosság szintjén – a korrupciónak a piaci versenyt negatív módon befolyásoló hatását is. Van olyan interjúalany, aki szerint a korrupció az egész ország versenyképességét rontja. Egyikük megfogalmazását idézve: a korrupció „*durván versenytorzító*”.

Negatív morális hatások

Négy interjúalany által határozottan kiemelt negatívum a korrupció demoralizáló hatása, ami többek között abban jelentkezik, hogy a korrupcióra „*az emberek rá vannak állva*”.

Szerintük a korrupciós esetek aláássák a tisztesség fogalmát: hatásukra bekerült a közgondolkodásba a „szabályszegés”, amely a tisztességtől elmozdítja, és mellékutak keresésére sarkallja az embereket. Különösen súlyos probléma, hogy erre szocializálja a fiatalokat is. A korrupció korrupciót szül: ha egy cégnél az alkalmazottaknak ilyen ügyeket kell intézniük, maguk is kísértésbe esnek. Néhány jellemző interjúrészlet, amely ezt a problémát mutatja.

- „*A politika berendezkedik ennek elszámolhatóságára és a kisemberek is természetesnek veszik.*”
- „*A fiatal generáció azt hiszi, hogy a korrupció természetes.*”
- „*A fiatalok nem tudják, hogy minek mi a piaci költsége, és azt látják, hogy mindent el lehet adni, és ezért nagy árat mondanak, aztán azt nézik csak, hogy hogyan lehet a [korrupció során] kapott pénzt visszaforgatni a papa cégébe.*”

Egyik interjúalanyunk szerint emiatt a morális hatás miatt az EU-ba való integrálódásunk is sokkal nehezebb, mint nélküle lenne. Véleménye szerint a viselkedéskultúra Nyugaton sokkal kifinomultabb: ott is része ugyan a korrupció az életnek, de sokkal kulturáltabban zajlanak ezek a folyamatok. Van olyan interjúalany is, aki spontán módon, a negatívumokra vonatkozó kérdés elhangzása nélkül is kifejti, hogy az átláthatóság hiányából fakadó bűncselekményeknek (adócsalás) a korrupció a gerjesztője.

Pozitív hatások

Öt olyan interjúalanyunk van, aki a kérdésre nem említ semmilyen pozitív hatást. A többiek a korrupció pozitív hatásaként általában azt emelik ki, hogy meggyorsítja, gördülékennyé teszi az ügyintézés menetét. Van, aki hozzátéveszi: mindez a pozitív hatás akkor áll fenn, ha „normál mértékű” a korrupció. Ezt az értéket az üzletkötői jutalék szintjéhez hasonlítja, és 3–5–10 százalékban határozza meg. Van, aki szerint a vállalkozó szempontjából pozitív, hogy „el lehet munkákat hozni”, de hozzátéveszi: társadalmi szempontból ez nem értékelhető pozitívként. Ebben az értelemben a korrupció olyan társadalmi csapdahelyzet, amelyben az egyéni és a társadalmi érdek között feszültség keletkezik. Van, aki tétovázik, mi is lehet a korrupció pozitív hatása: abban biztos, hogy a korrupció fogyasztást eredményez, de innen ismét a negatívumokhoz tér vissza: a pénz ugyanis nem megfelelően hasznosul, ezért interjúalanyunk a jövedelmek „másodlagos újraelosztásáról” beszél.

1. táblázat: A korrupció hatásainak összefoglaló táblázata

NEGATÍV HATÁSOK	POZITÍV HATÁSOK
Gazdasági hatások	Gazdasági hatások
Eltűnő pénzforrások	Az eljárások menetének gyorsítása
Az árak emelkedése a korrupciós jutalék miatt	Többletfogyasztás
Versenytorzítás	
MORÁLIS HATÁSOK	
Társadalom, fiatalok demoralizálása	
EU integráció akadályozása	
További gazdasági bűncselekmények gerjesztése	

A korrupciónak kedvező tipikus helyzetek

Vannak, akik az általánosság szintjén határozzák meg a tipikus helyzeteket: azok körülményeit a korrupciós cselekvések létrejöttének legfőbb feltételeiként említik. Egyik interjúalanyunk például a döntési szintek nem megfelelő meghatározásában látja a korrupciós cselekvésekre alkalmat adó tipikus helyzeteket. Ilyen szerinte amikor például a döntés szintje alacsonyabban van meghatározva, mint ahol dönteni kellene, vagy amikor az előterjesztő determinálja a döntést, mert a döntéshozók túl távol vannak a döntés tárgyától.

További tipikus helyzetekre jellemző interjúrészletek:

- „Akkor fordul elő korrupció, ha nincsenek világos versenyszabályok.”
- „Minden olyan területen, ahol bármiféle pénzmozgás van, és a pénz útja különféle közbeeső állomásokon keresztül vezet, ott fennáll a korrupció, csak a mértéke kérdéses.”

Tipikus területek

A tíz interjúalany közül heten határoznak meg a fentieknél valamivel konkrétabb helyzeteket, illetve szférákat (bár ezeket is többnyire az általánosság szintjén említik). Ezeket az említéseket a 2. táblázat foglalja össze.

2. táblázat: A korrupció tipikus területeinek összefoglaló táblázata

LEGGYAKORIBB EMLÍTÉSEK
Önkormányzati szféra ²²
Közbeszerzések, tendereztetés (állami és önkormányzati beszerzések) ²³
EU-s fejlesztési források szétosztása
Engedélyek kiadása
„Visszafizetés”, „visszajuttatás”
TOVÁBBI ESETLEGES, RITKÁBB EMLÍTÉSEK
Pártfinanszírozás
Igazságszolgáltatás, bírói eljárások
Beszállítókkal való kapcsolattartás
Tanulmányírás, tanácsadás
EGYEDI EMLÍTÉSEK
Törvényhozás
Fallobbízás
Médiában való megjelenés
PR-cégekkel való szerződések
Felvásárlás

Interjúalanyaink közül hatan említik az önkormányzati korrupciót az elsők között. Ezzel a jelenséggel kapcsolatban egyik interjúalanyunk a következőket mondja: tipikus önkormányzati módszer, amikor azt mondja az önkormányzat, hogy megkapjátok a munkát, de be kell vonni ezt és ezt az alvállalkozót. Maga az interjúalany is volt már hasonló helyzetben („sokszor elmentem eddig”), de minden esetben tényleges munkát követelt tőlük, s ezt néhány eset kivételével meg is kapta.

Néhány további jellemző részlet az interjúkból:

- „A korrupció melegágya a közbeszerzés.”
- „Teljes a szervezethez az önkormányzatoknál”, ez egy „folyamatosan működő gépezet”, amely „pártsemleges.” (Interjúalanyunk szerint itt a közös cinkosság elve érvényesül. E tekintetben az elmúlt önkormányzati választás sem hozott szerinte jelentős változást.)

²² Leggyakoribb első említések.

²³ Leggyakoribb első említések.

- *„Az államigazgatásban nem minden feladatot tudnak ellátni a köztisztviselők, mert túl vannak terhelve, erre a minisztérium megbíz alvállalkozókat, akiknek az emberei ugyanabban az irodában, ugyanolyan számítógépnél dolgoznak, ugyanazon a folyosón járnak, és ugyanabban a büfében esznek. Ők mindent látnak, ami a minisztériumban történik.”*

Ez utóbbi interjúalanyunk szerint ez a korrupció melegágya, mert az alvállalkozó úgy viselkedik itt, mint *„egy szabadnapos prostituált”* a minisztériumon belül, mert a bennfentes információkat akár el (ki) is adhatja a pályázatban érintett feleknek. *„Megkérdezi a büfénél: Na és hogyan döntesz?”*

Tipikus esetek és mechanizmusok

Négy interjúalany által is említett tipikus korrupciós mechanizmus a visszafizetés jelensége, amelynek működését egyikük a következő példán keresztül fejti ki.

Bizonyos iparágakban létezik a *„visszafizetés”* jelensége. Ezek az iparágak jellemzően olyanok, ahol:

- magas az üzleti kockázat: súlyra számolnak el, rendszeres mozgás van, a minőség a fontos (pl. élelmiszeripar),
- egy embertől függ a döntés bizonyos helyzetekben,
- problémák merülhetnek fel az üzletmenetben.

Példaként a húsipart említi, ahol mondjuk 70 százaléknak kell lennie a beszállító valamely termékében a hústartalomnak, de ők csak 60 százalékosat képesek előállítani. A beszerző bizonyos ellenszolgáltatásért cserébe *„nem figyel oda”* a hústartalomra. Interjúalanyunk továbbá nagyon jellemzőnek mondja a korrupciót az üzletláncok beszállítói közé való bekerülés esetében. Ez ismert probléma az érintett kör esetében, azonban az ide érkező külföldi vezetőknek *„nincs mit veszíteniük”*, tehát itt megteszik azt is, amit hazájukban nem tennének meg.

Tipikus eseteket és mechanizmusokat mesél egy másik interjúalany az építőipar területéről. Elmondása szerint egyrészt már a telek megszerzése korrupcióval járhat: például a külföldi befektetők és önkormányzati döntéshozók kapcsolatai során *„az eladó-e az adott épület? – attól függ”* helyzetek érvényesülése. Emellett a tervező cég tudja, hogy kit kell korrumpálni, hogy megkapják (vagy elég gyorsan megkapják) az adott területre az építési engedélyt. Interjúalanyunk véleménye szerint ez az esetek 98 százalékában van így. Az üzleti élet azon szereplői, akiknek nincs információjuk ezekről a dolgokról, *„nagy gondban vannak”*. Jellemzően azt használják ki, hogy ha valakinek befektetése van egy adott telekben, már *„nem szállhat ki”* az üzletből, mert *„nagyot bukna”*, így ösztönözve van korrupcióra.

Másik jellemző mechanizmus a *„közvetítők”* megjelenése az üzletkötés során. A közvetítő, aki tudja, hogy hogyan kell megszerezni, elintézni valamit, ő ismeri a *„megfelelő embert”*. Interjúalanyunk elmondása szerint vannak, akik ebből élnek.

Egy másik interjúalany egyetemi példát hoz: az egyetemeken is fellelhető a korrupció, mikor a tanszékvezetők aláírásukért, amelyet egy projekt pályázati anyagához adnak, 50 százalékos részesedést kérnek a tanszéküknek az elnyert pénzből. *„Van egy kijáró ember, aki leszedi a sápot, ez csak aláír, és felveszi a pénzt”*. Konkrét példát is mond: valamelyik egyetemen esett meg, hogy 74 milliót nyert projektnél azt mondta a tanszékvezető, hogy *„csináljátok meg 32 millióból, és akkor titek a 32 millió. És én ne is lássam a projektet, 32 millió meg a mienk, a tanszéké”*. Ez szerinte a tipikus *„meg akarom keresni a pénzem”* értelmiségi hozzáállás.

Egyik interjúalanyunk a magyarországi korrupciós helyzet súlyosbodásának jeleként értékeli egy új korrupciós mechanizmus elterjedését, mely a felvásárlási folyamatokat kíséri. Erről azt mondja el, hogy likviditási problémával küzdő cégeket keresnek meg cégek, melyek felszámolóbiztossal rendelkeznek, és felajánlják *„szolgáltatásaikat”* a felszámolás és csődjelzési jelentés kimenetelére vonatkozóan. A bíróság *„meglepő módon”* őket jelöli ki felszámolóbiztosként. Ekkorra már ajánlatot tesznek off-shore cégekkel a vállalat maradék vagyonának kivásárlására.

A korrupciós jutalék „úttjáról” interjúalanyaink a következőket mondják: előfordulnak olyan esetek, mikor a korrumpáló cég rendelkezik külföldi bankszámlával és a megrendelő részéről egy küldönc egyszerűen kimegy az adott országba és egy táskában hazahozza a pénzt („a korrumpáló cégnek rendelkeznie kell a megfelelő struktúrákkal”). Előfordulhat az is, hogy áttéteken keresztül ugyan, de szerződéses jogviszonyt létesítenek. Egy másik interjúalany szerint az átutalások magánszámláról magánszámlára történnek, így jól megoldható a fedezés. Véleménye szerint úgy van összekeverve minden, hogy ne is lehessen kibogozni. Egy másik vélemény szerint: idővel a brutális és egyszerű technikák helyett, amikor borítékokban/ aktatáskákban átadott készpénzügylet is zajlott, átvették a finomabb technikák. Ahogy fogalmaz: „*finomodik a kín*”.

A korrupciós helyzetek tipikus szereplői

Az interjúalanyok által említett tipikus szereplőket a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat: A korrupciós helyzetek tipikus szereplőinek összefoglaló táblázata

GYAKORI EMLÍTÉSEK
Alulfizetett köztisztviselők, közalkalmazottak
Politikusok, akik maguknak és pártjuknak gyűjtenek
Tenderek kiírói, döntéshozói
EGYEDI EMLÍTÉSEK
Közvetítők
Közkapcsolati igazgatók
Igazgatósági tagok

Egyik interjúalanyunk azt mondja el, hogy a korrumpált sok esetben a saját anyagi érdeke szerint hozza meg a döntést, azonban jellemző az is, hogy valamelyik politikai párt érdeke szerint jár el. Egy másik vélemény szerint a jellemző ideológia a korrumpált oldaláról, hogy „*mivel kevés fizetést kap, neki ehhez joga van*”. Van olyan interjúalanyunk is, aki szerint a korrupcióhoz nem szükséges a korábbi személyes ismeretség, bár használ az „*egyértelmű referencia*”.

Egy másik interjúalany a szereplők kapcsán a korrumpálhatóság hírének üzleti életben való elterjedéséről és ennek negatív következményeiről is beszél: a korrupcióra „hajlamos” személyekről „lehet tudni” ezt, hiszen ez egy kicsi ország, az üzletemberek egymás közt gyakran beszélnek ilyenről. Ha az ember tudja, hogy jó pályázatot adott be, s mégsem nyert, akkor utánamehet, hogy miért nem. S ilyenkor általában meg is tudja az okát, mert „valaki mindig beszél”.

Az utóbbi öt-tíz év korrupciós tendenciái Magyarországon

Interjúalanyaink többsége szerint a korrupció az elmúlt öt-tíz évben egyértelműen növekedett Magyarországon. Arról azonban, hogy ez a növekedés milyen mértékű volt, eltérő módon nyilatkoznak. Néhány árulkodó interjúrészlet:

- „1996-ban indult, azóta mint egy polip, terjeszkedik, mértéke exponenciálisan növekvő görbéhez hasonlít.”

- „Inkább dinamikusabban növekszik.”
- „Enyhe növekedés figyelhető meg.”

Van két olyan interjúalany, aki itt is megkülönbözteti az üzleti életen belüli, valamint az üzleti és (ön) kormányzati szféra közötti korrupciót. Véleményük egybehangzó. Egyikük ezt a következőképpen fejti ki: üzleti élet és kormányzat közötti korrupció esetében egyértelmű növekedést érzékel. Az üzleti szférán belüli korrupció esetében azonban nem, mivel csökken a gazdasági növekedés, szűkülnek a lehetőségek, óvatosabbak a felek, jobban odafigyelnek a korrupciót életre keltő helyzetekre (beszerzés, követelésbehajtás, peres ügyek kezelése stb.). Tendencia, hogy magasabb szintre kerülnek a döntési kompetenciák, s ezek az emberek az interjúalany szerint kevésbé megkísérthetők.

Hárman magyarázatot is fűztek azon megállapításukhoz, mely szerint a korrupció az utóbbi időben növekedett. Egyikük szerint főként új jelenségek megjelenésével és a jelenségek általánossá válásával nőtt a korrupció, másikuk szerint a készítés ma is ugyanakkora, mint régebben volt, maximum a hozzáférés lehetősége nőhetett meg, harmadikuk szerint pedig a politika terjeszkedett: régen csak a helyettes államtitkári pozícióig nyúlt le és határozott személyi kérdésekben, míg ma az osztályvezetői-helyettesi címig mindenki kinevezését kontroll alatt tartja. Végül van, aki azt is megjegyzi: a korrupciós tranzakciók nagyságrendje az utóbbi időben folyamatosan nő.

Egyetlen olyan interjúalanyunk van, aki nem fogalmaz egyértelműen: mindössze annyit közöl, hogy szerinte nem történt javulás ezen a téren az utóbbi években. Szintén egyetlen interjúalany mondja azt, hogy a korrupció mértéke az utóbbi években egyenes volt, nem változott. (Igaz, azt is hozzáteszi, hogy nincsenek ezzel kapcsolatban korábbi tapasztalatai.)

A magyarországi korrupció megítélése nemzetközi összehasonlításban

Az eltérő tapasztalatoknak köszönhetően meglehetősen diverzifikált az a kép, amely a hazai korrupció nemzetközi összehasonlításban való megítélése során kirajzolódik. Ketten vannak, akik egyszerűen azt állítják: tőlünk keletebbre nagyobb a korrupció. Vannak azonban interjúalanyaink között, olyanok is, akik ezt a képet árnyalják, vagy épp ezzel ellenkező megállapításokat tesznek. Ezért a karakteresebb véleményeket, kifejtéseket nem egybegyűjtve, összegezve, hanem külön-külön, a maguk értelmezési környezetében, az interjúkon készült jegyzetek alapján mutatjuk be.

Délebbre és keletre rosszabb a helyzet a hazánkban tapasztalhatóknál – kézzel foghatóbb, sokkal inkább a felszínen van a mindennapokban a korrupció, és nehezebb is tenni ellene. A nagyobb nyitottságot mutató, gyorsabb és jelentősebb fejlődésen átment országokban a struktúra mélyebb rétegeiben jelentkezik a korrupció, más jellegűek, „fejlettebbek” a korrupciós problémák. Interjúalanyunk megítélése szerint Csehországot, Szlovéniát a hazai problémákhoz hasonló gondok jellemzik, míg egyértelműen pozitív példaként (más módszerek, harc a korrupció ellen) Litvániát említette: itt a cégalapítás egyszerűsítése, az áfa-visszaigénylés gyorsítása és egyéb rendelkezések csökkentették a tipikusan korrupcióra hajlamosító helyzetek számát, és ezek fontosak az üzleti élet számára.

Nemzetközi összehasonlításban másik interjúalanyunk a környező országokból csak az üzleti életen belüli korrupcióval került kapcsolatba. Általános tapasztalata, hogy minél keletebbre megyünk, annál nagyobb mértékű a korrupció (Romániát, Bulgáriát, Ukrajnát említi). A horvátokat korruptabbaknak tartja a magyaroknál, de az osztrákokról és az olaszokról is azt gondolja, hogy nem vagyunk náluk korruptabbak. Van céges tapasztalatuk. Egy konkrét történetet mond itt el: az egyik posztiszocialista országban volt egy projektjük EU-pénzből, de ott komoly politikai szándék nem kapcsolódott hozzá, és az volt a fontos, hogy kész legyen. Így ott nem tapasztalt korrupciót. Európán kívüli tapasztalatai

közül a következő történeteket említi: az akkor még állami tulajdonban lévő cég üzemeltetője olyan szerződést kötött egy kanadai céggel (tulajdonosai egy magyar származású kanadai és egy kínai származású kanadai), amelyet „normális ember nem köt”. Észak-Amerikából csak egy ajánlat jött hozzájuk állami szektorból, de sokkal kifinomultabb volt ez a megkeresés, mint a hazaiak.

Egy másik interjúalany két posztszocialista országban is dolgozott korábban. Ezt a két országot néhány évvel ezelőtt még jóval korruptabbnak látta Magyarországnál, de ma már nem: „míg mi topogunk, ők jönnek fel”. Egy nyugat-európai fővárosban is dolgozott, ott eszébe sem jutott volna a hivatalnál az ügyeit megsűrgetni. Ehhez kapcsolódóan még elmond egy történetet: egy posztszocialista ország fővárosában külön tarifalista van a rendőrökhöz. Egyik munkatársa sörözés után vitte haza alkoholos állapotban, s mikor ő kétségeket emelt ez ellen, a férfi akkor mutatta meg neki ezt a „listát”.

Ausztria – egyik interjúalany személyes tapasztalatai szerint – legalább annyira korrupt, mint Magyarország, csak másképpen. Ott elegánsabban és korporatívabban osztják le egymás között a partok a pénzeket. Mások ott a struktúrák, de bizonyos szempontból a helyzet még rosszabb, mint nálunk. Véleménye szerint Kelet-Közép-Európában hasonló a helyzet, mint nálunk. Mindezt összegezve: nem gondolja úgy, hogy van a művelt Nyugat, ahol minden szép és jó. Kelet-Közép-Európában a kivételek közé sorolja az észteket, a szlovénokat és a cseheket. Szintén saját tapasztalataira hivatkozva régiókról azt mondja: „Hozzánk hasonló szinten van korrupció terén Románia, Bulgária, Szlovákia, Lengyelország, Horvátország”.

Részben hasonlóan ítéli meg Magyarország helyzetét egy másik interjúalany, aki személyes tapasztalatokkal Szlovákia, Románia, Oroszország és Lengyelország esetében rendelkezik. Ő először úgy fogalmaz, hogy alapvetően a hazáival megegyező ezekben az országokban is a helyzet, ezzel szemben Indonéziában, Kínában „sokkal kifinomultabb rendszerek szolgálják ki a korrupciót”.

Egy másik interjúalany azt mondja el, hogy korrupció mindenhol van, de megítélése szerint nem szövi át annyira a teljes gazdasági életet, mint Magyarországon: azaz másutt kevésbé elterjedt, viszont a mértékét tekintve sokkal nagyobb. Úgy véli, a Magyarországon jellemző – általa „pitiáner korrupciónak” nevezett jelenség – keletebbre még elterjedtebb lehet. Véleménye szerint a legnagyobb probléma, hogy az általános morál és etika elfogadja ezt a jelenséget. Ezt ő több száz éves tradíciókra vezeti vissza, és úgy látja, ez „európaivá” válásunk egyik akadálya.

Akik több kelet-európai országban is érdekeltek útépitésben, azoktól hallja, hogy Lengyelországban a cégek nem szeretnek dolgozni, mert ott alig van korrupció, nincs nagy nyereség. Igaz, nem is épülnek nagyon utak.

„Az EU-ban másodlagos állampolgárok vagyunk”, de nincs különbség a közép-európai országok között (ide számítja Horvátországot, Görögországot is). A magyarokra jellemzőnek mondja a rebellizmust, hogy inkább az egyéni útkeresésre hajlanak, és ilyen keretek között keresnek megoldásokat. A magyarok előtt szerinte nincs kollektív példa: cégük üzletfilozófiájához például erősen hozzátartozik a team-eredményekben való gondolkodás. Ausztria és Magyarország helyzetét összehasonlítva, elmondja, hogy ott működik a bürokratikus gépezet. Nagyon fontos, hogy az állampolgár ismerje a rendszert, mert így kialakulhat a bizalom is. „A rendezettség és rendszerezettség nincs meg az életünkben, és ez kelti azt az érzést, hogy kézbe kell venni a dolgainkat.” „A szolgáltatás szektor működése meghatározza a komfortérzetünk minőségét is.” Bár Ausztriában sokan középszerűek, de van rendszerezettség az életükben: reggel fél 9-től délután 5-ig bent vannak az irodában, és meg tudják csinálni ennyi idő alatt a dolgukat. Nálunk pedig este 10-ig dolgoznak, idegeskednek, viszont délelőtt 10-kor kiugranak a munkahelyről vásárolni.

Személyes tapasztalatok

A személyes tapasztalatok sok területről, sokféleképpen szólnak, ezért szintén interjúalanyonként, esetenként mutatjuk be őket.

Hallomásból ismert esetek

Van egy beszerzési igény, amelyre pályázatot írnak ki. A jelentkezőket strómanok keresik meg, akik közlik, hogy X százalékért elintézik az ügyet. (Van polgármester, aki a *Mr. 10 százalék* becenevet kapta hasonló okból, az interjúalany X értékét 3–10 százalékra becsüli.) Az interjúalany szerint a megrendelő általában már eleve tudja, hogy kihez kell fordulni: ez általában a pártfinanszírozás és környéke. A kifizetés technikája: legtöbbször alvállalkozók bevonásával történik, például egy tanácsadó céget alkalmaznak, vagy olyan is előfordul, hogy offshore struktúrán keresztül fizetik ki a pénzt. Elegánsabb formája az olyasfajta kérés, hogy ezt meg ezt a céget vegyék be a konzorciumba. Ma már a korrupció nem asztal alatt átcúsztatott bőröndökkel megy, az sem történik meg, mint ami megtörtént az interjúalannyal 15 évvel ezelőtt, hogy az ÁPV Rt. képviselője szemtől szembe megmondta neki, hogy ezért és ezért a tevékenységért 200 ezer forintot kér. Ma a komoly cégek alvállalkozókat és tanácsadókat alkalmaznak, lehet tudni, hogy kit kell megkeresni.

Van már arra példa is, hogy egy cég keresi meg az önkormányzatot, hogy beszállító tud lenni: főként EU-forrásokat akarnak így kiaknázni. Konkrét példa erre: beszállító megfinanszírozza az önkormányzati önrészt, hogy megkapja a megrendelést. *„Mindenkivel jól jár, csak az ország megy tönkre bele.”* Ezért van az, hogy *„az EU-források egy része nem ott hasznosul, ahol kellene, hanem díszburkolat lesz belőle valahol”*. Azt szokták mondani, hogy kétfajta polgármester létezik: aki magának lop, és aki a településének lop. Ha érkezik hozzá egy ajánlat, amely meglebegteti előtte, hogy mondjuk 3 darab nyilvános WC-t tudunk építeni a városnak, s még az építendő az elnyert pályázati pénz 10 százalékát vissza is adja: kockázat semmi, és pénzbe sem kerül. Az önrész megfinanszírozását legtöbbször úgy oldják meg, hogy elő-közbeszerzési pályázatot írnak ki, s valamelyik bank megfinanszírozza az önrészt. A folyamat mozgatórugója az az üzleti cél, hogy el tudja adni a terméket a cég, s a feltételeket azáltal teremti meg, hogy ő ismeri a kiaknázható pályázatokat.

Konkrét történet: egy bankvezér a saját brókercégeivel kötött megállapodást, garantált hozamot és teljesítménytől független bérezést ígért öt embernek. A vizsgálat jelentősebb eredmény nélkül zárult le, olyan indokkal ejtették az ügyet, hogy az ilyen megállapodás *„üzleti kockázat kérdése”*. *„Lehet hülyének lenni, de magunk közt, nevezzük nevén a gyereket.”*

Amerikában a vízumhoz sok papírt kérnek be, s olyan ember, akinek egyébként százmilliói vannak, minimálbérről szóló papírokat visz *„igazolásként”*. Az APEH pedig nem tesz semmit. Asszisztálás folyik a belvárosban mozgássérült jelvényrel parkoló Porsche, Bentley és Jaguar tulajdonosok számára. Asszisztál a rendőrség, a főváros, a közterület-felügyelet. Az interjúalany szerint az ügyészség és a bíróság is asszisztál, fél is.

Főiskolai csarnok beépítéséhez és berendezéséhez pályázatot írtak ki a székek beszerzésére, de egy vállalkozónak felajánlották, hogy 60 millió forint készpénz kifizetésével pályázaton kívül megkaphatja a munkát. A verseny megszüntetésére irányuló kísérlet viszont nem lett sikeres, mert a pályázó nem fogadta el az ajánlatot.

Az építőiparban alagútépítésre pályázott egy cég, és a központi kormányzattól kaptak egy telefont, hogy mennyit ér meg nekik a munka. Hallott olyan telefonhívásokról is, amelyek *„megsúgták”*, hogy a 40 milliós pályázatot 31-gyel is meg lehet nyerni. Szerinte ez egyre inkább terjedőben van, a vállalatok/vállalkozók minél inkább igyekeznek egymás árajánlatai alá menni, és ezért még költségfedezet nélkül is bevállalnak munkákat. Így előfordul, hogy az alvállalkozókat nem fizetik ki. Az első részlet után a részteljesítmények utáni bérezés már sokszor késik. Hallott olyan esetről, hogy a céget formai hibák miatt zárták ki, a 200-300 oldalas pályázat egyik oldalán rosszul adták meg a pályázat nevét.

Egy főiskoláról frissen kikerült rendőr (a történet 1997–1998 körül játszódik) két év után otthagyta a szakmát, mert nem akart az ottani állapotok között dolgozni. A forgalmi helyzetet akadályozó taxisokat büntető rendőrré hamar rászóltak, mert megsértette a „kialakult helyi viszonyokat”.

Hallotta, hogy egy külföldi vállalat akart Magyarországon megtelepedni, már kinevezték az ügyvezetőt, pénzügyi igazgatót, megvásárolták a telket stb. Az ügyvezetőt elhívták ...-ra, ahol egy kiürített csárdában XY és társai jelentek meg géppisztolyokkal, 18 ezer dollár védelmi pénzt követelve havonta. Később a politika is belenyúlt az ügybe, hogy a pártok számlájára utalt kisebb összegekkel el lehet kerülni a nagyobb konfliktusokat. Interjúalanyom ezt még „semminek” mondja, hallott ugyanis olyan történetet is, hogy az amerikai képviselőt fegyveresen zsarolták meg.

Halott olyan történetről is, hogy egy állami intézmény egy már kifizetett számlát egy héttel később megint „rendezett”. Ennek látta is a papírjait, s még hallott arról, hogy állítólag ezt harmadszorra is megismételték.

Saját esetek

Az egyik interjúalanyunk még tapasztalatlan menedzser volt, amikor egy magyar bank felesleges ingatlanjait értékesítette, s az osztrák partner a kialakult árra azt mondta: többet szeretne fizetni. A helyzetet először nem is értették. A különbözetet Bécsben kellett átadniuk, ami a vételárnak 2,5 százaléka volt. Az interjúalany szerint jellemző ott, hogy nem akarnak 10–15–20 százalékot kérni, hanem mértéket tudnak tartani.

Romániában az egyik bank tisztviselőjének a közös jól elvégzett munka jutalmaként egy üveg whiskyt vitt az interjúalany, de a tisztviselő nem értékelte a köszönetnyilvánítást, azt mondta, hogy legközelebb az ő pénzét ne költse el...

Sok magyarországi cégnél alkalmaznak közkapcsolati igazgatót, aki adott esetben engedélyek kérésénél, versenyhivatali papírok megszerzésénél a korrupcióért „felel”. Léteznek kifinomult technikák a korrupciós helyzetek megteremtésére, kezelésére és megszerzésére. Ilyen például, hogy kis papírra írják fel a találkozó helyét és idejét, ha esetleg hangfelvétel készülne. A korrupciós összeg „tisztára mosása” több módon is történhet: 1. a tulaj adja oda személyesen az osztalékából, mert még így is megéri neki; 2. a munkatárs számlájára érkezik meg az összeg „jövedelemként”, s ezt ő visszaadja; 3. off-shore céges megoldásokkal, kis költséggel lehet kivenni pénzt.

Vannak cégek, amelyek vállalják egy-egy ügyért való lobbizást. Sikeres pályázat esetén sikerdíjat/tanácsadói díjat kapnak, s kérdés hogy kiknek juttatnak belőle. Nem tudja biztosan, nincsenek pontos információi. A multiknál már látott olyat, hogy normáltenderek elbírálói egy jó döntés után egy drága autóval lettek gazdagabbak.

Az interjúalany elmondja, hogy pozitív tapasztalata is van. Éppen ma tárgyalt egy ingatlanüzleti vezetővel, aki még csak utalást sem tett a korrupcióra, illetve annak lehetőségére.

ABC üzletágba léptek be, és elkezdtek kapcsolatokat kiépíteni. Megkeresték az önkormányzati szolgáltatókat, és meglepődve vették észre, hogy azok nem érdekeltek abban, hogy olcsóbban vásároljanak.

Korábban egy kerületi önkormányzattal került kapcsolatba a cég, mert egy X projektet vettek át, és kellett az önkormányzati engedély X épületének átfestéséhez. Y számú másik hasonló X projekttel semmi gond nem volt, és már csak ez az egy ügy maradt függőben. Az önkormányzatnál közölték velük, hogy szükséges lenne a városképhez illeszkedő felmérést készíttetni, s azt is megmondták nekik, hogy mennyiért, és a hatásvizsgálatot melyik cégtől is kellene megrendelni. Végül megtették ezt, hiszen 20 milliós üzlet volt a projektben. December 6-ára, Mikulásra meg is érkezett hozzájuk az engedély.

A BB autópályát építtető osztrák konzorcium két Z projektre írt ki pályázatot, egyet az X-es, egyet az Y-os kilométerkőnél. Az X-es kilométerkőhöz pályáztak ők, valamint az A cég, az Y-osnál pedig a B és a C cég akart építeni. A felállított pályázati szabályokat azonban a kiíró megszegte, amikor az Y-os kilométernél második helyezett B-t tette meg az X-es kilométernél kiírt építkezés győztesének velük szemben. Felmerült bennük a gyanú, hogy a saját külföldi partnerét segítette a konzorcium.

Az EU kapujában voltunk ekkor (1998), s egy PHARE-pályázat keretében kértek pénzt kistérségi társulás beruházása címen csatornázásra. Az önkormányzatnak nem volt semmi pénze, a beruházás 580 millióba került volna nettóban. A megyéhez viszont már 800 milliós kérelem lett beadva, ahol még rátettek négy százalékot, de a budapesti gazdasági bizottsághoz már a kezdeti 580 milliós tétel 1,5 milliárdra dagadt.

D településen az elkerülő út építéséhez 30 ezer forint/m³ árú aszfaltot 59 ezerért számoltak el, s ez a különbség 50 ezer m³-es nagyságrendben már elég jelentős lett.

A rendőrség és a vállalkozói szféra kapcsolatáról szól annak a külföldi beruházónak az esete, aki házépítésre előre pénzt szedett be, a banknál hitelt kapott, de az alvállalkozót nem akarta kifizetni, és embereivel a kész szerkezetű házat lefoglalta. Bár az alvállalkozónak törvény adta joga, hogy biztossítsák neki a bejárást, de ezt csak a bíró és a megyei rendőrkapitány, illetve a náluk hagyott két táskas segítségével tudta elérni, s a birtokbavételi nyilatkozatnak érvényt szerezni.

Tádzsikisztáni A beszerzés: ebben az esetben a helyzet egyértelműen eltér a hazai tapasztalatoktól (mások a „szerepek”): itt ugyanis a megrendelők (vagyis a korrumpáltak) irányítottak, ők jöttek ide, megkérdezték, hogy mennyibe kerülnek az A-k, majd arra az árra ráterveztek 20 százalékot (a válaszadó személyes tapasztalatai közül ez a legnagyobb összegű eset).

Ugyancsak tanulságos esetnek tartja P város B beszerzésének esetét: ekkor első lépésben a pártpréztárnokok jöttek el, áttárgyalták az árat és a feltételeket, majd csak ezután tárgyaltak a műszaki és egyéb szakemberek.

D város Y beszerzése (6-7 éve): a tender vége felé jelentkezett a korrupciós mechanizmus: 2-3 olyan szereplő maradt ugyanis versenyben, akik közül bárki nyerhetett volna. Ekkor a későbbi nyertes képviselője tárgyalt XY-nal (az egyik nagy párt vezető alakjával, egy fontos állami hivatal egykori elnökével).

Egy városi eset: önkormányzati döntés született ingatlanvásárlásról, amelyet az interjúalany cége kívánt eladni. Ebben az esetben az önkormányzati képviselőtestület tagjai meghatározták, hogy mekkora hányadot kívánnak vissza (20 százalék), majd miután a döntés előtt megbizonyosodtak arról, hogy ez rendelkezésre áll készpénzben, döntöttek az ingatlan áron felüli megvásárlásáról. Bár az épületre nem igazán volt szüksége a településnek. Ez a mechanizmus a képviselő-testületi érintetteknek több szempontból előnyösnek bizonyult: hasonló folyamatokat indukálhatnak a felújítás, majd az eladás során is.

Moszkvai eset: önkormányzati A beszerzés során a „főpolgármestertől a titkárnőig” mindenkinek kellett fizetni. Módszer: az önkormányzat pénzügyi vezetője egyszerűen leírta neki egy papírra, hogy kinek mennyi dollárt kell juttatni, készpénzben, borítékban.

„Vegyük a példát: magához rendel X miniszter és azt mondja: ezt a pályázatot így és így kellene kiírni.”

„Vagy eljut hozzánk egy papír egy 100 millió forintos beszerzésről, és egy pártember firkálása van a sarkán: Nézzétek meg gyerekek.”

A korrupció visszaszorítása

A korrupció okai

Néhány interjúalany részletesen kifejti, hogy szerinte melyek azok az alapvető problémák, amelyek a magyarországi korrupció elterjedéséhez vezettek. Említéseiket a 4. táblázat tartalmazza.

4. táblázat: A magyarországi üzleti korrupció okainak összefoglaló táblázata

GYAKORI EMLÍTÉSEK
Ügyintézés és törvények túlságosan bonyolultak
Bizalmatlanság – mindent ismerősi körből akarnak megoldani – kapcsolatok szerepe
A fiatalok ebbe nőnek bele
Nincs átláthatóság
Esetleges említések
Túlzott bürokrácia
Közbeszerzési törvényen joghézagok
Nincs (jogi) következmény
Pártfinanszírozás
EGYEDI EMLÍTÉSEK
Rossz gazdasági helyzet
A magyar gazdasági intézményrendszer túlzott sokfélesége
Politikai érdekek érvényesülnek, nincs stratégia

Egyik interjúalanyunk azt részletezi, hogy az ügyintézés és a törvények bonyolultsága miatt van szükség korrupcióra. Ugyanis a korrupció gyorsabb megoldást hoz: ez tehát véleménye szerint egy mesterségesen fenntartott helyzet. Megítélése szerint a szereplőknek nem érdeke „reformálni”, „egyszerűsíteni”. Elmondja még, hogy szerinte Magyarországon a gazdasági intézményrendszer egy „vegyes felvágott”: elvek sokfélesége tapasztalható, nincsen egységesség, kiszámíthatóság. Ez is oka a korrupciónak. Ugyanígy ok a nyitottság hiánya és a bizalmatlanság az új ismeretségek iránt. Mindent a jól bejáratott ismerősi körből oldanak meg. Például, ha új munkatársakat keres valaki, hajlamos a baráti körből válogatni. További okként említi, hogy már a szakmai szocializáció során megtanulják a fiatalok a „találd meg a megfelelő embert, aki el tudja intézni” elvet. Véleménye szerint Magyarországon minden kapcsolatokon keresztül működik, ez beleívódott a gondolkodásba. A magyar cégek nem keresnek tanácsadót, aki segít megoldani a problémájukat, hanem keresnek valakit a rendszerben, aki megoldja azt.

Egy másik interjúalany megállapításai szerint nincs az országnak gazdasági stratégiája, ide-oda ráncigálja a politikai érdek, emellett rossz a gazdasági helyzet, a kevesebb elosztható pénzre többen „hajtanak”, nagyobb a korrupció lehetősége. Az újraelosztás elvei nem átláthatók, azaz nincs transzparencia, és rendkívül nagy a bürokrácia: nem hatékony, rosszul fizetett és korrupció.

Az egyik interjúalany azt is elmeséli, hogy a közbeszerzési törvény megjelenése után elment, megvette, végigolvasta és bekeretezte az általa észrevett joghézagokat. A törvényt szerinte úgy állították össze, hogy „az nyerjen, akit mi szeretnénk”.

Egy másik a szankciók hiányáról beszél: a korrupció elterjedt voltát Magyarországon az tartja életben, hogy nincs jogi következmény. Rosszul működik az igazságszolgáltatás: piti bűnözők súlyos büntetést kapnak, a nagyban játszók vagy megússzák, vagy enyhe büntetést kapnak.

Javasolt módszerek a korrupció csökkentésére

Eljárások egyszerűsítése, egyértelművé és átláthatóvá tétele

Ezt a lehetőséget említik a legtöbben. Egyik interjúalanyunk szerint a kulcsszó az egyszerűsítés: az eljárások, az adózás, a szabályozások egyszerűsítése: így kevesebb „szükség” és „lehetőség” lenne a korrupcióra. Utána: tanulás más országok példáiból (a fejletlen vagy kevésbé fejlett országokéból – tehát a „rossz példák” is).

Konkrétabban:

- bürokrácia radikális leépítése,
- a folyamatok „személytelenebbé” tétele – vagyis az egyszemélyes döntések visszaszorítása a szabályozó, döntéshozó szervezetekben,
- az internet alkalmazása – nyilvánosság, átláthatóság,
- e-kormányzás széles körű elterjedése.

Egy másik karakteres vélemény: a politikai vezetés megpróbálja egyre bürokratikusabbá tenni a pályázati folyamatot, (monitorozás, beszámolókat nyakra-főre). Így próbálják megoldani a korrupciós fenyegetést, de ez csak látszatra segít a korrupció leküzdésében. Éppen nem bonyolítani, hanem egyszerűsíteni kellene, ez lenne jó, a szabályok egyszerűsítése. Emellett az átláthatóság is nagyon fontos. „Az átláthatóság mindenképpen egy fegyver a korrupció legyőzésében”.

További vélemények. A szabályozási oldalon van még mit javítani, hogy a jogszabályok ne hagyjanak számtalan kiskaput. Az interjúalany úgy véli, hogy ha pl. az építési engedélyek kiadásánál bevezetnék a kártérítési kötelezettséget (ezt ő úgy érti, hogy ha az ügyek intézésének lassúsága miatt őt kár éri, ezért fordulhasson bírósághoz), akkor ezt több cég megkockáztatná. Megtörtént példa: egy T kerületi irodaház építésénél a zöldterületi mutatót háromféleképpen lehet értelmezni. A szabályozás tehát legyen egyértelműbb és kevésbé bonyolult.

A jogalkotásban egyszerűsége, egyértelműsége és egymással harmonizáló jogszabályok megalkotására volna szükség.

A bürokráciát alacsonyabb szinten kellene tartani. *Streamline* standard módszernek hívják őket ezt, amikor egyszerű, átlátható folyamatok kiépítésére törekcszenek. „Üzletre hangolva” megközelítés. Interjúalanyunk szerint csak generációk kérdése az egész, de ezzel a hozzáállással tudatot lehetne módosítani. Náluk a cégnél ezt tréningeken tanítják, üzletfilozófiai alapszabályban rögzítik.

Normaszegésre irányuló közösségi, médián keresztül megvalósuló és jogi szankciók

A következő, a normaszegésre irányuló szankció szükségességét kifejtő vélemények hangzottak el az interjúkon. Az egyik interjúalany szerint az emberek közösségben szégyellik magukat, ha ezeknek a közösségeknek a moráljára lehetne hatni, az is hatásos lehet. Az üzleti élet a nagyon korruptnak ismert személyeket „kiveti” magából. Két ilyen embert ismer idézett interjúalanyunk, egyikőjüket sem alkalmazza magánbank, s az egyik személy „csak” az állami szektorban kapott állást. „Igaz – teszi hozzá az interjúalany – ott nem is akármilyet.” Szerinte az üzleti szektorban lenne igény a korrupcióval kevésbé átitatott környezetre.

A szabályozás korszerűsítésével és hatékonyabbá tételével párhuzamosan azonban szükség volna moratóriumra is. Mivel mindenki érintett, a változás nem megy egyik napról a másikra. Baj, hogy a sajtó nem ítéli el egyértelműen a korrupciós szereplőket, s a politikusok viselkedésének változására is szükség volna. Az interjúalany szerint nem a pénzbüntetéseket viselik nehezen a cégek, hanem a marketingszempontról számukra hátrányos kimenetelű hirdetési kötelezettségeket. Ezt a korrupcióellenes küzdelemben akár fegyverként is ki lehetne aknázni.

Egy másik vélemény szerint a köztisztviselők korrumpálhatóságának „fő ideológiája”, hogy „alulfigyeltettek és frusztráltak”. Gyakran ráutaló magatartás jellemzi őket. Interjúalanyunk szerint „néhány

jól célzott büntetésre” lenne szükség, melyek nagy publicitást kapnak.

További vélemény: fontos lehet a „nyilvánosságra hozatal jogi úton való kikényszerítése”. Egy 1970. évi egyesült államokbeli példát említ a kérdezett ezzel kapcsolatban, amikor civil szervezetek kényszerítették ki, hogy az állam (a CIA) hozza nyilvánosságra azokat a listákat, amelyeket Sukarnónak adtak át, hogy kiket kell kivégezni.

Szakmai etikai normák határozottabb lefektetése, szakmai szocializáció

Egyik interjúalany szerint megoldás lehetne köztisztviselői etikai kódexek bevezetése. Egy másik szerint kétszáz év erkölcsi oktatásával és tanítással talán lehetne jutni valamire. Véleménye szerint egyetlen dologgal lehet visszaszorítani Magyarországon a korrupciót: ha a nagyhatalmak megúnják, és politikai nyomást gyakorolnak az országra. Örült, amikor a kormányzat bejelentette a korrupcióellenes honlap elindítását, de skeptikus lett, amikor látta, hogy a beérkező esetek kései időpontban, hasonló nyelvezettel és szóhasználatlal vannak megírva.

Egy harmadik interjúalany a következő, saját szakterületéről vett példát hozza: az EU-csatlakozási tárgyalások nyomán Magyarországon is jogszabályban rögzítették az Európai Unióban alkalmazott ún. XY ipari transzparenciadirektívát. Ez nagyon jót tesz a korrupcióellenes küzdelemnek. A transzparenciadirektívát a XY-gyártók kezdeményezték, nem kormányzati szándék és akarat következménye. Az etikai szabályozás tehát előbb született meg, mint a jogi.

Tájékozottság növelése

Egyik interjúalanyunk szerint az is segít(het), ha az emberek ismerik a már meglévő jogukat. Vele történt meg, hogy 15 éves biztosítása lejártával a banktól nem kapott megfelelő magyarázattal ellátott szöveget az összeg növekedésének mikéntjéről. Ezt megreklamálta a PSZÁF-nál, s nyert is. Csakhogy 100 emberből 99 nem élne ezzel a lehetőséggel, mert nem is tud róla.

Alulfizettség problémájának enyhítése

Ha gyorsul a gazdasági növekedés, van már egy stabil megélhetési szintje a dolgozónak, a korrupcióra való hajlama akkor is csökken. „A tisztesség mértéke növekszik” -mondja egy interjúalanyunk.

Természetes folyamatok

Egy másik interjúalany úgy gondolja, hogy a korrupció csökkenhet különösebb külső beavatkozás nélkül is: bizonyos területeken végbemehet „természetes folyamatként”. Lásd: benzinkút példa: kínálat növekedése => verseny megindulása => korrupció csökkenése, visszaesése. Probléma: tendereztetési esetekben ez nem érdeke senkinek.

További felvetések

A versenyhivatalnak megvannak a jogi lehetőségei, hogy a vezérigazgatók naptárát bekéressék, onnan lehetne igazán az egyes ügyeket felgöngyöltíteni.

El kellene érni, hogy egyik fél se érezhesse a korrupcióban fedezhetőnek magát. „Gyanakodjunk, emellett pedig fel kellene egymáshoz készülni.”

„Teljes pénzügyi összeomlással, sokterápiával lehetne csökkenteni a korrupciót. Hogy ez ne így legyen, ezért dolgozunk.”

Semmit nem lehet tenni, mert ez egy „kulturális övezet” (politikai, közéleti stb. értelemben), így nem lehet segíteni ezen a helyzeten.

5. táblázat: A korrupció csökkentésére tett javaslatok összefoglaló táblázata

GYAKORI EMLÍTÉSEK
Eljárások egyszerűsítése, egyértelművé és átláthatóvá tétele, kiskapumentes törvényi szabályozás
Normaszegésre irányuló közösségi, médián keresztül megvalósuló és jogi szankciók
Szakmai etikai normák határozottabb lefektetése, szocializáció
Alulfizettség problémájának enyhítése
EGYEDI EMLÍTÉSEK
Tájékozottság növelése
Fedezhetőség ellehetetlenítése
Versenyhivatali eljárás
Sokkterápia
Természetes folyamatok
Semmit nem lehet tenni

A korrupció csökkentésének kezdeményezői és szereplői

Szinte minden interjúalany a kormányzati szintet, a politikusokat jelöli meg a korrupcióellenes harc elsődleges szereplőjeként, kezdeményezőjeként. Egy olyan vélemény hangzik el, amely szerint egyértelműen az önkormányzati szférában, a kisebb intézményeknél kellene ezt a folyamatot elkezdni és alulról felfelé haladni. Erre utaló konkrét interjúrészletek:

- „neki kell példát mutatni, mert a legtöbb embert érintő kapcsolódási pont nyilvánvalóan a politika”;
- „látványos kezdeményezések szükségesek a közhangulat befolyásolására”;
- „fejétől búzlik a hal”.

Azért akad két olyan interjúalany is, aki a politikusok mellett a korrupció csökkentésének jelentős szereplőjeként említi az üzleti élet képviselőit is. Egyikük szerint rendkívül fontos szerepe lehetne a kamaráknak – az üzleti élet azonban nem efelé halad. A magyar szereplők esetében ez magyarázható az alapvető „közgondolkodással”, a külföldi szereplők pedig nem gondolkodnak olyan hosszú távon. A tisztulási folyamathoz, az új viszonyok kialakulásához 30-40 év kell, addig is mindenféle „hibrid formák” kialakulása várható. A másik kérdezett meggyőződése, hogy a politika és a gazdaság egyszerre fog lépni a korrupció ellen. „A külföldi befektetőket egyre inkább elijeszti a korrupció magyarországi szintje.”

Sikeres nemzetközi példák a korrupció visszaszorítására

Interjúalanyaink több nemzetközi példát említenek. Ezeket mutatjuk be országonként.

Litvánia

Itt interjúalanyunk elmondása szerint a cégalapítás egyszerűsítése, az áfa-visszaigénylés gyorsítása és egyéb rendelkezések csökkentették a tipikusan korrupcióra hajlamosító helyzetek számát, és ezért

fontos üzeneteket hordoztak az üzleti élet számára. Fontos korrupcióellenes hatása lehet a jövedelmek emelkedésének is.

Spanyolország

Itt egy elhangzó vélemény szerint jelentős javulást sikerült elérni a Moncloa-paktummal.

Egyesült Államok

Kétféle vélemény hangzik el az egyesült államokbeli szabályozással kapcsolatban. Az egyik kimondottan jó példának ítéli a nagyon szigorú egyesült államokbeli törvénykezést. Ezt két interjúalany is említi. Egyikük szerint ez a külföldön működő amerikai érdekeltségű vállalatokra is kihat, pl. az ő munkájára is, amikor kormányzati emberekkel találkozik. Ez a magatartás a nyugat-európai cégekre nem jellemző, bár megjegyzi azt is, hogy a XY iparban tisztán nyugat-európai cégek nem nagyon vannak. A másik vélemény szerint nem igazán érezhető a szigorú amerikai törvénykezés pozitív hatása.

Délkelet-Ázsia

Egyik interjúalanyunk szerint a Délkelet-Ázsiában alkalmazott brutális eszközök (kivégzések, drákói törvények) nem vezetnek sokra. Egy másik tapasztalatai szerint azonban csak a szigorú számonkérés segíthet (lásd: Kína), ő az, aki a szigorúbb amerikai törvénykezés hatásaival sem találkozott.

Függelék – Az interjú vezérfonala

Üzleti korrupció Magyarországon

A Transparency International megbízásából végzett kutatás

I. Személyes blokk

(Az interjút készítőik bemutatkozása és a program rövid ismertetése után a kérdezettől teszünk fel néhány kérdést.)

1. Kérem, beszéljen röviden erről a cégről, ahol vagyunk! Mivel foglalkozik, hány fő dolgozik itt? Nettó árbevétel? (10 millió alatt, 50 millió alatt, 100 millió alatt, 500 millió alatt, felett) Mikor alakult? Exportál-e? Külföldi tulajdon aránya? Hogyan fejlődött az utóbbi 3-5 évben?

2. A kérdezett szakmai életútja röviden

Hol végzett? Kérem mondja meg, hogy vállalati emberként, vállalatvezetőként hol dolgozott eddig? Mióta van ennél a cégnél?

II. A korrupcióról általában

(A következő kérdésblokkban a korrupció problémájáról általában lesz szó: definíció, általános vélemények és nemzetközi összehasonlítás. A véleménykérdéseknél fontos lenne megtudni, hogy mi alapján alkotja meg véleményét? Mi alapján gondolja ezt?)

3. Ön szerint mit jelent a korrupció az üzleti életben? Milyen jelenségeket sorol a korrupció fogalma alá? (Ha megemlíti a politikai korrupciót is, akkor kérjük meg, hogy a későbbiekben erről ne beszéljen!)

4. Ön szerint mennyire elterjedt probléma ma Magyarországon a korrupció és megvesztegetés az üzleti életben?

a) Üzleti életben belül (vállalkozások között)

b) Vállalkozások-kormányzat között

5. Mi a súlya az Ön tapasztalatai szerint a korrupciónak a gazdasági bűncselekmények között Magyarországon?
6. Véleménye szerint a gazdasági élet mely területein tapasztalható korrupció Magyarországon?
7. Milyen negatív (pozitív?) hatásai vannak a korrupciónak Magyarországon?
- a) Üzleti életen belül (vállalkozások között)
 - b) Vállalkozások–kormányzat
 - c) Egyéb területen
8. Milyen tipikus helyzeteket tart Ön a korrupció és megvesztegetés melegágyának? Melyek azok a helyzetek, amelyek felszínre hozzák a korrupciót és a megvesztegetést?
- a) Üzleti életen belül
 - b) Vállalkozások–kormányzat
9. Kik a tipikus szereplői a korrupciós és megvesztegetési helyzeteknek Magyarországon? Kik kezdeményezik?
- a) Üzleti életen belül
 - b) Vállalkozások–kormányzat
10. Milyen tendenciákat érzékel a korrupciós esetekben, helyzetekben az utóbbi 5-10 évben Magyarországon?
11. Hogyan ítéli meg nemzetközi összehasonlításban a magyar helyzetet? (környező országok, posztszocialista országok, EU-tagországok, egyéb országok?)

III. Személyes tapasztalatok a korrupcióról

(definíció és általános vélemény és nemzetközi összehasonlítás)

12. Milyen korrupciós és megvesztegetési eseteket hallott a magyar üzleti életben? Kérem röviden ismertessen 5-6 esetet, ami eszébe jut! *(Ha nem tud válaszolni, mert több mint 5-6 esetet, akkor azokat, amelyek 2000 óta történhettek, történtek)*
13. Ismer-e korrupciós és megvesztegetési eseteket a magyar üzleti életben, amelyek nem kaptak sajtóvisszhangot? *(Barátok, ismerősök, üzlettársak tapasztalatai, elbeszélése alapján)*
- a) Üzleti életen belül
 - b) Vállalkozások-kormányzat viszonyában
- (Elmondaná ezeket név, időpont stb. nélkül?)*
14. Találkozott-e Ön közvetlenül a korrupcióval, korrupciós kínálattal, megvesztegetési kezdeményezéssel Magyarországon/külföldön? *(Elmesélné a 3-5 legjellemzőbbet név, időpont stb. nélkül?)*
15. Ön szerint hogyan lehet visszaszorítani a korrupciót Magyarországon? Kiknek/milyen szereplőknek lenne ez feladata? *(Kormányzat, állami hivatalok, szabály(törvény)alkotók, rendőrség, sajtó stb.)*
16. Találkozott-e sikeres korrupcióellenes intézkedésekkel Magyarországon/külföldön? Melyek voltak ezek? Mesélne röviden ezekről? Kérem ismertesse röviden ezeket!

Köszönjük a beszélgetést!

(Fel kell írni, hogy hány percig tartott ténylegesen a beszélgetés, ki (kik) voltak jelen, milyen irodában történt a beszélgetés, milyen volt a hangulata, és ez hogyan változott a beszélgetés során)

CSERPES TÜNDE – SZÁNTÓ ZOLTÁN – TÓTH ISTVÁN JÁNOS:

**Korrupciógyanús esetek a médiában
Tartalomelemzés és a korrupció típusai**

Bevezetés

Bár a korrupciót nem lehet közvetlenül mérni, a sajtóban megjelenő korrupciógyanús esetek vizsgálatának több haszna is lehet. Ugyanakkor nem feledkezhünk el arról, hogy magas arányban nem derülnek ki a korrupciós esetek – vagyis a sajtóba kerülő korrupciós hírek a jelenség apró szilánkjai csupán.

Jelen tanulmányban az újságok internetes archívumainak kiaknázásával a médiába került korrupciós esetek összegyűjtésével teszünk kísérletet a korrupciós helyzetek felmérésére. Ezzel a módszerrel bár a korrupció abszolút nagyságát nem határozhatjuk meg, de mértékére becsléseket tehetünk, s az egyes szektorok összehasonlítására is lehetőségünk nyílik. Olyan mélyfúrás jellegű vizsgálat ez, amelynek célja, hogy a tranzakciók felmérésével és a korrupcióveszélyes szituációk elemzésével világítsuk meg a főbb problémákat.

A kutatás során a korrupciós jelenségek médiareprezentációját vizsgáltuk tartalomelemzés eszközeivel. A korrupciós vagy korrupciógyanús esetek megjelenése a médiában három területen segítheti a magyarországi korrupció megértését. *a)* Egyrészt fényt vet arra, hogy a sajtó milyen rendszerességgel és milyen módon foglalkozik az ilyen jelenségekkel. *b)* Másrészt az egyes esetekhez kapcsolódó médiainformációkból következtethetünk a korrupciós esetek fontos jellemzőire, és e jellemzők alapján osztályozhatjuk a feltárt eseteket. *c)* Harmadrészt a médiareprezentáció módot ad az egyes korrupciós típusok tényleges megoszlásának fontos mozzanataira, és kiindulópontul szolgálhat a tényleges megoszlás későbbi becsléséhez.

Tudjuk, hogy a napvilágra került esetek megoszlását két tényező mozgatja: 1. azon sajtótermékek szemlélete (a ténylegesen előforduló ügyek közötti szelekció), amelyek a korrupciós ügyeket napvilágra hozzák; 2. és a korrupció egyes típusainak tényleges megoszlása, ahogy a korrupciós jelenségek egy adott országban – esetünkben Magyarországon – előfordulnak, lezajlanak.

A két tényezőt jelenleg nem tudjuk elválasztani egymástól. Ezért a médiaelemzés során kapott adatokból csak közvetve következtethetünk a korrupció tényleges megoszlásáról. Bizonyos korrupciós helyzetek arányának kiugróan magas aránya mutathat arra, hogy ezek a típusok nem ritkák, ténylegesen sem elvétele következnék be a korrupciós esetek között.

A korrupció fogalma és típusai

A korrupció fogalmának jelentését több szempontból is meghatározhatjuk. Megalkothatjuk – követve a klasszikus politikafilozófia (Machiavelli, Montesquieu, Rousseau) hagyományait – a korrupció normatív definícióját. Ebből a nézőpontból „... a korrupció a hatalommal való visszaéléssel, annak erkölcsi megromlásával azonos.” (Gulyás 2004: 18). Másképpen: „Politikai korrupcióról akkor beszélünk, ... ha a hatalom erkölcsileg kiürül, neutralizálódik, öncélúvá és magánérdekek eszközévé válik. A korrump tranzakciókkal potenciálisan együtt járó jogsértés, közérdeksértés és a közvélemény félrevezetése és/ vagy manipulálása a hatalommal való visszaélés különböző aspektusainak tekinthetők, tulajdonképpen az egyenlőség- és igazságosságelv megsértésének konkrét megnyilvánulási formái.” (Gulyás 2004: 19). A normatív definíció a maga filozófiai elvontságában orientálja a korrupcióról folytatott gondolkodást, de közvetlenül kevésbé használható a jelenség empirikus kutatása során. Ehhez ugyanis a fogalom konkrétabb szaktudományos meghatározására van szükség.

Ismeretes a korrupció fogalmának jogon alapuló, közérdek alapú és közvélemény alapú meghatározása. Ezek azonban többféle ellentmondással terhesek. A jogi definíció – látszólagos világossága és operacionalizálhatósága ellenére – nem egyértelmű: egyszerre túl szűk és túl tág. Ugyanis nem

minden törvénytelen cselekmény korrumpál, s nem minden korrumpál törvénytelen. A közérdek alapú fogalom-meghatározás gyengéje, hogy nehezen tudjuk pontosan megalkotni a közérdek definícióját, a különböző meghatározások pedig paradoxonokhoz vezethetnek. A közvéleményen alapuló definíció szintén bizonytalanságot rejt magában: az elit és az emberek vélekedése ugyanis lényegesen különbözhet egymástól konkrét korrupciós esetek megítélésében. Mindezek fényében viszonylagos egyértelműséget és fogalmi konzisztenciát akkor nyerhetünk, ha a korrupció általános definíciójának megalkotása helyett megpróbáljuk a fogalom eltérő jelentésárnyalatait elválasztani egymástól. Másképpen: kísérletet teszünk a sokértelmű, pontatlan és homályos terminus jelentésének elemzésére, explikációjára.

A korrupció típusainak kifejtése során a legegyszerűbb – azaz kétszereplős (avagy diadikus) – korrupciós-tranzakciók legáltalánosabb elemeiből indulunk ki. Ebben a megközelítésben a korrupciót egy kétszereplős, sajátos cserefolyamatként értelmezzük, s a korrupciós tranzakciók alábbi négy alapelemét vesszük számításba (Gulyás 2004):

1. korrumpáló (a korrupciós ajánlat kezdeményezője)
2. korrumpált (a korrupciós ajánlat elfogadója)
3. megvesztegetési díj (amit a korrumpáló felajánl)
4. előny (amit a korrumpált elfogad)

A fenti szempontok alapján lehetőségünk nyílik a korrupció általános jelenségének több – mindegyik előtt kutatásunk szempontjából – fontos típusát megkülönböztetni egymástól.

Típusok a szereplők alapján

A) A szereplők lehetnek egyének (E), csoportok (Cs) vagy intézmények (I)

Korrumpált	Korrumpáló		
	E	Cs	I
E	Egyének közötti	Cs-től egyén felé	I-től egyén felé
Cs	E-től Cs felé	Csoportok közötti	I-től Cs felé
I	E-től I felé	Cs-től I felé	Intézmények közötti

Elvileg lehetséges típusok:

1. egyén korrumpál egyént
2. egyén korrumpál csoportot
3. egyén korrumpál intézményt
4. csoport korrumpál egyént
5. csoport korrumpál csoportot
6. csoport korrumpál intézményt
7. intézmény korrumpál egyént
8. intézmény korrumpál csoportot
9. intézmény korrumpál intézményt

B) A szereplők tartozhatnak az üzleti szférához (Ü) vagy a(z ön)kormányzati szférához (ÖK/K)

Korrumpált	Korrumpáló	
	Ü	ÖK/K
Ü	Ü → Ü	ÖK/K → Ü
ÖK/K	Ü → ÖK/K	ÖK/K → ÖK/K

Elvileg lehetséges típusok:

1. üzleti szféra szereplője korrumpálja az üzleti szféra szereplőjét
2. üzleti szféra szereplője korrumpálja a(z ön)kormányzati szféra szereplőjét
3. (ön)kormányzati szféra szereplője korrumpálja az üzleti szféra szereplőjét
4. (ön)kormányzati szféra szereplője korrumpálja az (Ön)kormányzati szféra szereplőjét

C) A szereplők társadalmi státusa lehet alacsony (AS) vagy magas (MS)

Korrumpált	Korrumpáló	
	AS	MS
AS	Alacsony szintű K	$M \rightarrow A$
MS	$A \rightarrow M$	Magas szintű K

Elvileg lehetséges típusok:

1. alacsony társadalmi státusú korrumpál alacsony társadalmi státusút
2. alacsony társadalmi státusú korrumpál magas társadalmi státusút
3. magas társadalmi státusú korrumpál alacsony társadalmi státusút
4. magas társadalmi státusú korrumpál magas társadalmi státusút

Típusok a megvesztegetési díj és az előny alapján

D) A megvesztegetési díj és az előny lehet anyagi (A) vagy nem anyagi (NA) jellegű

Anyagi: pénz, áru, fizetésemelés, prémium stb. *Nem anyagi:* szolgáltatás, engedélyek, kedvezmények, pozíciók, állások, kinevezések, magatartásformák, lojalitás, szavazat stb.

Előny	Megvesztegetési díj	
	A	NA
A	Tisztán anyagi	NA-ért A
NA	A-ért NA	Tisztán nem anyagi

Elvileg lehetséges típusok:

1. anyagi megvesztegetési díjért anyagi előny
2. anyagi megvesztegetési díjért nem anyagi előny
3. nem anyagi megvesztegetési díjért anyagi előny
4. nem anyagi megvesztegetési díjért nem anyagi előny

Típusok földrajzi szempontok alapján

F) A korrumpáló és a korrumpált egyaránt lehet hazai (H) és külföldi (K)

Korrumpált	Korrumpáló	
	H	K
H	$H \rightarrow H$	$K \rightarrow H$
K	$H \rightarrow K$	$K \rightarrow K$

Elvileg lehetséges típusok:

1. hazai korrumpál hazait
2. hazai korrumpál külföldit

3. külföldi korrumpál hazait
4. külföldi korrumpál külföldit

G) A színhely szerint a korrupciós szituációk lehetnek:

1. budapestiek
2. városiak
3. községiek

Típusok egyéb szempontok alapján

H) Rendszerességük alapján a korrupciós tranzakciók lehetnek:

1. anarchikusak (kiszámíthatatlanok),
2. epizodikusak (véletlenszerűek),
3. szisztematikusak (rendszeresek, kiszámíthatóak, kváziintézményesültek),
4. ciklikusak (periodikusan változóak)

I) Összetettségük alapján a korrupciós tranzakciók lehetnek:

1. egyszerű, kétszereplős
2. láncba szerveződő, többszereplős

J) A tranzakciót kezdeményező alapján a korrupciós tranzakciók lehetnek:

1. amikor egyértelműen a keresleti oldal (a kliens),
2. amikor egyértelműen a kínálati oldal (a megbízott) kezdeményez, vagy
3. amikor a kezdeményezőt nem lehet egyértelműen azonosítani.

A fent részletezett szempontok alapján a korrupciós tranzakciók számtalan altípusát tudjuk elhatárolni egymástól. Ezeknek a különböző formáknak a hasznosítására a tartalomelemzés során térünk ki, amikor is a fenti típusok alapján változókat képezünk, s ezek alapján kódoljuk a médiában megjelent korrupciógyanús eseteket.

Fogalmi-elméleti fejtegetéseink végén utalunk arra, hogy elemzéseink kiindulópontjaként a korrupciós helyzetek elemzésekor a modern politikai gazdaságtan és gazdaságszociológia megbízó-megbízott-kliens (*principal-agent-client*) modelljét fogadjuk el.²⁴ A modell a racionális döntések elméletén nyugszik: szereplői mérlegelik cselekvési lehetőségeik várható hasznát és költségét, s azt az alternatívát választják, amelyik a legnagyobb tiszta haszonnal kecsegtet. A megbízó (például egy adóhivatal vezető tisztviselője) alkalmazásában álló megbízott (például egy adóellenőr) kapcsolatba kerül a klienssel (például egy adófizetővel). A megbízott – a modell szerint – akkor válik korrupttá, ha a korrupcióból származó tiszta haszna várhatóan meghaladja azt a hasznot, amelyet akkor élvez, ha tisztességes marad. A kliens – a modell szerint – akkor próbálkozik megvesztegetéssel, ha az abból származó tiszta haszna várhatóan meghaladja azt a hasznot, amelyet akkor élvez, ha nem korrumpál. A korrupst megbízott – miközben személyes előnyökre tesz szert – költségeket ró a megbízóra, mivel tevékenysége negatív külső gazdasági hatásokkal jár, amelyek csökkentése időt és erőforrásokat emészt fel. A megbízó célja az, hogy a megbízottat optimális mértékű produktív és optimális mértékű improduktív – azaz korrupst – tevékenység elvégzésére ösztönözze. A megbízó alapvető problémája abból az információs aszimmetriából fakad, amely kettőjük kapcsolatának inherens jellemzője.

²⁴ Részletesebben lásd: Szántó (1997).

A minta és a módszer

A kutatás során nyolc internetes hírportál, illetve nyomtatott újság internetes változatának felmérését végeztük el 2006. január 1. és 2007. december 31. közötti időszakra vonatkozóan.

A megfigyelt internetes orgánumok az alábbiak voltak:

- Magyar Nemzet
- Figyelő és FN
- Index
- Népszabadság
- Origo
- HVG
- Világgazdaság
- Heti Válasz

Az interneten elérhető forrásokban megjelenő cikkek közül a korrupciógyanús eseteket tartalmazókat kerestük ki, gyűjtöttük össze és elemeztük. A cikkek tartalmát áttekintve az alábbi szavakra (karakter-sorozatokra) kerestünk rá: „korrup*” , „korrupció*” , „csúszópénz*” , „kenőpénz*” , „veszteget*” , „pénzmos*”.

Kizárólag a Magyarország területén felbukkanó korrupciós eseteket gyűjtöttük, így például nem került adatbázisunkba a Szlovákiában dolgozó magyar hivatalnok korrupciós esete, viszont foglalkoztunk a Budapesten dolgozó izraeli nagykövetet ért korrupciós váddal. Az így megtalált cikkeket oly módon dolgoztuk fel, hogy feljegyeztük a cikkekben leírt esetek fontosabb jellemzőit, szereplőit. Ha több cikk is foglalkozott ugyanazzal a korrupciógyanús esettel, akkor e cikkek mindegyikét ugyanahhoz az esethez soroltuk. A cikkekhez fűzött olvasói kommentárokat is figyeltük, és a konkrét esetekre vonatkozó információkat innen is beépítettük az adatbázisba.

A korrupció témája a vizsgált időszakban folyamatosan a közbeszéd tárgyát képezte. Az adatbázisba összesen 737 cikk került be, amelyek valamely konkrét korrupció(gyanús) ügyről tudósítanak. Fontos hangsúlyozni, hogy ezek nem lezárt ügyek, minden olyan esetet felvettünk, ahol a sajtó korrupciós cselekményről beszélt – a cselekmény törvényellenességét kimondó bírósági döntés nélkül is. A feldolgozott cikkek összesen 176 különböző esetet határoltak körül.

Az esetek és a cikkek megoszlását a 1. táblázat tartalmazza.

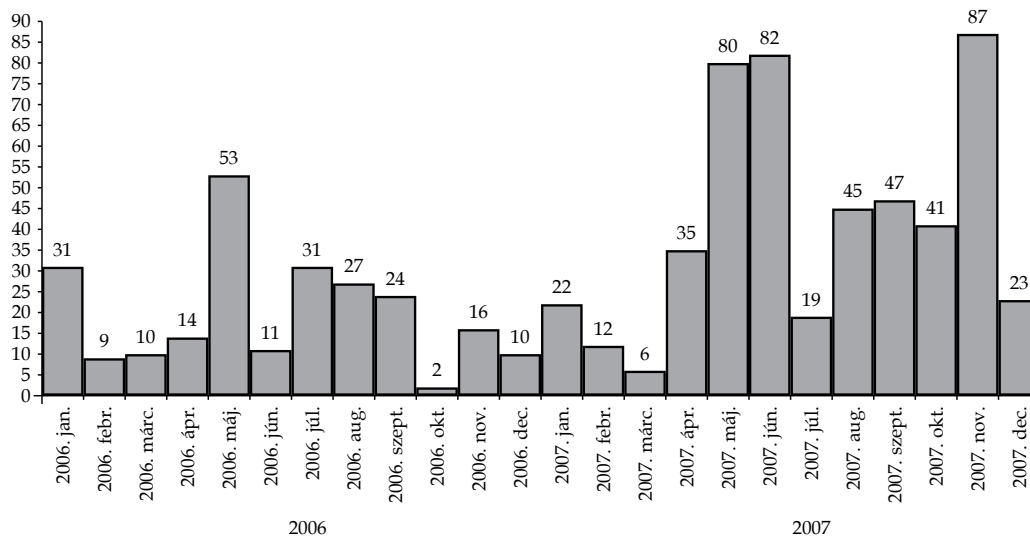
1. táblázat: Elemzett cikkek és esetek megoszlása a cikkek forrása szerint

	Megjelenő esetek száma (2006–2007)	Korrupcióval kapcsolatos cikkek száma (2006–2007)
Magyar Nemzet	75	150
Figyelő és FN	64	117
Index	63	103
Népszabadság	52	109
Origo	42	84
HVG	39	74
Világgazdaság	32	74
Heti Válasz	16	26
Összesen	-	737

Megjegyzés: Egy konkrét eset több internetes forrásban is megjelenhetett egyszerre.

A két év során a korrupcióval foglalkozó cikkek száma – havi bontásban – némileg nőtt (lásd az 1. ábrát).

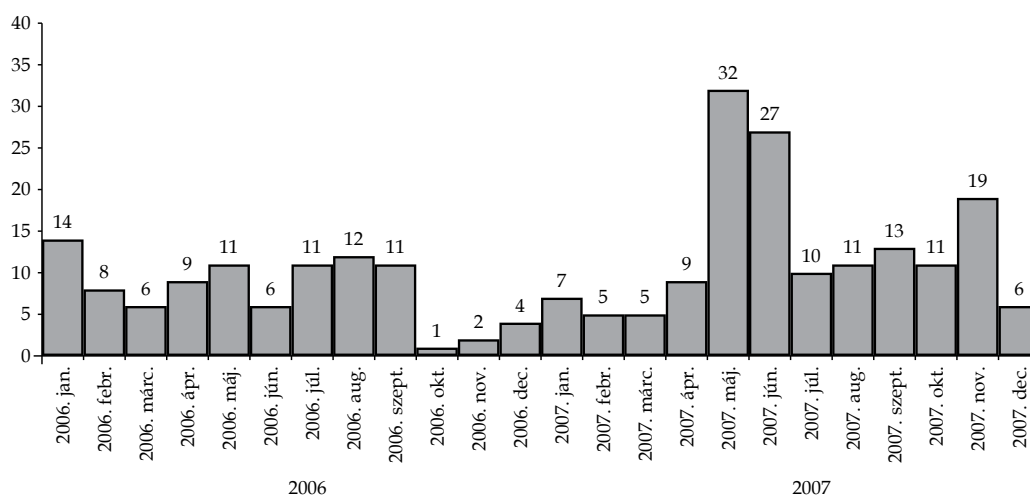
1. ábra: Az elemzett cikkek számának alakulása havonta, 2006–2007 (N = 737)

Forrás: BCE Korrupciókutató-központ.

Az azonosított és elemzett esetek megoszlása már kiegyenlítettebb (lásd a 2. ábrát)

2. ábra: A korrupció gyanúját felvető esetek száma havi bontásban, 2006–2007

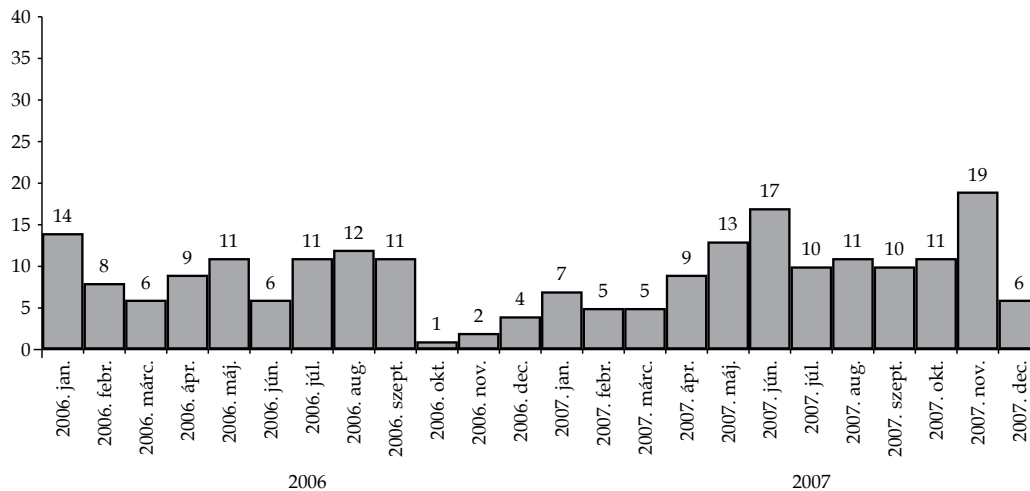
Megjegyzés: ugyanaz az eset több hónapban is megjelenhetett.

Forrás: BCE Korrupciókutató-központ.

A 2. ábrán látható értékeket finomíthatjuk annak ismeretében, hogy a 2007. májusi, júniusi és szeptemberi értékek magas száma részben a Figyelő tematikus cikkeinek köszönhető, amelyben összefoglalták a rendszerváltás óta „elhíresült” eseteket. Az ily módon, aktualitás nélkül tárgyalt eseteket a 3. ábrán nem tüntettük fel. Ugyancsak nem ábrázoltuk ott a kommentekben megjelent eseteket. Kommentekből szerzett korrupciós esetekkel csak 2007 májusában találkoztunk, ott is a rendőrség körül keletkezett elégedetlenség kapcsán. Összesen így 16 kommentből felvett esetet és 16 csak említés szintjén tárgyalt ügyet vettünk ki az ábrázoltak közül. A finomított adatokat mutató 3. ábrán a korrupciós esetek egyenletesebb havi eloszlást mutatnak a vizsgált időszakban. A két évet összehasonlítva 95 korrupciós

eset jut 2006-ra, míg 127 eset 2007-re. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy egyes eseteket – amennyiben több hónapban is a sajtó foglalkozott velük – többször is ábrázoltunk. Az összesen feldolgozott 182 esetből 76 esett 2006-ra, 106 pedig 2007-re, míg 6 eset mindkét évben említésre került.

3. ábra: A korrupció gyanúját felvető esetek száma havi bontásban a korábbi esetekre való utalás nélkül, 2006–2007

Megjegyzés: ugyanaz az eset több hónapban is megjelenhetett

Forrás: BCE Korrupciókutató-központ

Az egyes esetek rögzítését követően a kutatás során kialakított (a tanulmány elején leírt) korrupciós tipológia szerint kódoltuk különböző változóba (lásd a Függelék 1. részét). Az egyes változók az elemzett korrupciós esetek különböző vetületeinek jellemzőit tartalmazzák. Az egyes eseteknek a változónkénti besorolását (kódolását) a kutatócsoport tagjai közösen végezték. Minden esetet pontosan ismerte az, aki olvasta, és róla a fontosabb jellemzőket tartalmazó összefoglaló bekezdést írta. Elolvastuk ezt az eset-összefoglalást, és közösen döntöttünk az egyes eseteknek a kialakított változóba való besorolásáról. A kódolt jellemzőket így egy statisztikai adatbázisba foglaltuk össze, amelynek minden sora egy-egy esetet tartalmazott, és minden oszlopa egy-egy általunk képzett változót. (Az elemzett esetek változók szerinti megoszlását a Függelék 2. részében közöljük.) Ezt az adatbázist elemeztük később matematikai-statisztikai eszközökkel. A következőkben az elemzés eredményeit ismertetjük.

A 176 esetből 107 esetben végeztük el a korrupció egyes jellemzői szerinti kódolást. 18 esetet azért nem kódoltunk, mert vagy 2006 előtt történt eset felelevenítése volt a cikk, vagy csak visszatalálást tartalmazott a korábbi korrupciógyanús esetre. A nem kódolt esetek másik csoportjában (41 esetben) ugyan a megadott szavak, amelyekre rákerestünk, szerepeltek a cikkben, de az eset behatóbb vizsgálata során kiderült, hogy ezeknél nem korrupcióról, hanem befolyással, hatalommal való visszaélés-gyanús, etikailag kétséges ügyekről van szó. (Egy rendőrségi vezető barátnőjének jutalmat ad; egy miniszter vitorláspartnerre nagy állami megrendeléshez jut stb.). A korrupciógyanús esetek harmadik csoportját (10 esetet) meg azért hagytuk ki az elemzésből, mert nagyon bonyolult struktúrát képviseltek, amelyeket ebből kifolyóan vagy az ismertető cikkek sem tudtak még megközelítően sem feltárni, vagy kódolásuk nem volt elvégezhető egyértelműen. (Például ilyen volt a Kulcsár Attila-féle brókerbotrány; a Grippen vadászgépek beszerzésének esete; vagy az „Egymásért Egy-Másért Kiemelkedően Közhasznú Nemzetközi Alapítvány” esete is).

Az itt közölt eredmények a 107 lekódolt eset elemzésén alapulnak. A kódolt esetek közül 41-et 2006-ban, 65-öt 2007-ben említettek az elemzett médiák, egy esetről meg mindkét évben volt szó.

Eredmények

A cikkek információtartalma

Az első megfigyelés közvetlenül nem elemzésünk témájára, hanem az elemzett cikkek információtartalmára vonatkozik. Leírjuk mégis, mert fontos lehet a korrupció elleni lépések sorában.

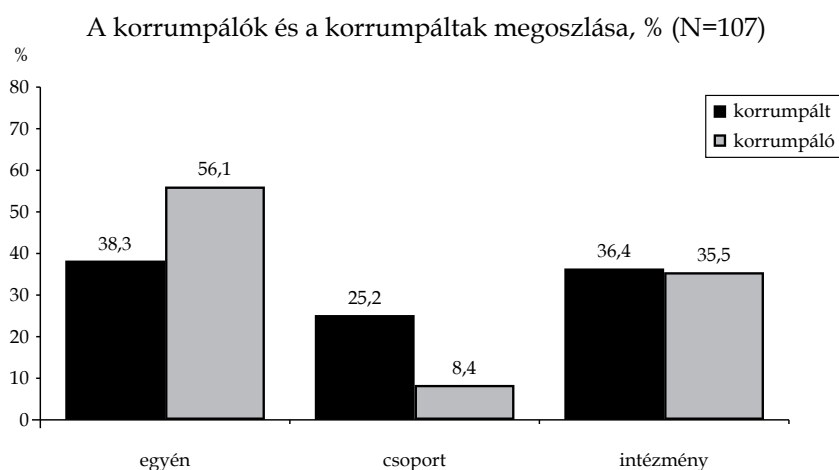
Az újságírók előtt triviális követelmény egy hír vagy tudósítás megírásakor az, hogy az írásnak az adott esemény néhány fontos jellemzőjére vonatkozóan információval kell szolgálni („Ki? Mikor? Hol? Mit? Hogyan? Miért?”). Ennek fényében érdekes, hogy az elemzett cikkek mennyire pontatlanok a korrupciós jelenségek leírásakor. A korrupciós eseteket ismertető cikkek több lényeges momentumot hagynak homályban, illetve ezen információk hiányát nem teszik nyilvánvalóvá.

A korrupcióval foglalkozó irodalomban a korrupció elleni fellépés egyik fontos intézményeként határozzák meg a független sajtót (Rose-Ackerman, 1978). Ezt a szerepét azonban csak akkor tudja betölteni, ha a korrupciógyanús esetek ismertetésekor, feltárásakor is szem előtt tart bizonyos általános érvényes követelményeket: világos kérdéseket tesz fel, ezekre keresi a választ, és megpróbál az adott esemény minden fontos mozzanatáról információt szerezni. Ha pedig ez nem sikerül, akkor nyíltan felhívja a figyelmet a homályban maradt mozzanatok létre.

A szereplők jellemzése

A elemzett 107 esetből több mint az esetek egy harmadában a korrumpáló vagy a korrumpált is egy intézmény (vállalat, vagy állami intézmény) képviselője volt (lásd a 4. ábrát). Egyénhez soroltuk a szereplőket, ha magánemberként vettek részt a korrupciós tranzakcióban, csoportokhoz, ha több magánemberről, illetve közszférában dolgozóról volt szó, akik együttműködve vettek részt a tranzakciókban (például azok az autópálya-rendőrök, akik összejátszva kértek korrupciós jutalékot a szabálysértő autósoktól a büntetés elkerüléséért).

4. ábra: A korrupció gyanúját felvető esetek megoszlása a korrumpáltak és a korrumpálók típusa szerint, 2006–2007 (százalék)

Forrás: BCE Korrupciókutató-központ

A feltárt esetek között mindössze háromszor fordult elő, amikor a korrumpált az üzleti szférához tartozott (ezekben az esetekben a korrumpáló egyén volt). A többi esetben a korrumpált vagy a kormányzat, vagy más állami intézmény képviselője, alkalmazottja volt, a korrumpáló pedig vagy az üzleti szféra képviselője vagy magánember.

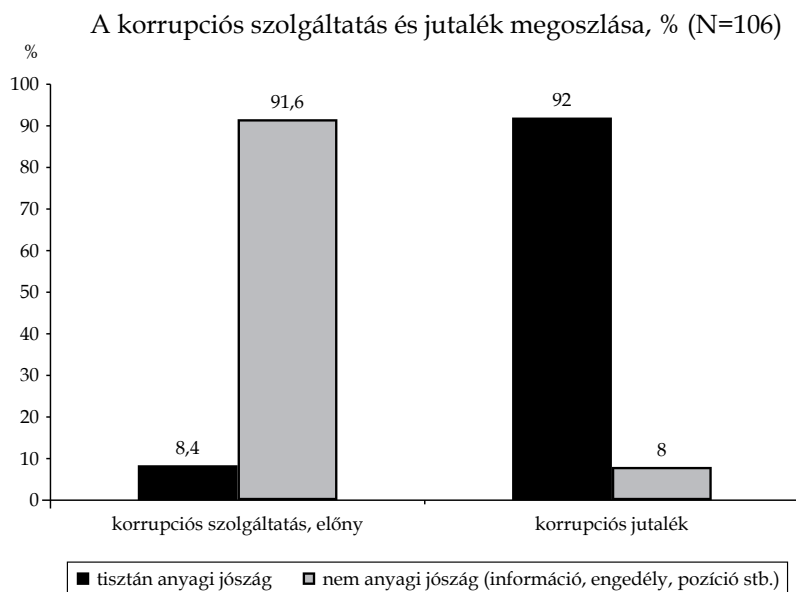
A korrupció szereplőinek többsége magas társadalmi státusú (vezető beosztású), a korrumpáltak között 57 százalék, a korrumpáltak között 74 százalék. A korrumpáló és a korrumpált társadalmi státusa között rendkívül szoros összefüggést figyelhetünk meg (ϕ : 0,697, $p < 0,000$, $N = 72$)

Az eredeti lakóhelyük szerint a korrupció szereplői az esetek többségében, illetve közel felében budapestiek voltak (a korrumpáltak körében 54 százalék, a korrumpálóknál 46 százalék). Érdekes eredmény, hogy a korrumpáltak között nem ritkák a külföldi illetőségűek (11 esetben, ami az esetek 15 százaléka). A két szereplő lakóhelye között erős asszociációt figyelhetünk meg (Cramer-féle V : 0,738, $p < 0,000$, $N = 69$), ami a két fél közötti személyes kapcsolati hálók szorosságára utal.

A korrupciós szituációk jellemzése

A korrupciós tranzakciók jellemzői között megfigyeltük, hogy mi volt a tranzakció során nyújtott előny, szolgáltatás, és mi volt a jutalék. Mindkét esetben megkülönböztettünk anyagi és nem anyagi jószágokat. A megfigyelt korrupciós tranzakciók túlnyomó részénél triviális módon a korrupció során nyújtott szolgáltatás nem anyagi jellegű előny volt, míg az ezért kapott jutalék a legtöbb esetben pénz volt (lásd a 5. ábrát).

5. ábra: A korrupció gyanúját felvető esetek megoszlása az előny és a jutalék típusa szerint, 2006–2007 (százalék)

Forrás: BCE Korrupciókutató-központ

Az elemzett tranzakciók közel háromnegyed részében (75 esetben) be lehetett azonosítani a korrupciós tranzakció helyét is. E szerint a korrupciógyanús esetek többsége Budapesthez köthető (56 százalék), a többi pedig vidéki városokban zajlott le (32 százalék), és mindössze 12 százalék zajlott községekben vagy azokon kívül. Mivel alapvetően országos sajtót figyeltünk meg, ezen az eredményen nincs mit csodálkozni, de felvetheti annak a feltételezésnek az indokoltságát is, hogy a korrupció alapvetően városi jelenség.

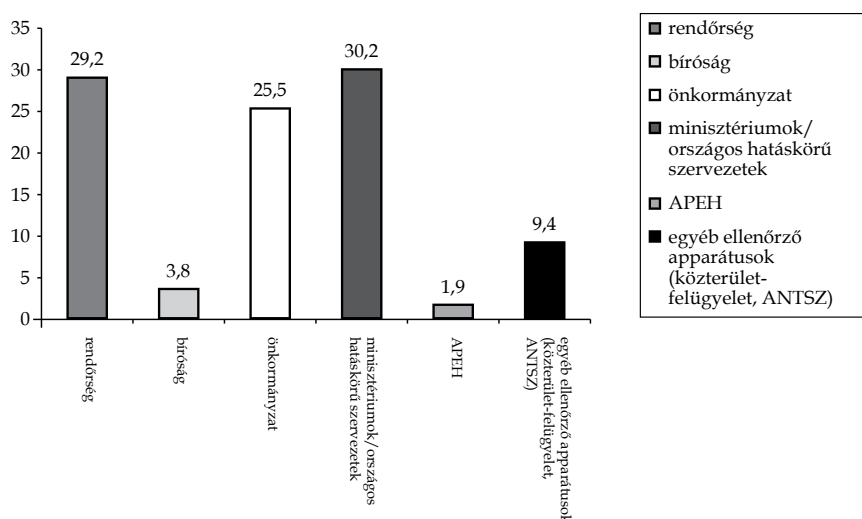
Lényeges szempont a korrupciós esetek osztályozásánál, hogy milyen intézményekkel hozható kapcsolatba a feltételezett korrupciós tranzakció. Az esetek szinte mindegyikében csak egy ilyen kormányzati vagy állami intézmény létét tapasztalhattuk. Az esetek közel felében valamilyen minisztérium vagy országos hatáskörű szerv volt az egyik érintett fél – a korrumpált ezekben az intézményekben dolgozott az esetek túlnyomó többségében. A másik jellegzetes érintett intézmény a rendőrség volt (lásd az 6. ábrát), és feltehetően a bíróságok sem mentesek a korrupciótól. Ezek szerint különös firtora a magyarországi helyzetnek, hogy a feltárt korrupciógyanús esetek egyharmada azokhoz a

szervezetekhez kötődik, amelyeknek hivatalból üldözni kellene az ilyen eseteket. A rendőrség és a bíróságok korrupciós aktivitása ezek szerint külön figyelmet érdemel egy jövőbeni kutatási koncepció kidolgozása során.

A korrupciós esetek újabb fontos mozzanata, hogy milyen ügyekkel/hivatali lépésekkel kapcsolatban jönnek létre, valamint milyen ügyek elintézése hívja életre a korrupciót. A 2006–2007-ben napvilágra került esetek túlnyomó része ellenőrzésekhez kötődő korrupció (42 százalék), de magas az engedélyek megszerzéséhez és a közbeszerzésekhez kapcsolódó korrupciós esetek aránya is (16–16 százalék) (lásd a 7. ábrát). Azt gondoljuk, hogy ezek a korrupció különböző típusait jelenítik meg, és így minden típusba sorolt korrupciós aktivitás csökkentéséhez testre szabott politika szükséges. Ezek kialakítása, illetve az egyes típusok pontosabb elkülönítése és jellemzése pedig további elemzést kíván.

6. ábra: A korrupció gyanúját felvető esetek megoszlása a kapcsolódó intézmények szerint, 2006–2007. százalék

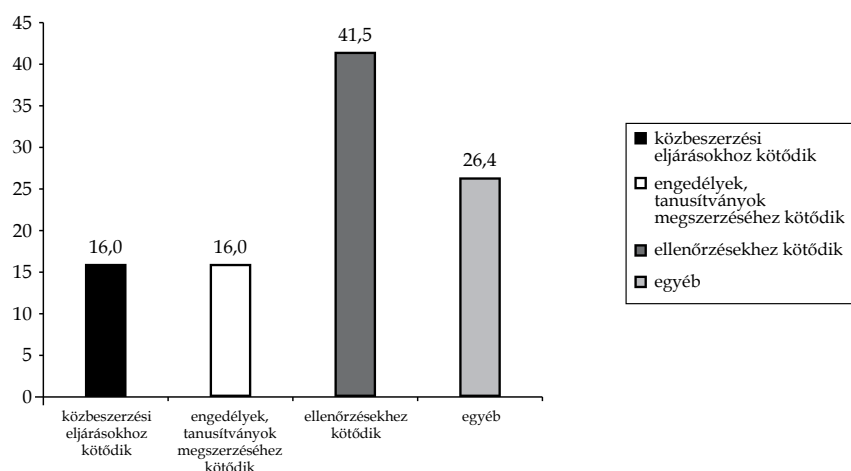
A korrupciós esetek megoszlása a kapcsolódó intézmények szerint, % (N=105)

Forrás: BCE Korrupciókutató-központ

7. ábra: A korrupció gyanúját felvető esetek megoszlása aszerint, hogy milyen ügyekhez kötődnek, 2006–2007. százalék

A korrupciós esetek megoszlása a kapcsolódó ügyek szerint, % (N=105)

Forrás: BCE Korrupciókutató-központ

Utoljára hagytuk az egyik legfontosabb szempontot, a magyarországi korrupció helyzetét jellemző kardinális kérdést. Vajon a korrupciós jelenségeket ma Magyarországon kétszereplős tranzakciók aggregátumaként foghatjuk-e fel, vagy intézményesült folyamatként, amely többszereplős és bonyolult cserekapcsolatokon és intézményeken keresztül érvényesül? Ez az egyik legizgalmasabb – sajnálatos, hogy ezt fel kell most a jelen helyzetben tenni – és a magyar társadalom gazdasági és intézményi fejlődése szempontjából legnagyobb hatású kérdés, ami a korrupció kapcsán felteendő.

A jelen kutatás eredményei inkább a további, ilyen irányú megalapozott gazdaságszociológiai és közgazdasági kutatások létjogosultságára és fontosságára hívják fel a figyelmet, de a szűk időhorizont mellett is némi adalékul szolgálnak e kérdés megválaszolásához.

Az eredmények szerint a feldolgozott 107 esetből egy kivételével minden esetben meg lehetett állapítani, hogy egyszerű, kétszereplős tranzakcióról van-e szó, amelynek során „egy adásvétel” zajlik le, vagy többszereplős, láncba szerveződő tranzakció-sorozatról. Az eredmények szerint az előbbi csoportba tartozik a feldolgozott esetek 62 százaléka, az utóbbiba pedig 38 százaléka.

Tudatában vagyunk annak, hogy itt a forrásul szolgáló média szelekciós mechanizmusait nem tudjuk kontrollálni, de ezek az eredmények inkább arra vallanak, hogy a korrupció jelensége intézményesült formájában nem elhanyagolható súllyal van jelen a mai magyar gazdasági életben. Fontos szerepet kap a megrendelésekben, az erőforrás-elosztásban és a szabályozásban, illetve a hátrányos gazdasági következményeknek egyes üzleti szereplők számára való semlegesítésében.

Függelék

A tartalomelemzés során képzett változók

A korrupciós tipológiából következő, kódolandó változókat hozzuk létre és kódoljuk az adatbázisba:

V1. Ki a korrumpált?

1. egyén
2. csoport
3. intézmény
9. nem megállapítható

V2. Ki a korrumpáló?

1. egyén
2. csoport
3. intézmény
9. nem megállapítható

V3. Korrumpált: üzlet vagy kormányzat?

1. üzleti szféra képviselője
2. kormányzati (önkormányzati) szféra képviselője
3. egyéb intézmény képviselője
- V3.1. és pedig.....(írd le!)
9. nem megállapítható

V4. Korrumpáló: üzlet vagy kormányzat?

1. üzleti szféra képviselője
2. kormányzati (önkormányzati) szféra képviselője
3. egyéb intézmény képviselője
 V4.1. éspedig.....(írd le!)
9. nem megállapítható

V5. A korrumpált társadalmi státusa

1. alacsony (nem vezető beosztású)
2. magas (közép, vagy felsővezető, vállalkozó)
9. nem megállapítható

V6. A korrumpáló társadalmi státusa

1. alacsony (nem vezető beosztású)
2. magas (közép, vagy felsővezető, vállalkozó)
9. nem megállapítható

V7. A korrupciós szolgáltatás (előny)

1. tisztán anyagi jószág
2. nem anyagi jószág (információ, engedély, pozíció stb.)
9. nem megállapítható

V8. A korrupciós jutalék (előny)

1. tisztán anyagi jószág
2. nem anyagi jószág (információ, engedély, pozíció stb.)
9. nem megállapítható

V9. A korrumpált székhelye/lakóhelye

1. külföld
2. budapesti
3. vidéki, keleti régió
4. vidéki, nyugati régió
9. nem megállapítható

V10. A korrumpáló székhelye/lakóhelye

1. külföld
2. budapesti
3. vidéki, keleti régió
4. vidéki, nyugati régió
9. nem megállapítható

V11. A korrupciós tranzakció helye (1)

1. Budapesten volt
2. városban
3. községben
9. nem megállapítható

V12. A korrupciós tranzakció helye (2)

1. Budapesten volt
2. városban
3. Községben
9. nem megállapítható

V13. Korrupció – kapcsolódó intézmény? (1)

1. rendőrség
2. bíróság
3. önkormányzat
4. minisztériumok/ országos hatáskörű szervezetek
5. adóhivatal (APEH)
6. egyéb ellenőrző apparátusok (közterület felügyelet, ANTSZ)

V14. Korrupció – kapcsolódó intézmény (2)

1. rendőrség
2. bíróság
3. önkormányzat
4. minisztériumok/ országos hatáskörű szervezetek
5. adóhivatal (APEH)
6. egyéb ellenőrző apparátusok (közterület felügyelet, ANTSZ)

V15. A korrupció – kapcsolódó tranzakció

1. közbeszerzési eljárásokhoz kötődik
2. engedélyek, tanúsítványok megszerzéséhez kötődik
3. ellenőrzéshez, az ellenőrzés hátrányos következményeinek semmissé tételéhez kötődik
4. egyéb....

V15.1. írd le röviden:

9. nem megállapítható

V16. A korrupció kezdeményezője

1. megbízott (korrumpált)
2. kliens (korrumpáló)
9. nem lehet megállapítani

V17. Korrupciós tranzakció(k) típusa

1. egyszerű (adás -vétel)/két szereplő
2. láncba szerveződő/ több szereplős tranzakció
9. nem lehet megállapítani

V18. Az eset napvilágra kerülésének elindítója

1. a korrumpált
2. a korrumpált munkatársa
3. a korrumpáló
4. a korrumpáló konkurensa
5. sajtó/ újságíró (oknyomozás)
6. egyéb,

V18.1. és pedig:.....

9. nem lehet megállapítani

A tartalomelemzés során elemzett esetek megoszlása a képzett változók szerint

F1. Táblázat: Ki a korrumpált? (v1)

	%	Esetszám (N)
1 - egyén	38,3	41
2 - csoport	25,2	27
3 - intézmény	36,2	39
Összesen	100,0	107

F2. Ki a korrumpáló? (v2)

	%	Esetszám (N)
1 - egyén	56,1	60
2 - csoport	7,5	8
3 - intézmény	35,5	38
9 - nem megállapítható	0,9	1
Összesen	100,0	107

F3. Korrumpált: üzlet *vagy* kormányzat? (v3)

	%	Esetszám (N)
1 - üzleti szféra képviselője	2,8	3
2 - kormányzati (önkormányzati) szféra képviselője	55,1	59
3 - egyéb intézmény képviselője	42,1	45
Összesen	100,0	107

F4. Korrumpált: *egyéb* intézmény képviselője (v3.1)

	Esetszám (N)
a korrumpáló azt hitte államtitkárt veszteget meg	1
bíróságok	1
egyének	1
egyetemek	2
elmeorvosi szakértő	1
hajózási felügyelet	1
hatalmon lévő politikai párt képviselője	1
határőrség	1
kórház	3
Köztársasági Őrezred	1
Közterület Felügyelet	1
párt	1
rendőrség	26
tűzoltóság	1
VPOP	1
Nincs adat	1
Összesen	44

F5. Korrumpáló: üzlet vagy kormányzat? (v4)

	Érvényes %	Esetszám (N)
1 – üzleti szféra képviselője	59,8	64
2 – kormányzati (önkormányzati) szféra képviselője	1,9	2
3 – egyéb intézmény képviselője	35,5	38
9 – <i>nem megállapítható</i>	2,8	3
Összesen	100,0	107

F6. A korrumpált társadalmi státusa (v5)

	%	Esetszám (N)
1 – alacsony (nem vezető beosztású)	43,0	46
2 – magas (közép vagy felsővezető, vállalkozó)	56,1	60
9 – <i>nem megállapítható</i>	0,9	1
Összesen	100,0	107

F7. A korrumpáló társadalmi státusa (v6)

	%	Esetszám (N)
1 – alacsony (nem vezető beosztású)	17,8	19
2 – magas (közép vagy felsővezető, vállalkozó)	50,5	54
9 – <i>nem megállapítható</i>	31,8	34
Összesen	100,0	107

F8. A korrupciós szolgáltatás (előny) (v7)

	%	Esetszám (N)
1 – tisztán anyagi jószág	7,5	8
2 – nem anyagi jószág (információ, engedély, pozíció stb.)	91,6	98
9 – <i>nem megállapítható</i>	0,9	1
Összesen	100,0	106

F9. A korrupciós jutalék (előny) (v8)

	%	Esetszám (N)
1 – tisztán anyagi jószág	64,5	69
2 – nem anyagi jószág (információ, engedély, pozíció stb.)	5,6	6
9 – <i>nem megállapítható</i>	29,9	32
Összesen	100,0	107

F10. A korrumpált székhelye/lakóhelye (v9)

	%	Esetszám (N)
1 - külföld	0,9	1
2 - Budapest	41,1	44
3 - vidéki, keleti régiók	23,4	25
4 - vidéki, nyugati régiók	10,3	11
9 - <i>nem megállapítható</i>	24,3	26
Összesen	100,0	107

F11. A korrumpáló székhelye/lakóhelye (v10)

	%	Esetszám (N)
1 - külföld	10,3	11
2 - Budapest	30,8	33
3 - vidéki, keleti régió	16,8	18
4 - vidéki, nyugati régió	9,3	10
9 - <i>nem megállapítható</i>	32,7	35
Összesen	100,0	107

F12. A korrupciós tranzakció helye (v11)

	%	Esetszám (N)
1 - Budapest	39,9	42
2 - város	22,4	24
3 - község	8,4	9
9 - <i>nem megállapítható</i>	29,9	32
Mindösszesen	100,0	107

F13. Korrupció - kapcsolódó intézmény? (v13)

	%	Esetszám (N)
1 - rendőrség	29,9	31
2 - bíróság	3,7	4
3 - önkormányzat	25,2	27
4 - minisztériumok/országos hatáskörű szervezetek	29,0	31
5 - adóhivatal (APEH)	1,9	2
6 - egyéb ellenőrző apparátusok (közterület felügyelet, ÁNTSZ)	9,3	10
9 - <i>nem megállapítható</i>	1,9	2
Összesen	100,0	107

F14. A korrupció – kapcsolódó tranzakció (v15)

	%	Esetszám (N)
1 – közbeszerzési eljárásokhoz kötődik	15,0	16
2 – engedélyek, tanúsítványok megszerzéséhez kötődik	15,9	17
3 – ellenőrzéshez, az ellenőrzés hátrányos következményeinek semmissé tételéhez kötődik	41,1	44
4 – egyéb	26,2	28
9 – <i>nem megállapítható</i>	1,9	2
Összesen	100,0	107

F15. A korrupció – egyéb kapcsolódó tranzakció (v15.1)

	Esetszám (N)
állami támogatás	1
árverezés	1
bírósági ítélet	2
hatalommal való visszaélés	1
jogosulatlan állami támogatás	1
jogosulatlan előny	16
kenőpénzért üzleti lehetőséghez juttatja	1
kinevezés	1
„koponyaeladás”	1
okirathamisítás és egyéb törvénysértések	1
szavazatvásárlás	1
színelvt APEH ellenőrzéseket tartottak	1
Total	28

F16. A korrupció kezdeményezője (v16)

	%	Esetszám (N)
1 – megbízott (korrumpált)	12,1	13
2 – kliens (korrumpáló)	9,3	10
9 – <i>Nem megállapítható</i>	78,5	84
Összesen	100,0	107

F17. Korrupciós tranzakció(k) típusa (v17)

	%	Esetszám (N)
1 – egyszerű (adás- vétel)/két szereplő	61,7	66
2 – láncba szerveződő/több szereplős tranzakció	36,4	39
9 – <i>nem megállapítható</i>	1,9	2
Összesen	100,0	107

F18. Az eset napvilágra kerülésének elindítója (v18)

	%	Esetszám (N)
1 – a korrumpált	3,7	4
2 – a korrumpált munkatársa	2,8	3
3 – a korrumpáló	8,4	9
5 – sajtó/újságíró (oknyomozás)	13,1	14
6 – egyéb	15,0	16
9 – <i>nem megállapítható</i>	57,0	61
Összesen	100,0	107

F19. Az eset napvilágra kerülésének elindítója: egyéb (v18.1)

	Esetszám (N)
ellenzéki képviselő	1
ellenzéki politikai párt	5
névtelen bejelentés	2
NNI	1
OEP vizsgálat	1
rendőrségi nyomozás	1
terézvárosi vállalkozó	1
tettenérés	1
új polgármester	1
újpesti polgármester	1
VPOP nyomozószolgálat	1
Összesen	16

F20. A korrupció típusai (kortip)

	%	Esetszám (N)
1 – üzlet – kormányzat	42,1	45
2 – üzlet – intézmények	17,8	19
3 – üzlet – üzlet	2,8	3
4 – egyén – kormányzat/ intézmények	34,6	37
9 – <i>nem megállapítható</i>	2,8	3
Összesen	100,0	107

ZOLTÁN SZÁNTÓ – ISTVÁN JÁNOS TÓTH:

Business corruption in Hungary: From various angles
Research summary

The research was made in the co-operation of the Corruption Research Centre of the Institute for Sociology and Social Policy of the Corvinus University of Budapest and the Transparency International Hungary Foundation.

The research was conducted by the Corruption Research Centre of the Institute for Sociology and Social Policy of the Corvinus University of Budapest

Research leaders:

Zoltán Szántó, Ph.D., university professor, head of institute, Corvinus University

István János Tóth, Ph.D., affiliated university professor, Corvinus University – senior researcher, MTA KTI

Research team members:

Tünde Cserpes, student, Eötvös Loránd University

Zita Éva Nagy, Ph.D. student, Corvinus University – assistant professor, Debrecen University

Éva Pálinkó, Ph.D. student, Corvinus University

Research assistants:

Hilda Kinga Balázs, student, Corvinus University

Kinga Bartis, student, Corvinus University

Márk Tamás Fülöp, student, Corvinus University

Annamária Márkus, student, Corvinus University

Gergely Lukács házi, student, Corvinus University

Szabolcs Varga, sociologist

Corvinus University of Budapest
Institute for Sociology and Social Policy
Corruption Research Centre
Budapest, Közraktár 4-6.
Hungary 1093

Deadline for contributions: 22 April 2008

Translator: Péter Bozsó

Introduction

The present research summary presents results of the empirical research of the Corruption Research Centre of the Institute for Sociology and Social Policy of the Corvinus University of Budapest conducted in March and April 2008 with the co-operation of the Transparency International Hungary Foundation. This survey was made as a *pilot research* of a longer-term research program including:

- (1) a summary analysis on empirical studies made in Hungary on actual corruption mechanisms in business life. This analysis evaluates and summarises the major findings, methodology and sometimes shortcomings of research made on this field. (See the study "Research results on the corruption in Hungary. Review of the literature")
- (2) 10 structured in-depth interviews with company managers, including a qualitative summary. (See the study "Business corruption in Hungary from the point of view of managers. Interview analysis")
- (3) a full sample survey of online writings and articles of eight dailies and weeklies on corruption topics in 2006 and 2007. After coding the content of the articles, a detailed content analysis was made and the different types of corruption were described with quantitative tools. (See the study "Suspected corruption cases in the media. Media content study and corruption types") Preparations for this research area have already been started at the Institute in 2007: making preliminary hypotheses based on a pilot sample. The experience gathered through it was well utilised in the present analysis.

The general goal of the research is to make contributions to the in-depth exploration, a better understanding and explanation of business corruption. To reach this aim, the research focused on *studying the actual corruption situations and mechanisms* rather than on the perception of corruption or surveying the opinions developed about corruption. We believe that both interviews and the media content analysis on corruption cases give us the possibility to define the typical corruption situations, the typical players in corruption and their typical motivations. The detailed analysis and classification into categories of these are indispensable in further empirical research (targeted survey with questionnaires, case studies etc.) to establish a general picture on the sophisticated structure and actual penetration of the different corruption mechanisms. Compared to earlier research into corruption, we consider this aim to be a new element in our research, and we believe that the profound knowledge on actual situation and mechanism types is an essential prerequisite on making solid anti-corruption measures (e.g. changing the regulation or institutional environment).

The various empirical forms of corruption and within it business corruption (bribery, slush funds, palm-greasing, illegal bonuses, "gifts", *baksheesh*, nepotism, subornation etc.) occurred almost at all times in history. It is more or less continuously was and is present in business, politics, state administration, law enforcement and justice. Different cultures countered it differently, for instance rotated public servants, paid bonuses for reporting corrupt practices, jurors and judges were selected on a random basis and compensated managers with shares²⁵. Regardless to these efforts corruption has not disappeared, it more or less occurs in all modern societies. Its negative consequences are well-known: its high social costs reduce welfare, it results in suboptimal solutions compared to equilibrium, it distorts competition thus reduces efficiency and innovation, widespread corruption undermines the operation of social, legal and economic institutions and leads to general disappointment and loss of norms (Tóth, 2000). The true problem of the research is to estimate the actual extent of corruption in penetrating society.

Despite of its relative steady and extensive presence, sociologists can present only relatively modest results in empirical research into corruption. Even the definition of corruption leads often to debates, there are hardly any generally accepted theoretical models, and very few reliable, valid, accurate and

²⁵ See for details on the various institutional tools potentially existing in the fight against corruption in Rose-Ackerman, 1978.

representative results can be found on corruption. Of course, this is partly due to the very nature of the subject: it can hardly be observed, those who are concerned do their best to hide it. In addition, the available data are mostly descriptive and within this primarily concerned with the *perception of corruption*. Traditional sociological research methods (questionnaires, interviews, focus groups, documentaries, media analysis etc.) alone in many cases do not lead to satisfactory results. Thus, we think, a mix of different research techniques is to be applied in the empirical research on corruption: *the joint use of quantitative and qualitative methods* offers a better chance to reveal corruption mechanisms and to estimate their actual extent in penetrating the society.²⁶ We already made an attempt in the present phase of the research to mix qualitative (concept analysis, in-depth interviews) and quantitative (content analysis) methods and we will try to follow this also in the future research (questionnaires, case studies, situation analyses, the expansion of content analysis in time etc.).

1. The concept of corruption and its types

The meaning of the concept of corruption can be defined on several grounds. A normative definition of corruption can be constructed following the traditional political philosophy of Machiavelli, Montesquieu and Rousseau. From this aspect "... corruption is the abuse of power, equals to its moral decay." (Gulyás 2004: 18) In other words: "We speak about political corruption... if the power loses its moral, becomes neutral, self-purposed and a tool of private interests. Corrupt transactions are potentially accompanied with the violation of the law and public interest, the misleading and/or manipulation or the public opinion that all can be regarded as different aspects of abusing power, practically the actual manifestations of the violation of the principles of equality and justice." (Gulyás 2004: 18) The normative definition, in its philosophical abstractness, sets the main directions in the discourse on corruption but has lower practical value in the empirical research of the field. This namely needs the more concrete scientific definition of the concept suitable for empirical use.

Corruption can also be defined on the basis of legal, public interest and public opinion considerations. Nevertheless, these have several contradictions. The legal definition – regardless to its clarity and effectiveness – is ambiguous: it is too wide and narrow at the same time. Namely not all illegal activities are corrupt and not all corrupt activities are illegal. The weakness in the public interest based definition is that the concept of public interest can not be easily and exactly constructed – and the different definitions can lead to paradoxes. The definition based on public opinion is also exposed to uncertainty: the opinion of the elite and the masses can substantially differ on actual corruption cases. Taking all this into account, relative unambiguousness and consistency of the concept can be reached by separating the different shares of meaning of the concept instead of attempting to create the general definition of the term. In other words: we try to analyse and explicate the meaning of the ambiguous, not exact and unclear term.

In the explication of the meaning of corruption we start with the most general characteristics of simple, that is two-player (dyadic), corruption transactions. In this approach, corruption is a special swap process between two players and the following four base elements are taken into account in the corruption transactions:

1. Corrupter (who offers corruption)
2. Corrupted (who accepts corruption)
3. Corruption fee (offered by the corrupter)
4. Gain (offered by the corrupted).

²⁶ Zoltán Szente and his collaborators (Szente, 2007) similarly apply several aspects and methods (official statistics, media analysis, in-depth interviews, risk analysis) in their research into local government corruption.

Based on the above elements as criteria, we can classify general corruption transactions into several categories, important for our research purposes.

Types of players

A) *The players may be persons (P), groups (G) or institutions (I).*

Corrupted	Corrupter			
		P	G	I
	P	Between persons	G → P	I → P
	G	P → G	Between groups	I → G
	I	P → I	G → I	Between institutions

All theoretically possible types:

1. A person corrupts a person
2. A group corrupts a person
3. An institution corrupts a person
4. A person corrupts a group
5. A group corrupts a group
6. An institution corrupts a group
7. A person corrupts an institution
8. A group corrupts an institution
9. An institution corrupts an institution

B) *The players may belong to the business (B) or to the (local) government (LG/G) sector.*

Corrupted	Corrupter		
		B	LG/G
	B	B → B	LG/G → B
	LG/G	B → LG/G	LG/G → LG/G

All theoretically possible types:

1. A business player corrupts a business player.
2. A business player corrupts a (local) government official.
3. A (local) government official corrupts a business player.
4. A (local) government official corrupts a (local) government official.

C) *The corrupters and corrupted may be of low (Low) or high (High) social status.*

Corrupted	Corrupter		
		Low	High
	Low	Low profile	High → Low
	High	Low → High	High profile

All theoretically possible types:

1. A low social status corrupter corrupts a low social status corrupted.
2. A low social status corrupter corrupts a high social status corrupted.
3. A high social status corrupter corrupts a low social status corrupted.
4. A high social status corrupter corrupts a high social status corrupted.

Types based on the corruption fee and the gain involved

D) *The corruption fee and the gain may be material (M) or other, non-material (NM).*

Material: cash, goods, wage increase, bonus etc. Non-material: services, licenses or permits, favours, positions, jobs, appointments, behaviour, loyalty, votes etc.

Gain	Corruption fee		
		M	NM
	M	Pure material	M for NM
NM	NM for M	Pure non-material	

All theoretically possible types:

1. Material gain for material corruption fee.
2. Non-material gain for material corruption fee.
3. Material gain for non-material corruption fee.
4. Non-material gain for non-material corruption fee.

Types based on the nationality of actors

F) *Both the corrupter and the corrupted may be Hungarian (H) or foreigner (F).*

Corrupted	Corrupter		
		H	F
	H	H → H	F → H
F	H → F	F → F	

All theoretically possible types:

1. A Hungarian corrupts a Hungarian.
2. A Hungarian corrupts a foreigner.
3. A foreigner corrupts a Hungarian.
4. A foreigner corrupts a foreigner.

Types based on the location of the corruption transaction

G) *The location of the corruption situation may be in:*

1. Budapest;
2. a town;
3. a village.

Types based on other criteria

H) *Based on frequency, corruption transactions may be:*

1. anarchical (unpredictable);
2. episodic (random);
3. systemic (regular, predictable, quasi-institutionalised);
4. cyclical (changing periodically).

I) *Based on complexity, corruption transactions may be:*

1. simple, two-player;
2. organised in a chain, multi-player.

J) *Based on the initiating party, corruption transactions may be:*

1. the initiator unambiguously is the corrupted (client), demand side;
2. the initiator unambiguously is the corrupter, (agent) supply side;
3. or when the initiator cannot be unambiguously identified.

Based on the criteria detailed above, corruption transactions can be classified into several subcategories. These categories, reflecting different forms of corruption, will be used in the media content analysis: variables will be constructed on these types to code the content of the suspected corruption cases reported in the media.

At the end of theoretical-conceptual argumentation we note that our further analysis of corruption situations will be based on the *principal-agent-client* model developed in the modern political economy and economic sociology – also accepted by us²⁷. This model is based on the theory of rational decisions: the payers weight the expected gains and costs of their decisions and choose the option that promises the highest net gain. The agent (e.g. a tax inspector) of the principal (e.g. a leading official of the tax authority) gets in contact with the client (e.g. a taxpayer). Based on this model, the agent becomes corrupted if his or her expected net gain from corruption is higher than the one expected from fair behaviour. Based on this model, the client offers a bribe if his or her expected net gain from corruption is higher than the one expected from not offering any bribe. The corrupted agent – who enjoys personal gains – makes costs to the principal, because his or her behaviour imposes negative externalities on the economy, and reducing the negative effects uses time and resources. The aim of the principal is to have the agent making optimal productive and also optimal unproductive (corrupted) work. The fundamental problem of the principal emerges from the asymmetric information situation, the inherent feature of a principal-agent relationship.

2. Subfield research results

We summarise below the results of the three subfield researches made: the main lessons from the review of the literature, the interview analysis and the media content analysis.

2.1. Lessons from reviewing the literature

The research into the literature aimed to review and summarise the empirical research results on business corruption in Hungary, or concerned with Hungary, published after 2000. This study summarises and critically analyses the results, methodology and possible shortcomings in the examined literature.

Empirical research on corruption a priori can be divided into two groups: (a) observing-descriptive research (b) understanding-explanatory research. There are two subgroups in the first type: (a1) opinion polls on corruption issues (a2) research into the experience with corruption.

²⁷ See for details: Szántó, 1997.

Reviewing the empirical research on business corruption in Hungary, no explanatory work falling into category (b) – dealing with cases – was found thus we could not address this type of research in the current study. Concerning investigatory-descriptive research, opinion polls (a1) are predominant, and we found very few researches examining actual experience with corruption (a2).

In the summary on the literature, we present available criminal statistics first and actual research results later. The presentation of data found in research works follows the most frequently used research target groups – people, companies and other players – focusing on the time period after 2000. We also present shortly the methodology used in these researches. Finally, we present two internationally recognised indices on corruption.

Criminal statistics

Data on corruption crime – including bribery, trading in power, discriminating whistle-blowers and crimes in international affairs – can be found in the Unified Police and Prosecutors' Criminal Statistics System (ERÜBS), at the Central Statistics Office (KSH), law enforcement institutions and also in the databases of competent ministries and studies made by experts. Data on known corruption cases – that have high variances – naturally do not give and cannot give a clear picture on the actual level of corruption, they rather reflect the activity of the police or can be related with some other social development and show only a small fraction of the actual corruption practices.

Research results

Practically all of the reviewed research results are outcomes of work induced by international pressure or parts of international research – most of them are based on large sample questionnaires. These investigative-descriptive surveys, both in personal and company opinion polls, featured questions on: the perception of corruption, the main areas and actors involved in corruption, the possible players in anti-corruption fight, the personal experience with and exposure to corruption and their effects, and the definition of corruption.

Personal polls

Among personal polls we briefly present three complex chains of surveys as well as results of eight – characteristically one dimension – researches:

- The definition of corruption: among the reviewed polls only one made an attempt to learn what the different social groups addressed in the research mean on corruption. The definition of corruption was searched by answers of respondents deciding on different situations whether they regard them as corruption. More than half of the respondents considered corruption all situations in which – in exchange for a fee or gratitude money – officials or politicians tolerate the existence of organised crime, make desired activities, and prefer the corrupter (his or her relatives or acquaintances) in recruitment, appointment, state or local government orders; as well as bribing police officers not to record traffic rule violations by offering cash instead of paying the fine.
- The main areas and actors involved in corruption: the two complex chains of surveys (Gallup Hungary in 2000 and GfK Hungária in 2001) also addressed the questions what – according to the respondents – the characteristic areas and typical players involved in corruption were – questions in fact related to the problem of defining corruption. Both studies found that health care and police were among the first three areas mentioned.
- Reasons of corruption: only one research examined to reveal the perceived reasons behind corruption. Based on its findings, people see three main types of reasons causing corruption: more money is needed to maintain the standard of living (44 per cent); the wages of public servants are low (41 per cent); and authorities have no respect (27 per cent).

- The perception and judgement on corruption: almost all reviewed polls had questions on subjective judgements on the size, scope and seriousness of corruption. Concerning the size of corruption in state administration (TÁRKI in 2004) most of the respondents mentioned in 2004 that “numerous persons are corrupt” (37 per cent). According 40 per cent of the respondents, very many or almost all persons are accepting palm-greasing; 22 per cent believe that only few persons are corrupt; and less than a per cent of respondents exclude corruption in this area. In 2001, a quarter of Hungarians said that corruption was a natural part of life (GfK); but nearly a quarter of them believed that “palm-greasing is absolutely unnecessary, because everything can also be settled legally”. In 2006, a slight improvement can be observed in comparison with the polls in previous years, in a sense that fewer persons believed that palm-greasing is a natural part of life: contrary to the 23 per cent of respondents agreeing with this statement in 2004, this ratio was 23 per cent in 2006. In the EU-25 the same ratio was 14 (!) per cent, in West Europe 8 (!) per cent and in East European EU member countries 23 per cent. In 2006, 45 per cent of respondents in Hungary (and 54 per cent in 2007) thought that the level of corruption had increased over the three years preceding the poll.
- The personal experience with and exposure to corruption and their effects: both in 2000 and 2003 (Gallup Hungary), nearly a third of respondents (9 per cent and 10 per cent correspondingly) mentioned that they faced a situation in the preceding year in which a public servant or public employee expected bribe from them. In both polls, health care and the police were the areas mentioned the most. Concerning completed corruption cases: “... in the public sector, not including health care, every 25th client (who or whose relatives at least once contacted public institutions in the preceding year) experienced completed corruption, although compared it to the full number of contacts this ratio is naturally lower.” The research made by TÁRKI in 2005 gives information on the size of completed corruption cases in the administration: based on its findings, some 5 per cent of the Hungarian population experienced it at least once; and a per cent frequently. This level is below the average and thus Hungary came 9th on the list of countries participating in the international research.
- What would do or actually do people in corruption situations? Findings of the poll of Gallup Hungary made in 2003 reveal that nearly two thirds of the population (62 per cent) said that in case they notice corruption then they would be ready to report it. Many of them (37 per cent) would give their names to the reports and fewer (25 per cent) would do it anonymously. In spite of the fact that a great part of the population would be ready –in theory – to make reports, actual figures are far below this level: in 2003, among the 1,016 persons asked in Budapest only 101 mentioned that they noticed corruption situations but only four reported them to the police.
- The possible players in anti-corruption fight: in 2006 (GfK), the absolute majority (55 per cent) of respondents in Hungary believed that the fight against corruption has no sense; while on average only 37 per cent of the population in West Europe agreed with the same opinion, and the corresponding ratio was 49 per cent in East European EU member countries. This vale in Hungary was 12 per cent above the one observed in 2001. The ratio of respondents who believed that the fight against corruption was the task of the state and not of individuals was continuously on the rise since 2001 (74 per cent in 2001, 79 per cent in 2004 and 82 per cent in 2006). At the same time, the ratio of respondents in Hungary underlying state intervention is the same as in the average in the EU-25 countries but lower than the average in the former so-called Eastern Block (86 per cent).

Company polls

In reviewing the literature, we analyse the results of four complex researches that all addressed corruption although not exclusively.

- The main areas and actors involved in corruption: respondents of the 1999 Business Environment and Enterprise Performance Survey (BEEPS) of EBRD believed that corruption infected most the filed of getting certain licences and permits. In 2002, at least 10 per cent of the answering organisations suspected regular corruption in obtaining government orders or in dealing with customs and imports (11 per cent). By 2005, two other fields have joined: health and fire inspections (up from 5 per cent in 2002 to 12 per cent in 2005). According to the 2001 survey of the Gallup Hungary, at least

a third of responding managers believed that the level of corruption is high in direct state development projects (53 per cent), public procurement (53 per cent), certifications on car conditions (46 per cent), obtaining local government permits (38 per cent), customs administration (37 per cent) and obtaining products and services from the government (36 per cent).

- The perception of corruption: almost all the examined researches have data on the perception of the scope, size, seriousness, and threat of corruption. The biannual Global Economic Crime Survey of PricewaterhouseCoopers asked respondents which economic crime they felt the most threatening. All the three consecutive surveys found that they felt corruption as the one most threatening the operation of companies and the economy: in 2003, 58 per cent of company managers mentioned this as the largest problem and 31 per cent mentioned in 2007. Concerning the perceived number of cases, both in 2005 and 2007 respondents gave figures above the actual ones. In 2005: they thought that 27 per cent of the cases were corruption contrary to the actual figure of 7 per cent. The 2007 survey of the Economic and Enterprise Research Institute (GVI) of the Hungarian Chamber of Commerce interestingly found that “corruption has spread among SMEs over the past two years. It seems that SME managers are increasingly certain about that bribery helps them to reach their goals in public administration – and they have also developed better skills in paying the bribes.”
- The personal experience with and exposure to corruption: BEEPS found that in 1999, still 32 per cent of responding company managers frequently made payments infringing regulations, this figure was slightly above a fifth in 2002 but has fallen to 10 per cent in 2005. In the survey of Gallup Hungary, 31.9 per cent of the 520 company managers asked mentioned that they were targets of bribery attempts or were asked to bribe. In most of these cases (85 per cent) the “other player” was a manager or employee of a different company. Findings of PricewaterhouseCoopers revealed that in Hungary, 14 per cent of the respondents said in 2003, 7 per cent in 2005 and 17 per cent in 2007 that they were falling victim to corruption or bribery. This type of crime caused some HUF 1.4 billion loss the Hungarian companies in the two years examined.
- Indirect effects of corruption: the findings of the 2000 survey of Gallup Hungary indicate that a quarter (24 per cent) of company managers have cancelled projects – at least once – because they suspected that a bribe was expected. Data of GVI show that among company managers who did not file applications on the 2007 Economic Development Operational Program (GOP) subsidy tenders (87 per cent of the full sample) 10 per cent mentioned that they refrained from competing for the subsidies, because “subsidies can only be obtained by paying a bribe.” According to the 2007 survey of PricewaterhouseCoopers, 44 per cent of company managers believed that they have possibly lost business opportunities, because competitors committed bribery.

Other researches

Gallup Hungary made a complex research between the winter of 1999 and the autumn of 2000 that also included focus group analysis of different professions including judges, prosecutors, mayors, journalists, businessmen and managers of multinational companies.

The analysis of focus group sessions had the following results:

- Firsts they tried to establish the definition of corruption.
- Experts of local governments also discussed – in the frame of defining corruption – the limits between corruption and “democratic manoeuvring”.
- Members of the focus groups were “much more forgiving” against corruption than other crimes – ranking the threat of the crimes imposed on the society (in terms of the number of criminals and victims, the presence or lack of violence).
- Concerning the main areas infected by corruption, part of the group members thought that corruption mostly features local politics; while others thought that although corruption is very likely more spread at local levels but “concerning the amount of corruption fees, unquestionably national politics and primarily quick, large scale privatisations are on the front.”

- According to the group members, the main causes of corruption (and thus also the fields of countering it) are: legislation practices, the business interests of the political elite, the lack of a solid “legislative” and “political” will, the lack of proper power and devotion of law enforcement institutions, the lack of economic and social conditions necessary to have the law followed, the financial uncertainty of households, slow legal deregulation, excess bureaucracy in justice and state administration, the low respect of the elite towards the law, the exposure of judges to the “soft pressure” by politicians and the “threatening techniques of organised crime”, the unclear definition of career opportunities of public servants, their low wages at low level jobs and uncertain positions.
- Journalists said in their focus group that investigating journalism could be “one of the most efficient weapons against corruption.”
- According to the group members, international organisations, institutions and mechanisms not only helped the fight against corruption but also hindered it on certain areas.
- Based on all the above mentioned, a group of the businessmen participating in the focus group sessions suggested to create a “consistent, longer-term program” rather than “to launch a crusade against corruption”, because – according to them – that would further improve the competitive advantage of foreign companies in Hungary.

As part of its complex research, Gallup Hungary studied the work and corruption at local governments in four towns – Békéscsaba, Érd, Kaposvár and Páska – and in Óbuda, the 3rd district in Budapest. In the poll made with local government officials there were questions on the work of local governments, its role as an office to work, employee satisfaction and motivations.

Corruption indices

There are two international corruption indices that are used widely in the literature:

- The corruption perception index (CPI) of Transparency International – made annually by the researchers of the University of Passau. In 2007, the index was calculated for already 180 countries. The index ranks countries on a scale of 1 to 10 by implying 14 different criteria: with 1 being the most corrupt and 10 being the least corrupt.²⁸ *“The index on Hungary is in the confidence range of 4.9-5.5 points. According to experts, this indicates that Hungary faces a serious corruption problem – being the 39th on the 2007 country list.”*
- The Gallup Worldwide Corruption Index ranks 101 countries based on national polls on perceived corruption asking some 1,000 random adults in each country both in 2005 and 2006. Hungary scored 84 points on a scale of 1 to 100 – being the 78th on the list followed by Kyrgyzstan having the same score.

2.2. Main lessons from interview analysis

The concept of corruption

None of our interviewees had a problem to give a rather correct and detailed definition of the term of corruption. This shows that they are concerned about it; this expression is an integral part of their business vocabulary. Seven out of ten interviewees defined corruption as a moral category, based on ethics and gave various and often vague definitions. Because of the ethics based approach many define corruption in a relatively wider sense: they describe even those incidents to be corrupt which do

²⁸ It is worth considering that, as some experts say, TI CPI – as a corruption perception index – may lead to results having problems in their interpretation. These difficulties and characteristics stem from the methodology and calculation of CPI and the questions posed as well as the bias in the selection of respondents. (See Sik, 1999)

not infringe the law but would be condemned on ethical basis in the society. Our respondents mostly classified arranging and providing business opportunities for financial compensation, giving off the record personal remuneration to the buyer by the seller and disclosing political or organizational information as corruption activities. There are some who clearly link corruption to money transfer. Others do not define it in money terms but unquestionably link it to an act leading to a material form of gain. There are some who classified also the acceptance of gratis family holidays or even lunch and dinner invitations as corruption.

The size and scope of business corruption in Hungary

Almost all of our interviewees underlined that corruption is rather widespread in Hungary. Six out of ten interviewees unanimously stated that the corruption at the intersection of the business and the (local) government sectors is far larger than in the business sector itself. Many of them added that these two cannot be easily separated, because they are often strongly intertwined. Only one interviewee said that business corruption is the more serious problem. Concerning corruption in the (local) government sector many noted that this is in fact the usual way of financing the political parties. Our interviewees had difficulties in estimating the size of corruption. There is one, who believes that 10-15 per cent of the total annual HUF 150 billion public procurements are actually corruption fees. Two interviewees ranked corruption on scale of 1 to 10. The first estimated business corruption in Hungary to be at 3 and corruption at the intersection of the business and (local) government sectors at 7. The other estimated similarly, gave figures 4 and 8-9 respectively. The most extreme estimation concerning the size and extent of corruption (obviously an exaggeration): “roughly half of the GDP can be dissolved this way.”

According to certain interviewees, the size and extent of corruption depends on the given sector in the economy, while others said that it is independent from sectors. Those who mentioned the dependence on sectors gave construction industry where the corruption is most widespread but some mentioned also the energy sector, the IT industry and wholesale chains.

Consequences of business corruption

During the interviews, our interviewees mentioned the following – negative and positive – consequences of business corruption – summarised in the table below.

Table 1: The summary table on the consequences of corruption

CORRUPTION CONSEQUENCES		
	Negative	Positive
Economic	Disappearing financial sources Corruption fees increase prices Distorted competition	Speeding up administration Excess consumption
Moral	Demoralising the society and the next generation Hindering EU integration Inducing additional business crimes	

Typical areas of business corruption

Responding company managers mentioned the following as the most typical corruption areas – summarised in the table below.

Table 2: The summary table on the typical areas of corruption

MOST FREQUENTLY MENTIONED
Local government sector ²⁹ Public procurement, tendering i.e. (local) government orders ³⁰ Allocation of EU development subsidies Issuing licenses and permits "Kickback", commercial corruption
SELDOM, LESS FREQUENTLY MENTIONED
Party financing Justice, court procedures Managing suppliers Consultancy, ordered surveys
INDIVIDUALLY MENTIONED
Legislature Fake lobbying Media presence Contracts with PR companies Acquisitions

Six of our interviewees mentioned local government corruption as the most typical. One of them said: "It is atypical local government technique, when the local government offers an order to a company but only on condition if it also signs a contract with a given subcontractor." In certain industries the institution of "kickbacks" (commercial corruption) is present.

An interviewee tells typical stories and mechanisms in the construction industry. According to him, yet the purchase of construction sites may involve corruption. The office of architects knows whom to corrupt to get (or get quickly) the construction permission for the given site. He considers that this happens in 98 per cent of the cases. Business players who have no information on these things are "in big trouble". The other typical pattern is, when "middlemen" appear in the business deal. The middleman knows the "competent person" to have the deal settled. Out interviewees pointed out that some make a living from this. One of our interviewee valued the appearance of a new corruption mechanism in takeovers as a sign of worsening corruption situation in Hungary: companies that have registered liquidation commissioners approach other companies facing liquidity problems and offer their "services" in guaranteeing the result of a bankruptcy or liquidation process. As a "surprise" the court appoints this liquidation commissioner for the bankruptcy procedure. In this phase, they already make an offer by off-shore companies to purchase the remaining asset of the company in trouble.

Transferring the corruption fee

Concerning the "transfer" of the corruption fee, our interviewees said the following: "It happens that the company offering a bribe has a bank account abroad and a messenger is sent abroad to get the cash in a bag and bring it to Hungary." ("The corrupting company should have suitable infrastructure.") It might happen that – although indirectly – a contract is signed. A different interviewee said that cash payments and transfers are made between personal bank accounts to ease the cover. According to him, all is mixed so that no one can track it. A further interviewee said: the brutal and simple techniques, like handing over cash in an envelope or briefcase, have been replaced by more sophisticated techniques.

29 Most frequent first-mentioned

30 Most frequent first-mentioned

Typical actors in corruption situations

The table below summarises the typical actors mentioned by our interviewees.

Table 3: The summary table on the typical actors in corruption situations

FREQUENTLY MENTIONED
Low-paid public servants, public employees Politicians, who raise funds for themselves and their parties Announcers and decision makers in tendering
INDIVIDUALLY MENTIONED
Middlemen PR directors Board members

Business corruption trends in Hungary

According to most of our interviewees, corruption in Hungary was unquestionably on the rise over the past 5-10 years. On the other hand, they differ on the size of this increase. There are two interviewees who also here differentiate business corruption from the corruption at the intersection of the business and (local) government spheres. They both agree. One of them explains it as the following: “I feel an obvious increase in the corruption in transactions between the business and government sectors but not any within the business sector, because the economic growth slowed down, opportunities became narrow, business players became more cautious and pay more attention to situations inducing corruption (procurement, debt collection, court case management etc.)”. Three respondents also provided explanation to their observation on the recently increasing corruption. One of them argued that mostly the emergence of new mechanisms and their general application caused the increase. The second said that the motivation now was the same as before, only the access must become easier. The third believed that only politics penetrated further more: “previously it reached down only to the level of undersecretaries, to select the persons but now it controls all positions down to deputy department heads.” There is one who pointed out that the size of corruption transactions is recently rising continuously.

The personal experience of our interviewees on corruption: cases they have heard about. The personal experience comes from different areas and has various forms. We present selected cases to demonstrate the main types.

There is a need for procurement and a tender is announced. The bidders are approached by stooges who say that X per cent is the price for settling the case. There is a mayor who was nicknamed “Mr. Tenpercent” on similar grounds. Our interviewee estimated X at 3-10 per cent. According to our interviewee, the purchaser usually already knows whom to turn to: this is usually political party financing and related circles. The technique of the payment: most frequently made by the help of subcontractors, for instance a consultancy, and sometimes the payment made via off-shore structures. It is more stylish to ask letting a certain company also be a member in the consortium. Recently corruption does not involve suitcases transferred under the table thus it does not happen what happened to our interviewee 15 years ago when the representative of the State Privatisation Agency (ÁPV) said it plain that he wants HUF 200,000 for certain activities. Now, the serious companies employ subcontractors and consultants who are known that they can be approached.

Now, examples can be found that a company approaches the local government and offers its work: they mostly want to get EU subsidised projects. Actual examples show: the supplier finances the “own sources” of the local government to get the project work. It is said that there are two types of mayors: the one who steals for himself and the one who steals for the community. If he receives an offer that a company can build three public toilets for the town and in addition it pays in the pockets 10 per cent of the amount that can be won on a subsidy tender – no risk and does not cost any money.

The problem of providing the own sources is usually solved by announcing a preliminary public procurement procedure and one of the banks will finance it. The drive behind the mechanism is the business motive that the company in question seeks an opportunity to sell its product and it knows the exploitable subsidy tenders – to make things easier.

Our interviewee heard that a foreign company wanted to operate a subsidiary in Hungary. It has appointed the CEO, CFO purchased the construction site etc. The CEO was invited to ... into an emptied tavern where he met XY accompanied with gunmen carrying automatic rifles who asked monthly \$18.000 protection money. Later politics has also intervened, offering that by paying smaller amounts to different party budgets the problem can be avoided. "That is nothing" added the interviewee telling a story when the American manager was held at gunpoint to pay. He heard about a case, when a state institution paid again an already settled invoice a week after the first payment. He has seen the documents on it and heard that the payment allegedly was repeated a third time again.

Personal experience of interviewees: personal cases

We recount some typical cases. One of our interviewees was yet an inexperienced manager, when he had the task to sell the unused real estates of a Hungarian bank and the Austrian purchaser said that it wanted to pay more. First, they did not understand the situation. The difference – 2.5 per cent of the price – should have been handed over in Vienna. Our interviewee underlined that the people there do not want 10-15-20 per cent, because they are not greedy. After completing a joint work in Romania, our interviewee brought a bottle of whisky with him to thank the official there who was not happy with the gift and said not to spend his money next time...

Many companies in Hungary employ PR managers who are "in charge" of corruption if it is necessary in obtaining licenses and permits or documents from the Competition Office (GVH). Sophisticated techniques have also been developed for creating, managing and organising corruption situations like using a small paper showing the place and time of a meeting in writing – in case the dialogue is recorded. The most known ways of laundering the corruption fee „clear" are: (1) the owner of the company hands it over in cash from the dividends, because it pays off even to use taxed money (2) the money is paid to a co-operator as "income" who gives it back (3) the money travels via off-shore companies, a cost saving solution for getting the cash.

There are companies that undertake the task of lobbying for a given issue. In case of success they receive a success/consultancy fee and who knows whom they allocate a part of it. The interviewee was not sure he had no exact information but concerning multinationals, the interviewee observed once that persons valuing ordinary tenders received an expensive car each after they made a "good decision".

A company entered the Architecture, Building and Construction (ABC) market and started to build up business connections. They have approached service companies owned by local governments and were surprised that they had no interest to make cheaper purchases. Earlier, a company contacted a local government, because it has taken over the project X from a different company and it needed a permit to repaint a building within the project X. The work went well but just before completing it the local government said that a study was necessary to evaluate how the building fits into the townscape. They were told how much the study cost and from which company to order it. Finally they agreed and ordered it, because the project worth HUF 20 million for them. As a result Santa has brought the permit for them on December 6.

The Austrian consortium building a motorway announced tenders for subcontractors for similar works at two different stretches. The company of our interviewee filed a bid for one of the two projects – competing with company A. Companies B and C filed bids for the other project of the two. Nevertheless, the tender announcer broke the rules when it declared company B that came second in the second tender as winner of the first tender making the company of our interviewee losing out. He suspected that the consortium wanted to help its foreign partner.

In 1998, Hungary was in the way of EU accession. A local government applied for PHARE “small region” subsidies to build a sewage network. The local government had no money and the project cost was HUF 580 million. An application for HUF 800 million was filed to the county where it was completed by additional HUF 400 million but the application finally arrived to the committee in Budapest with a claim of HUF 1.5 billion – up from the initial HUF 580 million.

In a town, the local government decided to purchase a building that the company of our interviewee wanted to sell. In this case, the members of the town council defined that they want 20 per cent “kick-back” from the purchase price. They have checked that the seller has cash to pay their “commission” and approved the purchase at higher than market prices although the town did not really need the building. This mechanism had mutual benefits for the council members concerned: they could play the same game again in the renovation and later in the sale of the building.

The causes of business corruption

Some interviewees gave detailed explanation on the general problems, according to them, leading to the widespread corruption in Hungary. The table below summarises the reasons they mentioned.

Table 4: Summary table on the causes of business corruption

CAUSES OF BUSINESS CORRUPTION
FREQUENTLY MENTIONED
The administration and the law is overcomplicated Mistrust – seek for familiar persons to provide a solution, the network of relationships This system socialises the next generation Lack of transparency
SELDOM MENTIONED
Excessive bureaucracy Loopholes in the Public Procurement Act Lack of (legal) consequences Party financing
INDIVIDUALLY MENTIONED
Bad economic environment The economic institutional system in Hungary is excessively various Political interests dominate, there is no strategy

Countering corruption

Our interviewees made the following suggestions to counter business corruption.

Table 5: Summary table on suggestions to counter corruption

FREQUENTLY MENTIONED
Simplifying procedures, making them clear and transparent and closing loopholes in the law Sanctioning norm breaking by the society, media and law Laying down professional ethic norms more clearly, socialisation Easing the problem of low wages
INDIVIDUALLY MENTIONED
Disseminating more information Making cover impossible Competition Office measures Shock therapy Natural developments Nothing can be done

Promoters of countering corruption

Almost all of our interviewees named the government and politicians as the possible primary promoters and players in countering corruption. One mentioned that it is unquestionably the local government sector and smaller institutions where this process should be started – following a bottom-up strategy. Nevertheless, two interviewees, in addition to politicians, also mentioned that business payers can also have a relevant role in countering corruption. One of them stressed the possible role of chambers but, according to him, the development did not tend towards it.

2.3. Main lessons from the media content analysis

Research aim

This research was aimed at analysing the media representation of corruption symptoms. The analysis of the presentation of corruption or suspected cases in the media may contribute in three areas the understanding of corruption in Hungary. First, (a) reveals how and how often the press addresses this issue. Second, (b) enables us to make conclusions on the characteristic features of corruption from information published concerning the cases and based on these features corruption cases can be classified. Third, (c) media representation is also helps identifying significant features of the actual distribution of corruption types – a starting point for estimating this distribution later.

We know that the distribution of published corruption cases depends on two factors: (1) own interests of the given organ (selection among the actual cases) in publishing the cases (2) the actual distribution of corruption types, their occurrence, in the given society – in this case in Hungary.

These two factors at the moment cannot be separated thus only indirect conclusions can be made from information obtained by the media analysis concerning the actual distribution of corruption in the society. High relative frequency of certain corruption types can indicate that these types do not occur rarely but frequently also in real life.

Sampling and research method

We studied eight internet news portals or online versions of newspapers between 1 January 2006 and 31 December 2007.

The following online organs were analysed:

- *Magyar Nemzet*
- *Figyelő és FN*
- *Index*
- *Népszabadság*
- *Origo*
- *HVG*
- *Világgazdaság*
- *Heti Válasz*

We have selected, gathered and analysed those online articles that addressed corruption or suspected corruption cases. We have searched for the following words (character chains) in the texts of the articles: „korrup*” (corrupt), „korrupció*” (corruption), „csúszópénz*” (slush fund), „kenőpénz*” (palm-greasing), „veszteget*” (bribe), „pénzmos*” (money laundering).

We have exclusively gathered articles on corruption in Hungary thus for instance our database does not include the case when Hungarian officials working in Slovakia became corrupted but we included the corruption accusation against the Israeli ambassador to Hungary working in Budapest. The articles selected on the above criteria were processed by finding the main features and players of the cases. If several articles addressed the same suspected corruption case then we considered it as one case but addressed in different articles. We have also examined readers’ letters and we have included the information found here into the database.

In the examined years, corruption was continuously in focus of public discourses. The database includes total 737 articles that gave information on actual (suspected) corruption cases. It is important to underline that these cases are not completed court cases. We have included all cases when the press wrote about corrupted activities – yet without a court finding it a crime. The analysed articles dealt with total 176 different cases.

The sources of cases and articles are indicated in the table below.

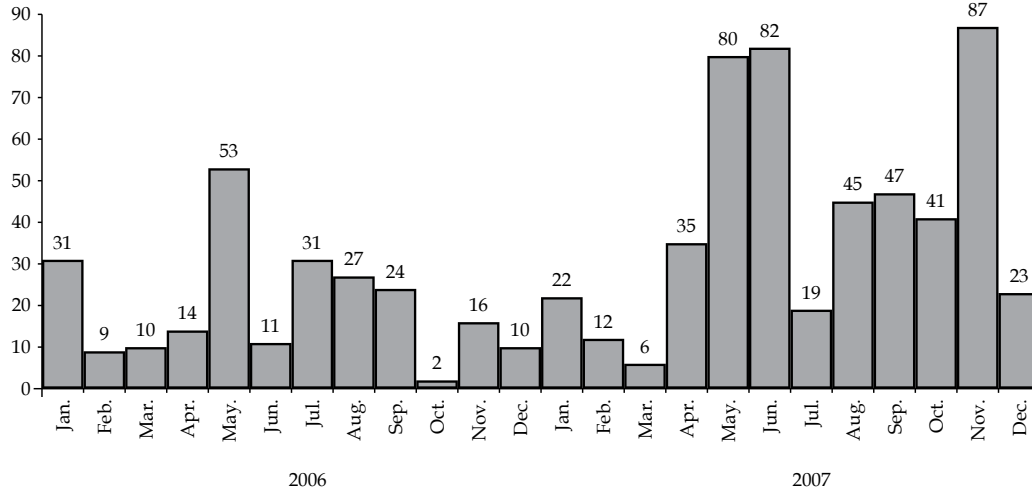
Table 6: Sources of the analysed articles and cases

	No. Cases reported* (2006–2007)	No. Articles dealing with corruption (2006–2007)
Magyar Nemzet	75	150
Figyelő és FN	64	117
Index	63	103
Népszabadság	52	109
Origo	42	84
HVG	39	74
Világgazdaság	32	74
Heti Válasz	16	26
Total	n. a.	737

* Note: a given case can be reported in numerous online organs at the same time.

The monthly number of articles dealing with corruption slightly increased over the two years examined. (See Figure 1)

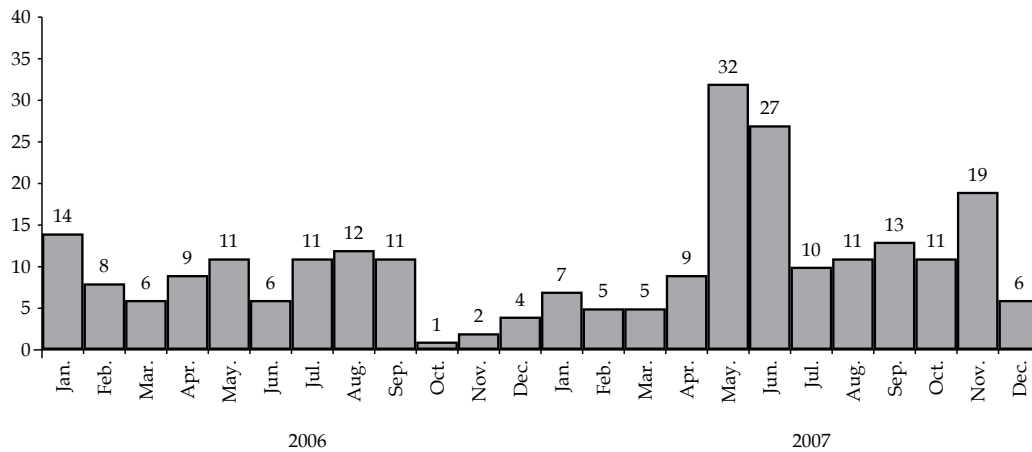
Figure 1: No. of analysed articles by months, 2006-2007 (N= 737)

Source: Corruption Research Centre, Corvinus University of Budapest

The distribution of identified and analysed cases is more even. (See Figure 2)

Figure 2: No. of cases with suspected corruption by months, 2006-2007

Note: Articles dealing with the same case may appear in more than one month.
Source: Corruption Research Centre, Corvinus University of Budapest

We have processed total 176 cases: 76 appeared in 2006 and 106 in 2007 but six cases appeared in both years.

After the cases have been identified and recorded, we have coded the main characteristics of the individual cases based on the types defined earlier (in chapter 1.). The feature codes have been entered into a database and we analysed it. We summarise our findings below.

Out of the total 107 cases, feature codes could be entered for 107 cases only. We could not code 18 cases, because they recalled cases happened before 2006 or referred to suspected corruption cases happened earlier. In 41 cases, that have not been coded either, although we have found the keywords in the text of the articles but a closer examination revealed that these articles do not address corruption but suspected trading in power, abuse of power or morally questionable cases. (A police leader gave

bonus to his girlfriend; a yachting partner of a minister receives a state order etc.). Further 10 cases were missed from the database, because they represented very difficult structures, thus the articles could not present them clearly or no clear coding could be made. (Cases falling into this group were for instance, the “broker” scandal of Attila Kulcsár, the purchase of Gripen fighters or the case of Egymásért Egy-Másért (For Each Other – Each for the Other) Foundation a privileged public benefit organisation.)

The following results are drawn from the coded 107 cases. Out of these cases the media reported 41 exclusively in 2006, 65 in 2007 and one case was reported in both years.

Information content of the analysed articles

1. The first in the list of our observations concerns the information content of the articles rather the main research aim. Nevertheless, we report it, because it might be important in countering corruption.

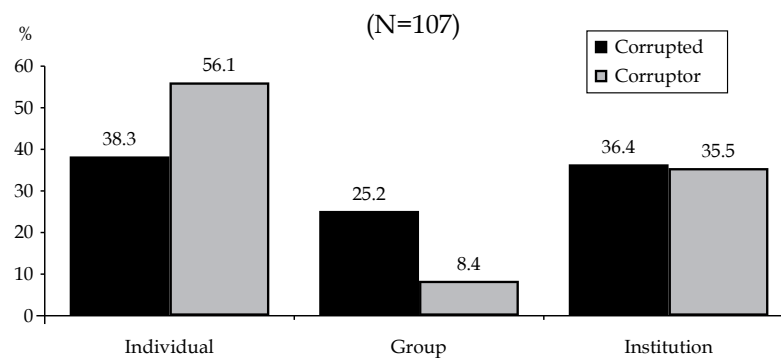
Journalists must know the basic requirements for writing an article or report, namely that it should include basic information on the event reported. (Who? When? Where? What? How? Why?) Taking this into account, it is interesting how vague are the analysed articles in describing the corruption cases. These articles leave many relevant details unclear or do not make the lack of them explicit.

The literature on corruption defines independent media as one of the important institutions in countering corruption. (Rose-Ackerman, 1978) However, it can only fulfil its message if it applies certain general criteria in reporting and revealing suspected corruption: posing clear questions, seeking answers to these questions and trying to obtain information on all relevant aspects of the case. If it fails to get proper information then it should make the unclear details explicit.

Characteristics of the actors

2. Among the analysed 107 cases, in more than a third of the cases either the corrupter or the corrupted were representatives of institutes (company or state owned). (See Figure 3) We classified actors as individuals if they acted as private persons in the corruption transactions, as groups if they acted in the transaction as a co-operating group of private persons or employees of the public sector (for instance those motorway policemen who formed a coalition to get corruption fees from motorists breaking the traffic rules for “forgetting” to fine them).

Table 3: Suspected corruption cases by actor types, 2006-2007

Source: Corruption Research Centre, Corvinus University of Budapest

3. Among the analysed cases, only three had corrupted actors from the business sector (the corrupters were individuals). In all other cases, the corrupted actors represented the government, a state institution or were employed by them and the corrupters either came from the business sector or were individuals.

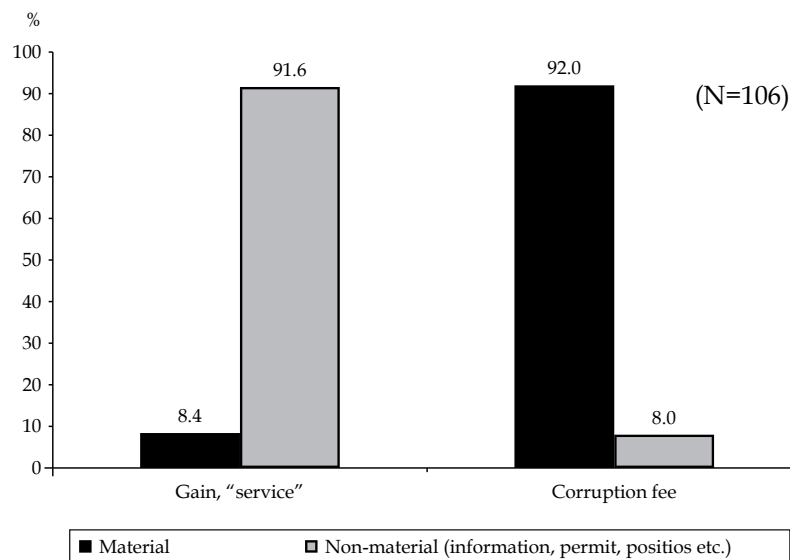
4. Most of the corrupt actors are of high social status, some 74 per cent of corrupters and 57 per cent of corrupted work in leading positions. There is a very close link between the social status of the corrupter and the corrupted. ($\phi: 0,697, p < 0,000, N= 72$)

5. The original residence of agents in corruption in most of the cases or nearly half of them was Budapest (54 per cent of corrupted and 46 per cent of corrupters). It is an interesting finding that the presence of foreigners among corrupters is not rare (11 cases representing 15 per cent of the total). There is strong association (Cramer's V: 0,738, $p < 0,000, N = 69$) between the places of residence of the corrupter and the corrupted - indicating also the close link between their personal relationship networks.

Characteristics of corruption situations

6. Among the main features of corruption transactions there are also data on the gain/service provided and the corruption fee accepted. We can distinguish material and non-material goods in both cases. In the analysed corruption transactions, obviously, the provided gain or service were predominantly non-material, while the corruption fee in most of the cases was cash. (See Figure 4)

Figure 4: Suspected corruption cases by gain/corruption fee types, 2006-2007

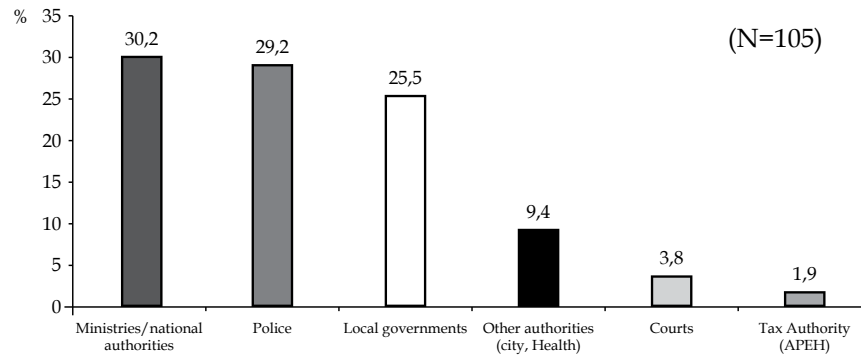
Source: Corruption Research Centre, Corvinus University of Budapest

7. In nearly three quarters of the transactions (75 cases) also the location of the corruption transaction could be determined. Most of the suspected corruption cases occurred in Budapest (56 per cent), many in rural towns (32 per cent) and some in or outside of villages (12 per cent). Because we analysed national media organs that seems to be a natural consequence but may also indicate that corruption is a typical urban phenomenon.

8. The type of institutions involved in the suspected corruption transactions is an important criterion in classifying corruption cases. In almost all cases only one - a government or state owned - institution was involved. In nearly half of the cases a ministry or a national authority was one of the concerned parties - the corrupted person worked for them in almost all of the cases. The police was the other

typical institution involved (see Figure 5) and presumably the courts cannot avoid corruption either. As we see, it is rather strange in Hungary that about a third of the suspected corruption cases can be related to organisations that have the mandate and are supposed to fight corruption. Based on this, in further research plans special attention should be given to the corruption within the police and courts.

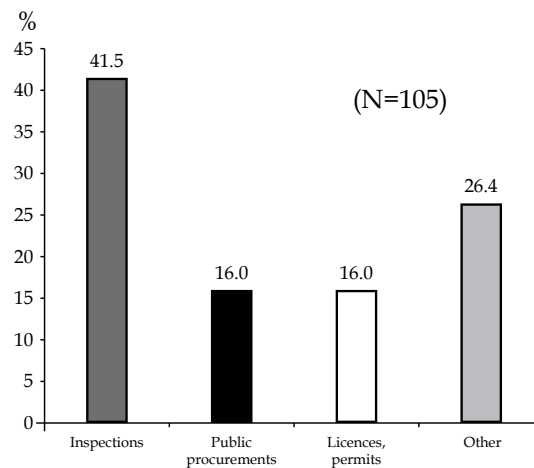
Figure 5: Suspected corruption cases by the institutions involved, 2006-2007

Source: Corruption Research Centre, Corvinus University of Budapest

9. In the suspected corruption cases, it is also important what procedures/administrative measures are involved and what the corruption aims to settle. Most of the corruption cases discovered in 2006 and 2007 are connected to inspections (42 per cent) but also the shares of cases related to getting licences and permits and related to public procurements are high (both 16 per cent). (See Figure 6) We believe that these corruption mechanisms are separate thus each type of corruption activity needs tailor-made policies to counter it. To develop these policies, and to separate and characterise the types more clearly needs further research.

Figure 6: Suspected corruption cases by the procedures involved, 2006-2007

Source: Corruption Research Centre, Corvinus University of Budapest

10. We have left one of the most important criteria at last, the cardinal question in the corruption situation in Hungary:

Can corruption symptoms in Hungary be characterised as a network of an aggregate of bipolar transactions or as an institutionalised process that has many actors and materialises through complex exchange relationships and institutions?

This is one of the most interesting questions, – it is sad that we have to pose it in the present situation – and concerning corruption it is the question that has the largest effect on the economic and institutional development of the Hungarian society.

Results of the present research rather draw attention to the validity and importance of well-prepared further economic sociological and economic research into this field but also make contributions to answer this question in spite of the short time span examined.

Based on the results, out of the 107 examined cases only one could not be classified either as a simple two-player corruption (with a “purchaser-seller” transaction) or as a multiplayer corruption (with a chain of transactions). Simple bipolar cases contributed 62 per cent of the total and multiplayer cases 38 per cent.

We know that we cannot control the selection mechanisms of the media that provided the sources for this research but these results point rather to the fact that the weight of institutionalised corruption is not negligible in present day Hungarian business life. It has an important role in making orders, allocating resources, in regulation and also in neutralising unfavourable economic consequences for certain business players.

3. Conclusions, proposals for further research directions

1. Corruption, including business corruption, is widespread in the Hungarian society. Nevertheless, we know little about its actual size, mechanisms and concrete types. (How it happens exactly?) One of the main lessons derived from the critical analysis of empirical research results is that these research results are predominantly obtained on *the perception of corruption* and *the judgement on corruption*. We experienced this both in the Hungarian and international literature. On the other hand, the research aimed at deeper understanding of the typical corruption situations and actors, its typical mechanisms and the underlying motivations is missing. This is partly the result of applying only one research method (e.g. questionnaires, focus groups) for data collection. Based on this, it seems to be a good idea to apply different methods simultaneously in future research into corruption. First of all, it would be desirable *to apply a mix* of qualitative (e.g. in-depth interviews, situation analysis, interpretation, focus groups) and quantitative (e.g. polling with questionnaires, analysing social networks, content analysis) methods. Besides this, the research focus should be aimed at revealing and classifying the mechanisms of corruption symptoms and the explanatory/understanding approach should be preferred. In addition, understanding these mechanisms can also substantially contribute to the development of anti-corruption measures.

2. Corruption is an inevitable part of the modern society – it cannot be abolished although its weight can be reduced to an optimal level of the given situation. None of the anti-corruption policies can successfully fight “corruption in general”. Only those policies can reach their goals that identify the typical corruption situations and make their intervention targeted on these situations. The institutional and regulatory measures can target either the underlying transactions or the corruption transactions. In the first case, the intervention seeks to change the conditions of the transactions that can create corruption situations (e.g. public procurement, inspections, issuing licences and permits). In the second case, the measures intend to minimize corruption by affecting both its supply and demand side (selecting the optimal size and form of penalty, strengthening inspections, changing the wages of the agents, increasing moral costs etc.)

3. Concerning the concept of corruption, we have already faced the problem at the beginning of our research that the meaning of this term should be defined clearly, because the involved persons use it vaguely and with several meanings. Although it was not a problem to our interviewees to define the meaning of corruption but they gave very different definitions on this category. In our media analysis, we have found also that this term is used in the articles with mutual meanings and also mixed with other crimes (e.g. tax fraud, mismanagement of funds, trading in power etc.) Thus it seems to be useful to separate the many different meanings of corruption and to construct corruption types that can be successfully applied in empirical research.

4. During our interviews, we saw that responding managers had a quite clear picture on corruption, its causes, patterns and consequences. In addition, they were ready to speak about it, not to say, they gave several actual suggestions how to fight against it. It seems to be useful to continue the series of in-depth interviews among a wider range of company managers. The interviews should focus on revealing actual cases with direct and indirect personal involvement (taking part in it or only knowing about it).

5. The political elite, and especially the government, have the determining role in the development of corruption and also in the fight against it. This is not only derived from the interviews but also from the theory (Rose-Ackermann, 1978): the first step in increasing moral costs of corruption is that the government fully implements a policy of not tolerating any corruption or even suspected corruption within its own circles and also makes the dismissal of leading administration figures facing corruption charges natural and necessary. The second step is to follow a consistent government policy to reveal and minimise corruption situations in the society. Of course, improving the business corruption situation in Hungary can also be helped by inherent processes of the business sphere but initiatives and implementation should come from the political sphere. At the same time, the role of NGOs is also extremely relevant: strong NGOs may impose the necessary pressure on politics and may become the most important catalysts of efforts to counter corruption. This may justify expanding the scope of interviewees to include members of the political elite, local governments leaders, and NGO representatives. Understanding their motivations can make important contributions to reveal corruption mechanisms.

6. The media and the public have important roles. By revealing and publishing the mechanisms of corruption we can achieve two independent goals at the same time: (a) drawing the attention of the public and public discourse to actual corruption patterns reduces the probability of the use of the given technique, because it becomes transparent and predictable (b) it forms the base of changing the regulatory and institutional environment of those situations that favour the emergence of corruption transactions.

7. The results from interview and media analysis have drawn the attention on several worrying developments: corruption spreads and middlemen have appeared in many areas, the simple bipolar transactions observed earlier have been connected and now form chains with many actors. So to say “businesses” are being created around corruption transactions. We might say that the signs also indicate that business corruption has – to a certain extent – become institutionalised. That is why we recommend making cross country analyses to study such countries that have experienced institutionalised corruption (e.g. Italy) and that have successfully fought against it (e.g. Singapore, Hong Kong). In addition, – induced by the observed negative trends – it seems that developing an anti-corruption strategy is urgent, because it is much hard to fight highly institutionalised corruption later.

Based on the above findings and conclusions, we recommend taking into account the following summary points (hypotheses) in future research:

Hypothesis 1: The content analysis of online news portals and articles reveals that in corruption cases the relative frequency of non-individual actors and the occurrence of multi-actor transactions are high. Thus it can be assumed that corruption in Hungary started its way towards institutionalisation. In part of the cases now, the transaction is not a hidden isolated transaction between two actors but part of a chain of transactions. The actors establish and operate institutions to maintain these chains, many per-

sons are aware of these transactions and many actors are “involved in the business.” To put it in other way, the individual corruption cases have certain signs of being organised and institutionalised.

Hypothesis 2: Corruption is a multifaceted, heterogeneous phenomenon. It cannot be clearly linked to certain sectors. In addition to its theoretic and well applicable definition it has also many other meanings in practice, i.e. it is not universal and thus also hard to catch empirically.

Hypothesis 3: It is a good sign for the extent of corruption in Hungary that all of the interviewees knew *at least one* case (but generally several cases) in the past years that happened to him/her or his/her close acquaintance (in business or government). Namely, corruption is typical in certain transactions and widespread in the business life. We can arrive to the same conclusion from analysing the media representation: during the two years examined, we identified 174 cases and one of the main observations was their heterogeneity.

Hypothesis 4: The distribution of corruption is probably very uneven: concerning some transactions, it is exceptional if no corruption is involved (e.g. building permits for larger construction projects, real estate sale or purchase by local governments). As a consequence, researches with simple random sampling are bound to fail only targeted samples (focusing on a target group) can make researches, cases studies and situation analyses successful.

To analyse these hypotheses we suggest completing the following – and already mentioned – research projects:

1. Expanding the media content analysis for 2000-2006.
2. Continuing in-depth interviews with a wider range of company managers and also including members of the political elite and leaders of NGOs.
3. Making case studies to analyse the regulatory and institutional framework.
4. Making polls with questionnaires on targeted samples (of clients and also those who suffer from corruption).
5. Collecting additional actual corruption cases with interviews (circumstances, actors, mechanisms etc.) and studying them with situation analysis.
6. Making comparative studies on public procurement and market prices.
7. Making cross country studies to compare international experience.

References and sources

- Gulyás, Gyula (2004): A politikai korrupcióról. (About political corruption) in Gulyás, Gyula (ed.): *Politikai Korrupció*, Aula Kiadó, Budapest, pp. 7-43.
- Rose-Ackerman, Susan (1978): *Corruption. A Study in Political Economy*, Academic Press, New York.
- Sik, Endre (1999): *The Bad, the Worse and the Worst – Guestimating the Level of Corruption*, Paper presented at Conference on Corruption, Commissioned by the Princeton University and CEU, Budapest, December, p. 29.
- Szántó, Zoltán (1997): Megbízó, megbízottak és kliensek. Vázlat a korrupció fogalmáról. (Principals, agents and clients. An outline on the concept of corruption) *Szociológiai Szemle*, No. 4., pp. 109-114.
- Szente, Zoltán (ed.) (2007): *Korrupciós jelenségek az önkormányzati közigazgatásban*. (Corruption mechanisms in local government administration) Közigazgatási Intézet, Budapest
- Tóth, István János (2000): *A korrupció néhány tényezője az átalakuló gazdaságokban*, (Some corruption factors in transition economies) 40-page manuscript, <http://econ.core.hu/~tothij>